MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

+ SPIRITUS · IMMORTALIS

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 18 VOLUME • 1971 • ČÍSLO 3-4 NUMBER

MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva: Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, U.S.A.
Published by: Slovak Institute, Cleveland, Ohio, U.S.A.

Predseda: Osv. pán Jeronym Koval', OSB, opát Kláštora
sv. Andreja-Svorada

President: Rt. Rev. Abbot Jerome Koval, O.S.B.
St. Andrew's Abbey

Redaktor: Mikuláš Šprinc

Technický redaktor: Július Štefkovič

VYCHODÍ V DVOJČÍSLACH DVA RAZY DO ROKA.

Predplatné:

USA A CANADA $ 5.—
INÉ KRAJINY $ 4.—

REDAKCIA:
MIKULÁŠ ŠPRINC
28700 Euclid Ave.
WICKLIFFE, OHIO, USA

Administrácia:
Revue MOST, The Slovak Institute
2900 East Boulevard
Cleveland, Ohio 44104, U.S.A.

OBSAH

Dr. J. A. Mikuš: **Svetový Kongres Slovákov v Toronte — 97**
Dr. Jozef G. Cincík: **Atlas slovenského jazyka — 104**
Marian Žiar: **Balada o ruži — 113**
J. Špetko: **Veda nás potvrdzuje — 114**
Jozef Milučký: **Sám so sebou — 117**
Mikuláš Šprinc: **Básnikovi — 118**
Prof. F. Škoda: **Bojovný ateizmus — 119**
Peter Huchel: **Exil — 130** (M. Žiar)
A. Gundová-Jergová: **Rekviem za maliara — 131**
Ján Okál': **Vtáča, ktoré doletelo — 133**
P. Klarin: **Pokoj. Rozlúčka s rodným krajom. Nie. Prvý hlas. Madony. Mojžiš. Nakresli si večer. Na konci júla — 139**
Jozef. G. Cincík: **Nesmrtel'ný a slovenský M. Benka — 142**
Gorazd Zvonický: **Tri kytice — 144**
Ján Beňuškin: **Jeden svätý je viac, než masa — 145**
Ján Okál': **Karty od Vel'kých jazier — 148**

(Pokračovanie na 3. strane obálky)

MOST

ČÍSLO 3-4 No. 3-4
ROČNÍK XVIII VOLUME XVIII

SVETOVÝ KONGRES SLOVÁKOV V TORONTE

Prof. Dr. J.A. Mikuš

Nie je náhoda, že myšlienka Svetového Kongresu Slovákov vznikla po obsadení Česko-Slovenska Sovietskym Zväzom. Poníženie, ktoré Slováci v slobodnom svete pocítili po tomto surovom zásahu Moskvy do vnútorných pomerov štátu, v ktorom ich stará vlasť je podstatnou zložkou, bolo tak hlboké, tak otriasajúce, že nemohlo zostať bez náležitého účinku. Ono zpôsobilo, že pohár citlivosti Slovákov, hrdých na svoj pôvod i v slobodnom svete, prelial sa cez okraj. Sovietska bezohľadnosť dokázala to, čo sa dosiaľ nepodarilo nikomu a ničomu, t.j., dať Slovákov dokopy, zapôsobiť ako federačný faktor skoro na všetky skupiny a organizácie nielen novších utečencov, ale aj tých emigrantov, ktorí sú už dávno občanmi iných krajín.

Ako predtým americkým Irčanom a Židom, i nám prichodí pokladať Ameriku a Západný svet za základňu, z ktorej načim vyvinúť akcie na zlepšenie politických osudov národa, z ktorého sme výšli. Toto je mravný príkaz svetovej demokracie a humanity. Žiadon rodený Slovák v takej situácii, aká je teraz v Strednej Európe, nemôže ako pštros strčiť hlavu do piesku a ignorovať, čo sa robí na Slovensku. V štátnickom otváracom prejave predseda Štefan Roman toto lapidárne zdôraznil, keď povedal, že « pre chyby minulosti netreba pochovať lepšiu budúcnosť slovenského národa ».

Svetový Kongres Slovákov chcel v prvom rade zdôrazniť slovenskú osobitosť historickú, národnú a kultúrnu. Slovákom v slobodnom svete nelahodí, keď si ich niekto pletie s Čechmi alebo iným národom. To je základná psychologická skutočnosť. Preto sa domáhajú uznania vlastnej identity. Konferencia o Slovensku, ktorú zorganizoval prof. Dr. Jozef Kirschbaum, mala tento cieľ. K jej úspešnému programu prispeli vedeckými prednáškami Slováci i viacerí odborníci susedných národov. Venovala sa pozornosť jednotlivým fázam historického vývinu slovenskej otázky a Slovenska. Tiež slovenská kultúra a literatúra na Slovensku i v slobodnom svete bola predmetom viacerých prednášok. Nezabudlo sa ani na terajší hospodársky systém.

Potreba ujasniť vzťah Slovenska k susedom našla výraz vo viacerých prednáškach. Chýbali len Česi, hoci boli pozvaní. Prof. T. Gromada hovoril obsažne o slovensko-poľských stykoch a problémoch. Prof. Perényi-Lukács dotknul sa slovensko-maďarských vzťahov v minulosti. Prof. K. Glaser rozobral otázku národností bývalej Rakúsko-Uhorskej monarchie. Okrem toho arcikniežа Robert Habsburský mal objektívny referát a stanovisku dynastie k plánom a návrhom na štrukturálnu reformu Rakúskeho mocnárstva. Toto bola jedna z najzaujímavejších prednášok. Dynastia mala tiež svoje problémy, ktoré vyplývali z celkového postavenia monarchie v Európe, z celkovej konfigurácie síl veľmocí. Dynastia bola, pravdaže, konzervatívna, lpela na tradícii a historických formách skôr než na živých skutočnostiach ríše. Porážky monarchie v Severnom Taliansku r. 1859 a u Sadovej r. 1866 zapôsobili ako zvýšený tlak na Habsburgov, aby sa pokonali s Maďarmi a prijali ominózne vyrovnanie r. 1867.

Celá konferencia vyznela ako dôkaz, že Slováci sú vyspelý národ, potomkovia ktorého vedia na akademickej úrovni debatovať s rodovými príslušníkmi tých susedov, politika ktorých v minulosti križovala slovenské národne záujmy. Obsiahly materiál konferencie, t.j., prednášky a komentáre, uverejnia sa v anglickom sympóziu.

Celý Kongres, vhodne doplnený výstavkou kníh, obrazov a priam nádherným banketom na konci, tvoril harmonický celok. On zostane nadlho nezabudnuteľným zážitkom pre účastníkov. V inom ohľade Kongres po mnohých sklamaniach a obohrávkach Slovákov v Česko-Slovensku pokladal za dôležité revidovať základný postoj k Čechom. Slováci v slobodnom svete od začiatku Česko-Slovenského štátu znepokojovali sa nad vývinom slovenskej otázky v tom útvare. Hoci ídeou Česko-Slovenska bola spolupráca a koexistencia dvoch rovnoprávnych národov pod spoločnou strechou, jeho čelní českí predstavitelia dali spoločnému štátu celkom iný ráz. Česka politika chápala Česko-Slovensko len ako pokračovanie Českého štátu, v ktorom Slovensko malo byť len príveskom, územným zväčšením bývalého Českého kráľovstva. Dňa 1. apríla 1919 Najvyšší správny súd ČSR vyniesol rozhodnutie č. 352, ktorým proti všetkej právnej logike vysvetlil vznik Republiky takto: « Okupáciou Slovenska československým vojskom Slovensko bolo pripojené k Československému štátu » (1). Takto Slováci z rovnoprávneho národa stali sa objektom pražskej politiky. Z nádejných spoluvládcov a partnerov boli degradovaní na prisluhujúceho činiteľa. Česká veda neváhala pristrihnúť histo-

---

(1) Dr. Jozef Rudinský, *Československý Štát a Slovenská Republika,* Akademischer Verlag Dr. Peter Belej, München 1968, str. 181.

rické faktá vel'ko-českej téze. Vel'kú Moravu začala predstavovať svetu ako Česky štát zväčšený o Slovensko, hoci opak je pravdou. Podl'a prof. Jána Kaprasa « Husiti rozšírili za Jiskru z Brandýsa české panstvo tiež na Slovensko » (1440-1453) (2), hoci je pravdou, že Jiskra bol žoldnierom na Slovensku, aby zaistil nároky Ladislava Pohrobka, teda Habsburgov, na uhorský trón. Stojac na týchto falošných pozíciach, Kapras takto charakterizoval Česko-Slovensko: « Republika Československá nje je vôbec novým výtvorom svetovej vojny a parížskej konferencie, ale len obnovením a vzkriesením starého Českého štátu, ako tento už stáročia v Strednej Európe trval a nikdy celkom nezanikol » (3).

Česi teda budovali štát nie na demokracii, rovnosti občanov a národností, ale na českej hegemónii. Neúcta Čechov k Slovákom ako národu, zmalicherňovanie slovenských národných predstavitel'ov t'ahá sa ako červená nit' v celkovom tkanive česko-slovenských vzt'ahov. Kto sa zo Slovákov nedal kúpit', bol obídený alebo odstránený.

Začalo to so Štefánikom, o ktorom sa Beneš už v Paríži za vojny pred Louise Weiss-ovou bol vyslovil, že « je to astronóm, ktorý sa pokladá za vojaka a sedliak, čo sa vydáva za aristokrata » (4). Ked' vznikla Republika, Masaryk a Beneš chceli sa Štefánika, ministra vojny nového štatu, zbavit' tým, že menovali V. Klofáča za ministra národnej obrany. Takto boli začas dvaja vojenskí ministri. « Čo mám s ním robit'?- pýtal sa Masaryk sám seba v apríli 1919. Nuž ponúkli mu vyslanectovo v Ríme. Štefánik to, prirodzene, odmietol. Ked' sa 4.mája 1919 vracal do Republiky, iste sa chcel vyporiadat' s Masarykom i Benešom. No nedoletel. Jeho najmladší brat Kazimír, ktorý zomrel vo februári 1971 v Chaco, Argentina, bol sa pred smrt'ou vyjadril: « Som presvedčený, že brata dali odstrelit' »(5).

Ked' A. Hlinka išiel r. 1919 do Paríža, aby na mierovej konferencii zastával oprávnené slovenské záujmy, Beneš zariadil, že ho francúzska policia eskortovala do Kehlu. Po návrate do Ružomberka vláda ho dala zavriet' na Mírov.

R. 1920 česká väčšina v pražskom Parlamente ponáhl'ala sa zredigovat' zvučnú, demokratickým žargónom zvučiacu ústavu. K jej ustanoveniam menšiny nemali vôbec možnosti sa vyjadrit',

---

(2) Prof. Jan Kapras, *Český stát v historickém vývoji a v dňešní podobě*, Praha 1920, str. 32.

(3) Ibidem, str. 3.

(4) Louise Weiss, *Memoires d'une Européenne*, Tome I: 1893-1919. Payot, Paris 1968, str. 275.

(5) K. Bezemková, « Spomienka na Kazimíra Štefánika », *Slovák v Amerike*, 23. júna 1971.

keďže nemali žiadnych zástupcov. Slováci zas, kooptovaní Benešovou skupinou, do ktorej patril Beneš sám, pri odhlasovaní ústavy alebo prikývli, alebo tí, čo nechceli prikývnuť, boli jednoducho majorizovaní.

Diskriminácia politická, hospodárska, kultúrna, jazyková a sociálna, dôsledne uplatňovaná proti Slovensku, bola dôsledkom českej hegemonnej koncepcie Česko-Slovenského štátu. Keď, ako reakciu, Hlinka vytovoril autonomistické hnutie, Masaryk v známom liste z 1929 mu napísal: « Ja som oslobodil Slovensko ». Teda Dohoda oslobodila Česko a Masaryk Slovensko. Nuž číra arogancia od hlavy štátu.

Diskrimináciu uplatňovala Praha tiež proti sudetským Nemcom. K tejto otázke prof. Kapras napísal: « Zásada samourčenia na Nemcov Českých krajín neplatí » (6). Nemci teda nedostali ani kultúrnu ani administratívnu autonómiu. Táto veľko-česká politika v štáte, kde Česi nemali väčšiny, vyústila v mníchovskej katastrófe a v rozpade Česko-Slovenska.

Beneš, úzkoprsý to český šovinista, nikdy nechcel pripustiť svoje chyby a svoju zodpovednosť za rozpad Česko-Slovenska. Za druhej svetovej vojny v Londýne viacráz vyhlásil, že « Slováci vrazili Čechom nôž do chrbta », spáchali « svinstvo », keď na troskách Republiky vyhlásili Slovenský štát (7). Preto ako šéf exilnej vlády, za žiadnych okolností nechcel vziať slovenskú otázku na vedomie. Z cudzích peňazí platí tam bezvýznamných Slovákov, ktorí bezpodmienečne prijali jeho vedenie a program. Chce zaistiť « širší životný priestor pre Čechov « v Strednej Európe (8), no v mene demokracie vzpiera sa Hitlerovmu nemeckému « Lebensraum-u. To teda značí, že pravda s väčším počtom kanónov skôr zivíťazí než s menším. Pre Slovákov, čo sa nedali kúpiť, má iba pohrdlivé gesto. Uľahčuje si o nich udajným citátom z T. G. Masaryka: « Je to banda zkorumpovaná » (9). Benešovi je Milan Hodža « hlupák » (10), Jánovi Masarykovi « dráteník » a Jaromírovi Smutnému « gangster » (11). Benešovi je Osuský « politický analfabet » (12) a Ján Paulíny-Tóth « namyslený chlapec, ako

---

(6) Prof. Jan Kapras, citované dielo, str. 56.

(7) « K Dokumentom z histórie československej politiky 1939-1943 (G. Husák), *Historický Časopis*, R. XV. 1967, Č. 3, str. 437.

(8) Ibidem, str. 434.

(9) Ibidem, str. 436.

(10) Samo Falťan, *Slovenská otázka v Československu*, VPL, Bratislava 1968, str. 126.

(11) Prameň ako ad 7. str. 428 a 429.

(12) Prameň ako ad 10, str. 126.

každý Slovák » (13). Niet divu, ze M. Hodža pri ostatnej návšteve Benešovi povedal do očí: « Vy ste diktátor » (14). Osuský, vidiac tol'kú netolerantnosť u Beneša, napísal, že « je český rasista » (15). Takto Beneš vylikvidoval významnejších Slovákov v druhom odboji. Jeho posesorský komplex voči Slovensku sa nato prejavil vo vyhlásení, ktoré urobil pred Jánom Paulínym Tóthom a Milanom Harmincom, ktorí tak isto odmietli s ním spolupracovať: « Keď sa vám to nepáči, hodím vás Maďarom ». Táto neslýchaná demagógia stavia Beneša po bok stredovekých patrimoniálnych princov a iných feudálnych pánov, ktorí sa takto zvykli vyhrážať svojim poddaným.

Keď po druhej svetovej vojne K. Lisický, Chargé d'Affaires Česko-Slovenského veľvyslanectva v Londýne, navštívil Beneša na Hradčanoch a spomenul Osuského, Beneš sa nevedel premôcť, aby nepovedal: « Nech sa ten darebák mi viac neukáže na oči, lebo ho dám obesiť ». Táto jeho nálada robí o toľko zrozumiteľnejším jeho súhlas k poprave Dr. Jozefa Tisu, hoci sám bol oveľa viac zodpovedný za rozpad Republiky než ktokoľvek iný.

Po Benešovej smrti, Klement Gottwald, komunista, nastúpil tú istú cestu šovinizmu proti slovenským komunistom. Ked bol V. Clementis koncom 1949 ako zahraničný minister na zasedaní valného zhromaždenia Spojených národov v New Yorku, Gottwald dal poslať jeho ženu, Lidu, Češku, do New Yorku, aby odradila svojho manžela od pokušenia zostať v Amerike. Nuž Clementis sa vrátil a zanedlho, popri všetkých opačných uisteniach, ktoré dal Gottwald Clementisovej manželke, bol zavretý a odsudený na smrť. Pred koncom súdneho rokovania bol urobil doznanie, aké od neho žiadali v nádeji, že si aspoň zachová život. No zmýlil sa. Ako predtým Beneš na Tisovi, tak Gottwald takto spáchal na Clementisovi osobnú i politickú zradu. Podľa svedectva dozorcov, keď viedli Clementisa na popravisko, tento viacročný spolupracovník tak Beneša ako Gottwalda sa jednako duševne vzpriamil a kričal: « Volám Gottwalda na boží súd ». Koľko rozčarovania a sklamania muselo byť v ňom, keď sa odhodlal ako celoživotný komunista k takémuto výkriku!

Skoro tak isto sa Česi a pražské vedenie Komunistickej strany zachovali k Dubčekovi. Keď sa Dubček stal generálnym tajomníkom Komunistickej strany ČSSR, na pražských múroch objavili sa nápisy: « Čechové, teď nám vládnou bačové! » (Nadto nejaký duchaplný Slovák vraj napísal: « Na takých baranov to stačí!). Zakiaľ liberálni českí komunisti podpísali nerealistické Vyhláse-

---

(13) Ako ad 7, str. 437.
(14) Ako ad 10, str. 127.
(15) Dr. Stephen Osuský, *Beneš and Slovakia*, London 1943, str. 21.

nie 2.000 slov a tak Dubčekovi podlomili nohy, zatiaľ 46 vedúcich prívržencov Novotného modlikalo Sovietsky Zväz, aby obsadil Česko-Slovensko. Na tento druh charakterovej obojetnosti ťažko nájsť príklad vo svetových dejinách. Táto neslýchaná rozpoltenosť tento arivizmus, toto švejkovstvo, neúcta k zásadám a danému slovu mohli iba končiť v situácii, ktorú najnovší český utečenec Ivan Sviták vhodne nazval « slepou uličkou českej politiky » (16).

Takto päťdesiat rokov českého vedenia spoločného štátu Čechov a Slovákov nedokazuje, že by Česi boli schopní viesť nielen iné národy, ale ani seba samých. Oni sú dnes duchovne demoralizovaní a rozložení. Zdá sa, že národovectvo u nich vyprchalo tak isto ako viera v Boha. Masarykovo « prirodzené náboženstvo » a relativistická filozofia, Benešova úskočnosť (« Nevysluhujem spravodlivosť, ja robím politiku ») (17) Ripkova chytristika (« Politika je 90% taktiky a 10% zásad » (18) doviedla ich tam, kde sú. Česká inteligencia je rozviklaná. Nevidno platformy, na ktorej by sa mohla obrodiť. Masarykov kult v Čechách, ak nejaký je, pripadá len ako prihrievanie vystydlej polievky. Českí roľníci volili r. 1946 do prekvapujúcej miery na Komunistickú stranu. Český robotník robí dojem, akoby bol vo svojom patriotizme neutralizovaný. Za Rakúska vyrábal zbrane pre nenávidenú monarchiu, za Protektorátu pre Nemcko; teraz ich vyrába pre Sovietsky Zväz.

Všetky tieto okolnosti nútia Slovákov rozmýšľať o tom, či Česko-Slovensko nestratilo svoj pôvodný « raison d'être ». Preto Slováci musia sa v budúcnosti viac spoliehať sami na seba. A to platí aj pre Slovákov v slobodnom svete. Torontský Svetový Kongres. Slovákov je prejavom tejto vôle a potreby. Zastúpenie slovenských organizácií i jednotlivcov všetkých politických odtienkov, vrátane bývalých komunistov, je toho dôkazom. Základňa tohto zoskupenia je tak široká, tak liberálna, že tým čo dosiaľ váhajú, bude ťažko nájst výhovorky a zámienky ju odmietnuť. Slovákom nepomôže, že si budú i naďalej vyhadzovať minulé režimy na oči. Základná determinácia Slovenskej republiky ako aj terajšej Slovenskej socialistickej republiky bola a zostáva povahy zahranično-politickej. Len ľudia krátkozrakí môžu váľať vinu na jeden alebo druhý režím. Preto len tí, čo chcú kráčať dopredu s hlavou obrátenou dozadu môžu zostať vlažní k slo-

---

(16) Ivan Sviták, *The Czechoslovak Experiment: 1968-1969*, Columbia University Press, 1971, str. 186.

(17) Ako ad 10, str. 136.

(18)Dr. Štefan Osuský, « *Truth Conquers* », New York 1943, str. 58.

venskej národnej budúcnosti. Len tí, u ktorých niet národnej hrdosti a samostatného myslenia možu dosiaľ váhať. Len malo tých, čo zo svojej osobnej prisluhovačnosti českému exilu chcú robiť záväzky pre celý slovenský národ, môžu chcieť i naďalej rozpačite zostať stranou.

Čo sa týče terajšej situácie na Slovensku, táto je, žiaľ oveľa horšia než kedykoľvek predtým. Kedysi slovenskí komunisti si robili stipy zo Slovenského štátu. Spomeňme len knihy *Farská Republika* od Dominika Tatarku a *Svätá tma* od Fera Hečku. Tieto politické romány pripadaju nám teraz v porovnaní s neslobodou, čo prišla za komunizmu ako pamflety na nebývalú národnú renaissanciu, ktorú bol podnietil Slovenský štát. Vtedy týmto a iným komunistickým autorom nikto necenzuroval spisovateľskú činnosť. Alebo bol niekto vtedy vylúčený zo Spolku slovenských spisovateľov? Nuž je iróniou dejín, že práve oni sa usilovali o zmeny, ktoré neskoršie viedli k terajšej úplne zglajchšaltovanej literatúre a novinárstvu. Čo povedať o prípade Novomeského, ktorý v úvode k Husákovej knihe *Zápas o zajtrajšok* nechcel veriť, že by revolúcie zožierali vlastné deti? To nie je už osobná tragédia. To je národná katastrófa.

Preto Svetový Kongres Slovákov musel sa ohradiť proti terajšej neslobode, proti diskrimináciam uplatňovaným Prahou v Slovenskej socialistickej republike, proti okliešťovaniu jej pôvodnej ústavnej právomoci, proti vracajúcemu sa centralizmu, proti odporu ústrednej vlády zriadiť katolícku cirkevnú provinciu na Slovensku, hoci také provincie sú v Čechach i na Morave, proti náboženskej kontrole, aká v slovenských dejinách nemá páru.

V celoeurópskych otázkach, Kongres zaostril svoj pohľad na budúcnosť. Dejiny znamenajú pohyb a zmenu a to tiež zmenu zahranično-politickej situácie. Ani terajšie pomery nepotrvajú naveky. Slovensko v každej budúcej konfigurácii v Strednej Europe bude sa nepochybne dožadovať vlastnej štátnosti, kalibrovanej rovnako ako bude štátnosť iných národov, teda i Čechov. Svetový Kongres Slovákov dá sa preto do styku s podobnými organizáciami potomkov susedných národov a pokúsi sa s nimi vytvoriť spoločný front za nápravu krivdy, ktorá bola po druhej svetovej vojne spáchaná na Strednej Európe.

Bolo by načase, aby český exil si konečne realisticky uvedomil geopolitické skutočnosti Strednej Európy. České krajiny budú mať i v budúcnosti z dvoch tretín spoločnú hranicu s Nemeckom a Rakúskom. Na tých hraniciach sa bude naďalej odohrávať biologická sútáž Čechov s Nemcami. Je zrejmé, že pre Čechov niet viac chytristiky a triblovania, čo by ich zázračne vyviedli z tejto situácie, okrem rešpektu pre rovnosť a všeobecné zásady, pre všeľudskú spravodlivosť. Len na tomto základe budú sa môcť

dohodnúť so susedmi a spolupracovať s nimi. Toto je memento, ktoré český exil môže ignorovať len na vlastnú škodu.

Sme presvedčení, ze Svetový Kongres Slovákov pod vedením znamenitého muža, akým je Štefan Roman, vyvinie sa v hnutie, ktoré prispeje ku poznaniu Slovenska ako medzinarodného problému vo svete.

ATLAS SLOVENSKÉHO JAZYKA

(Postrehy a stredovom postavení slovenského jazyka a jeho pragmatickom i historickom zástoji vo vlastivedách Slovanov).

Po očakávaniach, trvajúcich desaťročia a spracovaní rozsiahleho dotazníkového materiálu, ktorý zasiahol takmer každú obec na území Slovenska — v horizontálno — zemepisnej rovine — systematický a vedecký dialektologický výskum potvrdil znovu starú tézu a skutočnosť. Ide o lingvistickú tézu, ktorá od dávna tvrdila, *že jazyk Slovákov má stredové postavenie v rodine slovanských jazykov* a akési znaky kľúčového postavenia.

Z príležitosti vydania prvého dielu monumentálnej jazykovedeckej práce, rozvrhnutej do piatich zväzkov, jeden zo zaslúžilých vedúcich pracovníkov na výskume a jeho vyhonocovaní, Jozef Štolc, v popularizačnej forme a prehľadne zhrnul potvrdzujúci fakt o stredovom mieste slovenských dialektov a z neho vyplývajúcej konvergentnosti slovenčiny, ako zvláštneho jazyka, vo « Vlastivednom časopise » (roč. 19, 1970, čís. 3, str. 116-120).

Od roku 1947 v pracovnom rámci Slovenskej akadémie vied a so spoluprácou poslucháčov Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, a to v rokoch 1947-1951, pod pevným vedením E. Paulínyho a J. Štolca bolo vyplnených 2638 dotazníkov. V dotazníku na výskum položili 1960 slov, 590 tvarov a 75 slovotvorných prípadov. Spolu 2355 slov a tvarov, ako poznamenáva Štolc, bolo skúmané na súvislom jazykovom území Slovenska.

V rokoch 1956-1957 dialektický materiál sa systematicky kartografoval na 9000 mapách, zobrazujúcich v 33 nárečových oblastiach (v troch hlavných dialektických skupinách: stredo-západo-a východoslovenských nárečiach) situáciu rozmanitých jazykovodialektických javov, na základe moderných metód jazykového zemepisu (lingvistická geografia). Načrtal sa vlastný pôdorys slovenčiny.

Čo voľakedy, počínajúc od 17. storočia, len tušivo a hypoteticky predpokladali slovenskí gramatikári a vlastivední pracovníci (Vavrínec Benedikti z Nedožier 1603, Matej Bél-Funtík 1742, bernolákovec Anton Benčič 1791) a mnohí « ustarostení » o osudy

jazyka Slovákov a ich d'alšej ortografie (počínajúc od J. Ribayho cez P.J. Šafárika, Jána Kollára až po Ľ Štúra) cítili akosi, že v dialektickej rozčlenenosti slovenského jazyka, v tom Benčičovskom « ...rozličném spusobe slovenskej reči... « v spusobe » aj « materinskosti » je istá jednota a spolupatričnosť nárečí, t.j. celonárodná jazyková jednota Slovákov, ba u Štúrovcov aj viac, tzv. « ...stred Slovanstva... », až romanticko-mystický tušený a vyznávaný. Všetko to dnes, v spomínanom populárnom predposlaní Štolc zhrňuje, ale už na základe vedeckého výskumu nasledovne:

« ...Slovenský jazyk je ako celok zasadený v zemepisnom centre slovanských jazykov. Susedí skoro so všetkými slovanskými jazykmi. Na území slovenského jazyka sa stretajú isté typické javy všetkých slovankých jazykov, navzájom sa krížia, prerastajú do seba a vytvárajú kvalitatívne novú štruktúru národného jazyka. V slovenskom jazyku sú javy, ktoré poukazujú na hlboké vzťahy na západ k českej jazykovej oblasti, na sever k poľskej jazykovej oblasti, na východ k východoslovanskej jazykovej oblasti, ba aj na juh k juhoslovanským jazykom. Spracovanie slovenských nárečových javov jazykovozemepisnou metódou, teda kartografické zobrazenie ich zemepisnej situácie, stavia slovenský jazyk do nového svetla, pokiaľ ide o určenie jeho miesta v rodine slovanských jazykov. Odhŕňa záclonu, ktorá donedávna zakrývala jeho vnútorný vývin. Kartografické zobrazenie diferencovaných javov sprístupňuje exaktnému vedeckému výskumu najvnútornejšie oblasti jazykovej stavby a osvetľuje vzťahy jednotlivostí k celku vnútri vlastného systému i navonok k iným systémom.

Jazykový zemepis ako metóda triedenia jazykových faktov v horizontálnej rovine, teda na území, upozorňuje na celú masu okolnosti, ktoré mali pre vývin jazyka ako nástroja spoločenského styku podstatný význam. Osvetľuje aj rozvoj spoločnosti ako tvorcu a používateľa jazyka. Upozorňuje konfrontovať jazykové javy a ich situáciu so spoločenskými, kolonizačnými a inými pohybmi obyvateľstva, s rozvojom výroby, zamestnania, hospodárstva vôbec, s rozvojom kultúry a rozrastania duchovných obozrov a inými historickými podmienkami, ktoré mali vplyv na vnútorný charakter jazykových zmien a na ich vonkajší priebeh, od ktorých záviseli a dodnes závisia diferenciačné a nivelizačné procesy v jazyku. Jazykový zemepis umožňuje vykladať jazykovú skutočnosť v širokých nielen celoslovanských súvislostiach, ale aj v súvislostiach so susednými neslovanskými jazykmi a napokon v európskych súvislostiach. Takýmto činom sa vedecky osvetlí existencia nášho jazyka ako národného jazyka, postaveného na roveň iným národným jazykom.

Jazykový atlas je jazykovedné dielo ako uzavretý celok. Jednotlivé jeho časti organicky navzájom súvisia. Samy osebe sú spracované so zreteľom na vnútornú súvislosť javov a na súvis-

losť javových skupín s celým radom ďalších javov a javových skupín... ».

Vydávanie všetkých plánovaných a oznámených piatich dielov Atlasu slovenkého jazyka, po prvom diele (pretože ide o imponujúcu polygrafickú i reprodukčnú prácu a obhospodárovanie papieru, aj nám niekedy « čudno-známe v ťažkostiach ») zaiste bude trvať ešte dlhší čas.

Bádateľov, čo sa zaoberajú dejinami, civilizáciou a kultúrou Slovanstva, a najmä pálčivými a lákavými otázkami ich etnogenézy, slovanskou prae- a protohistóriou, skutočnosť dôkladne vedecky podloženého diela slovenských dialektov a ich prehľad je vysoko významnou vlastivednou pomôckou. Je neoceniteľná nielen pre vedu o samých Slovákoch, ale aj pre Slovanstvo celé, ako aj rámec vývoja strednej a východnej Európy. Na to chceme poukázať v našich riadkoch niekoľkými postrehmi, dívajúc sa na « Atlas », sťaby « zvonku ».

Ide o « kľúčové postavenie » slovenskej reči a jej dialektov, ako jednej sústavy, krištalizujúcej sa priestorovo-geneticky a postupnosťou prechodov okolo zvláštneho, dávno intuitívno-vedecky a pragmaticky tušeného jadra, vertikálnej i hľbkovej osi, ktorú raz dokresliť a ozrejmiť nielen v zemepisnohorizontálnej rovine sú povolané, ba čo viac, povinné vlastivedné disciplíny o Slovákoch, a to so všetkými postriedkami a nástrojami pomocných vied dejín, počínajúc archeológiou a končiac minucióznymi etnografickými analýzami.

Slovom, vedecké ustálenie zemepisnej stredovej polohy slovenčiny, a to v strednej Európe, a najmä v skupine jazykov slovanských, je definitívne. V rámci zemepisnej lingvistiky budeme s takýmto pojmom môcť pracovať už bezpečne, a nebude takáto axióma viac, a len odrazom pragmatických dorozumievajúcich skúseností, napr. turčianskych olejkárov, šafraníkov alebo kupčíkov, ktorí sa v 18-20 storočí vracali na Slovensko z Astrachánu, Petrohradu z « Ruskej », z Varšavy z « Poľskej », z Budišína v Sasku, zo Sofie v Bulharsku alebo zo Záhrebu s « blahozvesťou », že vraj « ...so slovenskou rečou prejdeš štyri strany sveta... », ktorú pragmaticko-lingvistickú skúsenosť s rečou aj s formuláciou svetobežeckou v « čiernych rokoch » národu « bez histórie » do manifestačnej básne vložil inšpirovaný Svetozár Hurban Vajanský.

Za akú významnú považovali už pred axiomatickým dnešným zistením slovenčinu, nazývajúc ju « ...a master-key to all Slavonic languages... » z pragmaticko-účelových a dorozumievajúcich sa príčin, zahraniční vedci a bádatelia neslovanského pôvodu, o tom uvedieme teraz aspoň niekoľko príkladov z minulosti a prítomnosti a z vlastného pozorovania i skúseností, viacmenej osobných.

Mnohí anglosaskí, nemeckí i talianski lingvisti, zaoberajúci sa porovnávacou jazykovedou a jej ďalšími, napr. historicko-prag-

matickými dôsledkami, slovenský jazyk zaraďovali na zvláštne miesto. Vnikajúc do jazykov Slovanov porovnávacím systémom skoro vybadali jej výhody a účelovosť v dorozumení sa s ostatnými Slovanmi, Neslovákmi.

Slovenčinu používali výpomocne, ako improvizovaný « Neoslave commun » (povedané Meilletovsky), ba dokonca slovenčinu navrhovali za základ k akémusi « slovankému Esperantu », jazyku celoslovanskému, miesto umele stvorenej modernej všeslovančiny, ktoré by sa podľa univ. prof. Mario Pei-a (Columbia University, N.Y.C.) mohlo zakladať na 440 základných tvaroch a slovách (tzv. « Basic Slovan ») a spočívalo by na takých jazykových tvaroch a výrazoch, ktoré sú spoločné ostatným slovanským jazykom. Pre stredový ráz jazykovej sústavy a javov, viacmenej zachovaných z pravoslovančiny — slovienčiny — ponajviac zasa v jazyku Slovákov.

V lingvistických úvahách, prof. Pei — geniálny polylingvista — vo svojej knihe « The story of language » (vyd. r. 1964, N.Y.C., séria Mentor Book - The New american library) čítame na str. 293:

« *...Slovak may be described to an even greater degree as a bridge between Czech and Polish. Because of its central position among the Slavic tongues, Slovak has at times been advocated as a mediating language, or tongue of common intercourse among all Slavs. The point is well taken, for it is closer than Czech to the South Slavic languages, and close enough to the East Slavic tongues, particulary Ukrainian, to serve as an intermediary...* ».

A ďalej, na str. 379, Pei, hovoriac a jazykovom univerzalizme v rodinách rečových, v kapitole « Universality by artifice », dochádza k takejto pragmatickej pracovnej « hypotéze »:

« *Why not a universal Romance, or a universal Germanic, or a universal Slavic, reversing the historical process whereby the languages of these groups were formed out of the fragmentation of Latin, early Germanic and early Slavic?*

The Slavs, suffering perhaps from an inferiority complex due to the neglect their languages have suffered from language builders in the past, are at present hesitating between a national tongue like Slovak, which by reason of its geographically central position among the Slavic languages, is described as an ideal common tongue for all Slavs, and an artificially created Slovan, based on 440 root-words common to all the Slavic languages, and endowed with a simplified grammar also common to all, and a phonetic spelling ».

Profesor Pei takto vlastne rozvinul základné náhľady voľakedajšieho profesora Columbia University v New Yorku, Johna Edwarda Princea, z dvadsiatich a tridsiatich rokov nášho storočia, na slovenčinu.

Miesto zaniklej archaickej praslovančiny a historicky predpokladnej rečovej jednoty (« Le slave commun ») u Slovanov, Pei poukázal na šťastnú pozíciu slovenčiny. Navrhuje, prípadne, vychodiť z nej a stvoriť jazykove prístupnú « novoslovančinu », pre dorozumievanie sa medzi Slovanmi, t.j.univerzálnu reč slovanskú, tzv. *Slovan*. Pei by takto vlastne chcel obrátiť historicky disimilačný proces vývoja slovanských jazykov do jeho dnešného stredu, ktorým je, podľa mnohých ešte dnes, reč Slovákov.

V rokoch dvadsiatich a tridsiatich, už spomenutý profesor J. E. Prince v New Yorku, aj prakticky, nasledovným spôsobom v prednáškách dokazoval kľúčové postavenie slovenčiny, čo vyhlásil aj v rokoch tridsiatich, ďakujúc za vyznačenie, ktorého sa mu dostalo od Slovenskej Ligy v Amerike pred druhou svetovou vojnou za jeho vytrvalý záujem o kultúru a civilizáciu Slovákov v prívete, ktorý citujeme ako jeho zásadný lingvistický náhľad a neskoršie aj náhľad niektorých jeho žiakov a nasledovníkov:

...« Of the nine principal Slavonic variants (Russian, White Russian, Ukrainian, Czech, Polish, Slovak, Serbian, Croatian and Bulgarian), Slovak contains the greatest number of forms common to all. On the average, a root taken at random from Slovak will be found in at least six of the other tongues in the group, as we see, for example, in the case of the Slovak « hovor », meaning « to speak », which appears also in Russian, White Russian, Ukrainian, Serbian, Croatian, and Bulgarian, the alternate Slavonic root meaning « to speak », « mluv » being used commonly only in Czech and Polish.

To apply the pragmatic test, Slovak is of all the Slavonic tongues the most readily understood by the other Slavs, as I discovered for myself... when I... addressed an audience of mixed Slavs in Slovak and was always understood. »..., (Citované z originálneho prípisu profesora Princea, dnes v majetku redaktora Jána Scíranku v Passaic, New Jersey).

Spomenutý lingvista a vedec, ako sa pamätáme aj osobne, v r. 1936 vo funkcii vedúceho Oddelenia východoeurópskych jazykov na Univerzite v New Yorku, na pôde filozofickej fakulty v « Columbia Hall » skutočne takouto formuláciou vítal delegátov Matice Slovenskej z Martina vo svojom, po slovensky pripravenom prívete. Ba, čo viac, prof. Prince bol aj znamenitý znalec ľudovej piesne východnej a strednej Európy, a najmä slovenskej, a pritom aj brilantným pianistom. Na večierku, usporiadanom na počesť M.S. obecenstvu a nám zaspieval a zahral na dodatok typické ukážky slovenských ľudových piesní s poznámkami o starobylosti, význame, hlbokej filozofickej základni a poetizme v piesňach Slovákov, a vôbec o dôležitosti slovenskej etnografie v rámci ľudovej kultúry stredo a východoeurópskych národov. Možno ho k tomu priviedli jeho styky so zberateľom dr. Bélom

Bartókom a možno aj prítomnosť člena našej delegácie, Karola Plicku ako zberateľa slovenských ľudových piesní a etnografa ho k tomu inšpirovala. S obdivom sme prijímali jeho výstižné a analytické slová. Tokúto kľúčovú Princeovu tézu o slovenskom jazyku hlásali ďalej aj jeho nástupci vo vysokoškolských prednáškach v Amerike i Anglii, ako napr. Univ. prof. Arthur Coleman (neskoršie prezident Alliance College v Cambridge Springs, Pa.) alebo lingvista, prof. Norman Brooke Jopson, vedúci Departementu of Comparative philology, na Cambridge University, ktorý vypracoval v Encyclopedii Britannica (zv. 20, str. 787-791, vydaný v r. 1960) heslo o slovanských jazykoch a v ňom o slovenskom jazyku. Jopson predtým, než pristúpil k morfológii slovanských rečí, zástoj slovenčiny zdôrazňuje nasledujúcim tvrdením:

« The Slav languages, even to-day, conform closely to the primitive type and present an uncommonly archaic aspect. They have progressed far less and have remained far nearer to each other than the Romance or Teutonic languages. Such differences as separate French from Spanish or Rumanian are quite unknown; with some preliminary practice *a peasant from Slovakia which of course enjoys the benefit of a central position in the Slavonic territory,* is understood by a Slav from any other country » (str. 788, odst. 1).

Slovom americkým a anglosaským slavistom z odstupu pozorujúcim zástoj slovenského jazyka v dnešom Slovanstve bola jeho centrálna zemepisná poloha známa z príčin účelovosti.

Študujúcim slovanské jazyky na vyššom stupni z moderných slovanských jazykovedcov v socialistickom Nemecku didakticky, ba až s geometrickou exaktnosťou, prof. dr. Günther Jarosch naznačil miesto slovenčiny graficky ako stredobod kružnice. Na obvode takejto kružnice usporiadane, podľa svetových strán ležia ostatné slovanské jazyky. Slovenčina je od nich v rovnakej polomerovej vzdialenosti. K svojmu grafickému znázorneniu kružnicou prof. Jarosch (Pädagogische Hochschule, Potsdam) v kapitole « Verwandschaft der slavischen Sprachen » pripojuje nasledujúci uzáver v knihe *Einführung in die Slavistik* (Ein Leitfaden. Vydala Pädagogische Hochschule, Potsdam, 1957, séria Lehrbriefe für das Fernstudium der Oberstufenlehrer) na str. 51:

« Tragen wir die slavischen Sprachen nach ihrer besonderen Verwandtschaft auf einen Kreis auf, so ergibt sich folgendes Bild: *Das Slowakische steht dabei in der Mitte;* es zeigt Übergänge sowohl zum Tschechischen als auch zum Ukrainischen, aber auch zum Polnischen und zum Südslavischen... ».

Po takýchto utilitárnych diagramoch, didaktickom znázorňovaní a pohľadoch na slovenský jazyk, ako na základ prípadného univerzálneho obnoveného « common Slovan tongue » sa zase nadhadzuje iná otázka. Otázka už spomenutá, vo vertikálnej a

hl'bkovej rovine, z príležitosti skončenia výskumu a začiatku publikovania « Atlasu slovenského jazyka ».

Či slovenčina aj hl'bkove (a nielen v lingvistickej geografii) pochodí i so svojimi dialektami z niekdajšieho samého územného stredu, *historickej vlasti Slovanov nad Karpatmi a okolo nich*. Ďalej, či cez storočia, ako *disimilované nárečie a jej ďalšie varianty — spočívajúce na predpokladanej praslovančine* —, či slovenčina, zachovala až dodnes aj svoju *historickú centrálnu polohu,* kľúčové a stredové postavenie rečové medzi Slovanmi, prekonajúc svoju *širokú územnú etnogenézu a zredukujúc sa na dnešnom súvislom dialektickom území Slovenska.* Či takto zredukovaná územne, ale zachovajúc svoje kľúčové a rečové postavenie medzi ostatnými Slovanmi *je historicky stredove silnejšia,* ako napr. v rodine germánskych jazykov zemepisne stredne položená frízčina a v rodine románskych jazykov taliančina, príp. latinčina.

Ide o ďalšiu, a zase záslužnú pracovnú tézu v slovenskej vlastivede vôbec, teda nielen pre lingvistiku, ale pre všetky pomocné historické vedy, počínajúc prvotnou a spoločnou topo — hydro — a oronymiou Slovanov - Slovienov.

Predtým sme spomenuli aj dôležitosť etnografie, napr. ako sa dnes tratia l'udové kroje pod modernou štandardizáciou oblečenia, tak sa pod účinkami zjednocujúcich spisovných jazykov, učených v školách medzi slovanskými národmi na základe jednotných pravopisov tratia aj posledné isoglosy jazykových javov v dialektoch, dôležitých pre vývoj a etnogenézu nad Tatrami pod silným náporom pol'skej jednotiacej spisovnej reči, napr. už za našich dní bola tam spretrhaná dôležitá isoglosová čiara takého dialektického « slovakizmu », ako je zvolanie « *Hybaj* » v juhovýchodnom Sliezsku a v južnom Pol'sku, takmer po Hory Svätokrížske a v oblasti Krakova. Ďalej, mnohé tvary sa tratia v zemepisnej l'udovej terminológii, napr. v Maďarsku, a zachované v maďarčine zo starej reči Slovákov, ako napr. l'udový názov « *morotva* », t.j. mr'tve rameno riečne, mr'tva voda v zátopovom pásme strednej Tisy, okolo Solnoku až po Segedín. Vedeli by sme uviesť niekol'ko prípadov na ukážku zo severného Sedmohradska v topo — hydro — a oronymii, ba aj v dialektoch západorumunských, kde menovite v tejto oblasti podl'a profesora Sever Pop-a (Lovaňská Univerzita, odd. comparatívnej lingvistiky) ešte dnes môžeme zachytiť mnohé slovakizmy vertikálne, t.j. historicky a demograficky, a napokon aj etnogeneticky dôležité pre rozsah archaického formovania sa slovenského jazyka.

Pravda, úloha záslužného diela *Atlasu slovenského jazyka* bola iná. Ona nám v poslednej chvíli zachytila na dnešnom, súvisle Slovákmi obývanom území taký pôdorys, ktorý sa javí ako zvyšok prvotného širšieho pôdorysu vývoja slovenčiny, t.j. jeho dia-

lektov v dobe etnogenetickej. Preto Atlas považujeme *len za prípravu pre ďalšie, akoby nárysové a viacpodlažné znázornenie sústavy a osudov slovenskej reči po každej stránke.* V budúcnosti preto čakáme na prepracovanie *tohoto jazykového organizmu, ktorý ako rečový monument a historický fakt ochraňujeme v slovenskom jazyku.*

V minulosti sme za slovenčinu prinášali aj tie najväčšie národné a osobné obete. Operiali sme sa o ňu v časoch temnoty a odnárodňovania, akoby na slovenskú skalu posledného útočišťa podvedome si uvedomujúc, že takto chránime proti genocidiálnym allúrom nielen existenciu Slovákov, ale aj akúsi vzácnu stredovosť v Slovanstve. Cítili sme to inšinktívne. Dnes na to poukazujú výsledky Atlasu slovenského jazyka a poučky získané hoci nateraz len v jednej, ale dôležitej zemepisnej priemetne a priereze.

V máji r. 1932, počas bojov o novú pravopisnú úpravu v Matici Slovenskej, napr. proti natískaniu « čechizmov » do slovenského pravopisu — á la « chťanechťa » — z mocenských politických dôvodov, dirigovaných cez jazykospytcov českých Prahou, ktorí sa snažili aj umele stvoriť novú persónu československého etnika alebo Čechoslováka, novú persónu politickú a etnickú na úkor slovenský a pod titulom vedeckej pomoci, poniektorí českí jazykoví pracovníci v lone Matice Slovenskej sa náhlili poposunúť — ako to dnes vidíme — umele slovenský jazyk zo stredovej prirodzenej pozície k okrajovej pozícii jazyka českého.

Dnes (podľa koncepcie dr. J. Ružičku) aj zákonne je slovenčina uznaná, ako sa dozvedáme, za rovnocenný a samobytný jazyk popri češtine, a vlastne je takto chránená.

Ešte jedna poznámka, ktorá možno povzbudí aj záujem o špeciálnu otázku dôležitej stredovej skupiny v slovenských nárečiach v dobe etnogenetickej. Tesne r. 800, ako sme na základe viacerých historických dokladov a konvergentných náznakov zistilli, pod úpätiami južnej Matry, vyčerchaním, t.j.ostrým odhraničením hospodársko — mocenským a etnickým bol vybudovaný dvojitý obranný jarok, « ČERS » — priekopa. Tiahne sa medzi severnými predmestiami Pešti, zhruba od koryta rieky Rákoš až po rieku Tisu, po Ároktö bola ustálená pevná hranica ďalšej etnogenézy tých slovanských kmeňov, ktoré podľa nášho pozorovania — po konečnej porážke Avarov cisárom Karolom Veľkým — oddelili sa od svojich bývalých nástojčivých utláčateľov a vykorisťovateľov avarských. Avari, zredukovaní a v biede, medzi riekami Dunajom a Tisou, v prvých dvoch desaťročiach 9. stor., ešte sa zúfale pokúšali o zachovanie svojej holej existencie a vyriešení svojej pauperizácie. Proti takýmto zúfalým výpadom od juhu v medziriečí pod Matrou a Bukovými horami slovenské kmene si určili v dorozumení s nástupcami Karola Veľkého *aj*

pevnú etno-genetickú hranicu. Z týchto slovanských kmeňov pochodí podľa všetkého aj tá časť *od juhu sa do hôr stredného Slovenska ťahajúcich kmeňov,* ktoré dali *jazykové podložie stredoslovenským nárečiam,* spojac sa v horách stredného Slovenska s takými svojimi nadkarpatskými súkmeňovcami, ktorí sa od dávna namáhave infiltrovali cez husté porasty tatranského masívu zo severu.

Zdá sa nám, že oblasť stredoslovenských nárečí bola až neskoršie od západu i východu *sťaby oblievaná ďalšími susedmi a nopríšelcami,* prekročujúcimi hrebene severných Karpát z oblasti nadkarpatskej pravlasti *v rannom stredoveku.* Dialo sa tak ale v neustálom súvislom časovom a územnom prúdení obyvateľstva a kmeňov slovanských cez tzv. *Sliezsko-Moravskú Bránu,* na západe a cez tzv. *Sarmatsko-Skytskú Rampu,* na východe. Boli to také kmene, ktoré hovoria dnes západo a východoslovenskými nárečiami a ktoré tvorili už vtedy čiastočný prechod k nárečiu etnogenézy českej a poľskej.

Podrobné skúmanie, ktoré tu *navrhujeme ako pracovnú tézu etnogenetického pohybu Slovákov na úsvite dejín a jeho presnejšie datovanie,* je práve najlákavejšou otázkou vlastivedných disciplín vedy na Slovensku a v nich práve historickej slovenskej jazykovedy, *a to teraz už na širšej zemepisnej oblasti, akou je dnes len zvyškove súvislé etnogenetické územie Slovenska.* Takým zredukovaným územím nám Slovensko vlastne ukazuje v dialektickej sústave Atlas slovenského jazyka.

Dejinné jestvovanie a význam Slovákov v Dunajskej kotline a na sever od Karpát v jadrovom území slovanskej pravlasti bolo omnoho väčšie. Dovolíme si to už dnes predpokladať, aj napriek väčším - menším presunom etnogenetickej ľudnatosti budúcich Slovákov v priestoroch strednej Európy. Či sa to už dialo s prvými dotykmi « Przeworskej a Lipickej kultúry » v dobe rímsko provincionálnej na východnom Slovensku a pozdľž hrebeňov geologickej « Pramatry » smerom k Panónii, a či sa to končí depopuláciou stredovekého slovenského obyvateľstva na hornej Tise a pod Matrou za vpádu Tatarov alebo konečne za tureckého panstva.

Slováci ako etnikum si vo viacerých aspektoch civilizácie zachovali nielen slovanské, ale i európske stredové postavenie. O tom aj v neskoršom stredoveku, v oblasti dejín umenia, napr. svedčí východná hraničná čiara románskeho, a najmä gotického slohu a z druhej strany od východu mnohé byzantské prvky, akým je zase, napr. vzácny prvok na ľudovom kroji slovenskom, *príramok.* Ide a vyšívaný pás na rukávcoch ženského kroja (tzv. « Armilla » latinsky; « Armband » nemecky, alebo « Altita » rumunsky, a v nárečí moravskom « Prolánek »), prvok v ľudovom kroji, ktorý má korene v ranne stredovekom byzantskom — až novo-

perzskom — obleku vznešených osôb. Neskôr, na začiatku 9. stor. bol používaný aj na korunovačnom slávnostnom obleku panovníkov z rodu Karola Veľkého (viď vzácnu rytinu A. Dürera z norimberského cisárského korunovačného pokladu, *ako znak vznešenosti a vyznačenia, pripínaný pred položením koruny na ramená byzantského alebo franckého, t.j. stredovekého rímskeho cisára*). Zatiaľ, čo tento prvok v západnej Európe zanikol a v typických oblastiach Maďarska ho nenachodíme na ľudovom kroji (výnimočne), zatiaľ jeho západná hranica končí zase na Moravskom Slovensku, prípadne v Dalmácii medzi Chorvátmi. I toto symbolizuje zložitosť a zvláštne stredové postavenie Slovenska *v prechodnej zóne európskej civilizácie a dejín pod Karpatmi.*

Dr. Jozef G. Cincík

BALADA O RUŽI

Kvetinárka mi múdru radu dala:
Ruža je obraz tragédie.
Odolomili ju ako slovo z vety
a nepovedali ani « neplač, maličká ».
Čakala potme na návštevu rána
a prišla iba mokrá myš.
Kúpila som ju za úsmev ženy,
a záhradník len: « kedy ma uvidíš? »
— Ružu nezradím,
každý muž má len
málo času pre mňa.
Ruža je sestra
mojej samoty,
ružu nezradím —
Opatrujte ju, ružu voňavú,
tú krásu vám žiaden peniaz nedá,
v nej svietia tajné svety lásky
a vernosť v bôli je jej veda.
« Dobrý deň », povie vám,
v úsmeve sa vám rozdá,
vo váze stojí
a na smrť čaká,
na dotyk času
— čo len sama pozná.

Marian Žiar

VEDA NÁS POTVRDZUJE

Napriek tomu, že sme malým národom — a ako povedal Vincent Šikula- do svetovej histórie sme sa nezapísali, pretože sme ako národ nikomu vážne neublížili — stáli sme vždy niekomu v ceste. Pritom ustavične politické prostriedky boli mocnejšie ako naše obranné možnosti. Pri likvidačných snahách protivník sústavne používal vedu, ktorá mala zdôvodniť', podporiť' i ospravedlniť' oné politické machinácie. Preto toto bádanie bolo aprioristické a nezáležalo mu veľmi na pravde. Ako to napísal Ľudovít Novák v r. 1936 vo svojej práci *Jazykovedné glosy k československej otázke*, títo (v tomto prípade českí) vedci podávali riešenie mnohých problémov v rozpore s ich širokým európskym rozhľadom a znalosťami svetových vedeckých prúdov, ktoré by ich museli upozorniť' na ich omyly.

Slovenská veda vtedy spočívala na pleciach niekoľkých jedincov, ktorí sa proti frontálnemu útoku mohli len čiastočne brániť'. Tí mladší z nich zažili najprv útoky z maďarskej, potom z českej strany. Najprv sa dozvedali, že nie sú členom nijakého národa; potom, že sú členmi iba vetvy, kmeňa a hovoria len nárečím.

Dnes je situácia podstatne iná. Zoslábli útoky a zosilnela obrana. Je však napriek tomu nenormálne, že sa v Európe ešte v druhej polovici 20. storočia musí jeden národ brániť'. Musí sa obraňovať' dokonca voči spoluobyvateľom z vlastného štátu.

Zmenili sa i partneri. Nemyslíme v zmysle národnom, ale v ich svetonázorovej orientácii. Útočí sa v mene marxizmu proti zmyslu marxizmu. Najmä maďarský vedec je najprv Maďar a až potom marxista. Marxista je s nadšením iba tam, kde krátkozrakí Marx a Engels sa zastali Kossútha a vyrútili sa na Slovanov. A preto napadli Mészárosa i Mináča, pri ich obrane štúrovského hnutia, že vraj je to nemarxistické. Keď' treba, používajú maďarskí vedci i zbrane vypožičané z tzv. buržoáznej vedy. Ešte r. 1957 zaradili do vydania maďarských (lepšie povedané uhorských) dejín národnostnú mapu Istvána Kniezsu z r. 1938, ktorá hrubo skresľuje etnografické hranice. I keď' nám nie je celkom irelevantné, čo v súčasnosti maďarská veda hlása, dnes už nemôžu bezprostredne zvrátiť' poznanie, že sme národom a že naša minulosť' okrem uhorských čŕt mala predovšetkým svoju národnú tvár.

Ani v českom tábore to neboli odchovanci Chaloupeckého, Weingarta, Vážneho a iných, ale nacionalisticky orientovaní marxistickí vedci. Úplné poprenie existencie slovenského národa si už dovoliť' nemôžu, ale zameriavali sa na zoslabovanie osobitnosti slovacity, hľadaním vplyvológií pražákovského typu, a najmä poli-

tických zásahov. Ak za prvej republiky, vychádzajúc z Fichteho teórií pranároda, národov čistých a druhotných, ale najmä z Hegelovej tézy, že existujú národy historické a nehistorické, mohli hlásat', že Slováci sú národom nehistorickým (predtým si to náš človek mohol vypočut' z druhej strany, že len Mad'ar je príslušník « uralkodó nemzet », historického a kultúrneho národa), po štyridsiatomôsmom roku si tento luxus už dovolit' nemôžu a objavilo sa to len v publicistike.

Ked'že pochopili, že kl'účovým problémom je jazyk, orientovali sa na tento problém. V r. 1953 robili nátlak na pravopisnú komisiu, ktorú viedol Ondrej Pavlík, na konferencii v Libliciach 5. až 8. decembra 1960 vyhlásili tézu, že obidva jazyky treba zbližovat'. Echom tejto konferencie bola konferencia v Bratislave 2. až 4. apríla 1962, s ktorou však politickí činitelia spokojní neboli, lebo vraj slovenskí jazykovedci sa vyhýbali pál'civým problémom. Až na sympóziu v Smoleniciach 21. az 23 júna 1965 konečne sa mohli slovenskí jazykovedci otvorene postavit' proti nariadeniam z Liblíc a na d'alšej konferencii v Smoleniciach 5. až 7. decembra 1966 vypracovali postupy pre očistu jazyka. Začal vychádzat' časopis *Kultúra slova* a v ňom programové Tézy o slovenčine a vyšla kniha Kultúra spisovnej slovenčiny. V časopise Kultúra slova uverejňovali jazykovedci aj kritické poznámky k chybným heslám zo *Slovníka slovenského jazyka,* ktorý pod vedením bývalého riaditel'a Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied, Štefana Peciara, slúžil « zbližovacim tendenciám ». Vydaním diela *Morfológia slovenského jazyka,* I. dielu dialektologického atlasu, prípravou na vydanie historického slovníka a normatívneho slovníka sa vytvorili predpoklady, že už nebude možné začat' v takej či onakej podobe zbližovat' nezbližovatel'né.

Druhým vel'mi pálčivým problémom je otázka etnogenézy a najstarších slovenských dejín. Slovenskí historici a archeológovia museli obraňovat' tézu, že jadrom Vel'komoravskej ríše nebolo len obyvatel'stvo juhovýchodnej Moravy a juhozápadného Slovenska (toto zastávali najmä Poulík a Vavřínek), ale že jadrom tejto ríše bolo celé územie Slovenska (i čast' Mad'arska a Rakúska). Okrem archeológie pozitívnym príspevkom je práca Branislava Varsíka o osídlení východného Slovenska. Bolo treba čelit' aj úsiliu, ako keby kultúrnymi centrami boli jedine moravské lokality a poukázat' na to, že v prípade Mikulčíc išlo o lokalitu, ktorá bola pôvodne na Slovenskom území (Š. Janšák). Bohužial', slovenské archeologické bádanie v tomto smere nemohlo súperit' s moravským, pretože nemalo také finančné a ani iné materiálne prostriedky. « Bolo by preto potrebné, aby sa náš archeologický ústav koncentroval v najbližšej budúcnosti predovšetkým na výskum najstaršieho slovanského obdobia na území Slovenska »,

napísal Branislav Varsík ešte v r. 1961, ale doteraz sa tak nestalo. Od r. 1951, keď vyšla Dekanova práca *Začiatky slovenských dejín a ríša Veľkomoravská* až dodnes nevyšla syntetická práca o tomto dôležitom období našich dejín.

V otázkach etnogenézy museli slovenskí historici upozorniť, že termín « Moravan » nemožno chápať ako označenie kmeňové, ale ako teritoriálny názov pre obyvateľstvo, pôvodne žijúce v povodí Moravy. Rudolf Krajčovič zhrnul materiál, že slovenská národnosť sa formovala už v. 11. a 12. storočí. Peter Ratkoš pokladá za signifikantné, že zárodočné prvky pre vznik slovenskej národnosti boli síce po vzniku veľkomoravského štátu zatlačené, ale po razklade tohto štátu mali vzostupnú tendenciu, takže genézu slovenskej národnosti možno klásť do 11. storočia.

Bojovať bolo potrebné aj o ďalší vývoj nášho národa. Bolo treba prekonať názor, že v 11.-12. storočí Slovensko živorilo v znamení hesla « hic sunt leones ». Jazykoveda dokladá, že slovenský živel v 10. a 11. storočí mal značný zástoj pri budovaní uhorského štátu a že slovenčina slúžila ako administratívno-konverzačný jazyk. Peter Ratkoš dokázal, že názory, ktoré chcú negovať jestvovanie slovenskej národnosti v tomto období a tvrdia, že toto obyvateľstvo bolo iba « slovanské », sú neudržateľné. Archeológia má dôkazy (zhrnul ich Bohuslav Chropovský), že zánik veľkomoravského štátu neznamenal zánik našej kultúry. Byzantský odkaz vo výtvarnom umení sa neprerušene tiahne ďalej. Archeológovia a kunsthistorici zisťujú, že mnoho stavieb z tohoto obdobia treba antidatovať, že mnoho z nich je postavených na starších stavebných dispozíciách.

V literárnej histórii sa u niektorých českých marxistických vedcov vyskytli nározy, že slovenská literatúra patrí do skupiny tých národných literatúr, ktoré sa začínajú až v reformačnom období. Napriek tomu, že dnes vieme, že slovenská literatúra sa začína v 8. storočí, nemôžeme byť spokojní s prieskumon stredovekého obdobia slovenských dejín. Jej jediný bádateľ, Ján Mišianik, pohľad na stredovekú literatúru na Slovensku veľmi ochudobnil tým, že v nej hľadal len sociálne motívy. Na čiastočné ospravedlnenie mu slúži, že prvý diel akademických dejín slovenskej literatúry, v ktorom spracoval stredovek, vyšiel ešte v čase najhlbšieho dogmatického temna. Oveľa ďalej sú s výskumom stredovekých pamiatok jazykovedci, najmä zásluhou Eugena Paulinyho. Nespracovaná je stredoveká latinská literatúra. Kodikologické bádanie je iba v začiatku a v Slovenskej akadémii vied ho vykonáva hŕstka pracovníkov.

Historický výskum odbúrava veľmi dlho tradovaný názor, že slovenský živel v stredovekých mestách bol veľmi slabý. Naopak, ukazuje sa, že i v tých mestách, ktoré boli nemecké, boli Slováci

ovel'a životaschopnejší ako sa doteraz predpokladalo. Jazykovedcom sa podarilo objaviť doklady, že už od druhej polovice 15. storočia a majmä začiatkom 16. storočia sa v mnohých mestách na Slovensku viedla administratívno-právna agenda po slovensky a že v 17. storočí prenikla slovenčina i do administratívnych písomností na hradných panstvách. Literárna história sa môže zasa pochváliť nálezom mnohých neznámych pamiatok so silne slovakizačnými tendenciami. Všeobecne možno povedať, že téza o výhradnom panstve češtiny na konci stredoveku a do nástupu ľudového baroka sa veľmi zoslabuje.

Nekritická glorìola husitizmu za tejto polickej konštelácie bohužiaľ z historiografie nezmizne. Napriek rozsiahlemu výskumu Branislava Varsíka a Petra Ratkoša sa však nepodarilo presvedčivo dokázať, žeby husiti a bratríci na Slovensku pôsobili na národnú a kultúrnu obrodu.

I keď sa vykonalo veľa — bolo by neobjektívne, keby sme to nepriznali — nemožno zamlčať, že vlastivedné bádanie (najmä medievalistika) nie je dostatočné. Napriek tomu slovenská veda je dnes už na takej úrovni, že je schopná — ak ju nebudú opäť manipulovať — čeliť všetkým snahám o popretie akýchkoľvek stránok nášho národneho života. Ak by niekto napriektomu chcel tvrdošijne zotrvávať na hungarofilských a čechoslovakistických pozíciách, môže si zavolať na pomoc iba cit a prežitok, ale nenájde oporu vo vede.

J. Špetko

SÁM SO SEBOU

Sám so sebou a svätožiarou básne.
Vodu mi prines, hrám sa na dúhy.
Slzu mi prines, ako chrám sa zažne.
Venušu plodia tvoje zásluhy.

Sám so sebou a požehnaním ľudí.
Biblické dažde izbu vymyjú.
Povala praská, ako dlaň sa krúti,
kliatba mi kameň viaže na šiju.

Jozef Milučký

BÁSNIKOVI

(K. Strmeňovi k 50-ke)

Čas je jak mušľa so zrnkom bolesti;
tajmstvo sľz je: rastie perla,
kým vonku hudba svetov
jak večné lístie bytia šelestí.

Počúva básnik uchom pozorným
a do vôd času hádže svoje siete.
Tajomstvo ale cez ne preteká,
no srdce nevzdáva sa nikdy-
tá jabloň v plnom kvete.

Roky sú jak žnice víťazné
a plnia klasmi zberne života.
Odviali vetry ľahké plevy,
na site srdca zrno čisté ostalo:
Výžinok potu, tvrdej roboty:
stvárnená krása s menom Poézia,
tie drobné kvety živej révy,
z ktorých raz bude silné víno,
mok večnej mladosti,
perlivá čaša, ktorú dá nám Pán
za svojím stolom v Raji
po rokoch znovu nájdenom.

Len po ňom slzí naše bytie,
blažený básnik, ktorý vie
tie slzy v perly premeniť.
Päťdesiat rokov, Karol,
päťdesiat vzácnych perál:
Lesknú sa ako meče anjelov
a po ich ostrí kráča vznešená,
Poézia k novým výbojom.

9. apríla 1971
Mikuláš Šprinc

BOJOVNÝ ATEIZMUS (1)

Prof. František Škoda

Bojovný ateizmus, ktorý je predmetom tejto krátkej štúdie, je spojený s náukou marxizmu-leninizmu, a teda komunizmu.

Tento ateizmus sa prejavuje iným spôsobom tam, kde sú komunisti pri moci, a iným spôsobom tam, kde sú v menšine. Okrem toho treba rozlišovat' medzi rozličnými druhmi komunizmu: čínskym, sovietskym, kubánskym, latinsko-americkým, európskym atd'. V našej štúdii berieme do úvahy iba bojovný ateizmus, ktorý komunisti presadzujú v ZSSR a v socialistických krajinách sovietskeho bloku.

Na západe boj komunizmu proti náboženstvu má celkom osobitné charakteristiky. Ide totiž o krajiny, kde komunisti musia brat' vel'ký ohl'ad na náboženské city veriacich a na demokratické zákony, ktoré zaručujú slobodu slova, tlače a náboženstva. No v ZSSR a satelitných socialistických krajinách sa boj proti náboženstvu vedie všetkými prostriedkami totalitárneho štátneho zriadenia.

Ako je známe, klasici komunizmu sú Marx, Engels a Lenin. Na západe sa ešte doteraz diskutuje, aký vzt'ah je medzi marxizmom a leninizmom. Podl'a sovietskych filozofov však niet leninizmu bez marxizmu, podobne ako niet nateraz marxizmu bez leninizmu (1 a).

Budeme sa snažit' osvetlit' bojovný ateizmus prevážne na základe sovietskych diel v našom preklade z ruštiny, a to tým viac, že aj v iných socialistických krajinách protináboženská propaganda sa podstatne zakladá na sovietskej propagande. Svedčí o tom i fakt, že sovietske protináboženské diela sú preložené do úradných rečí jednotlivých socialistických krajín; že napríklad protináboženská propaganda v Mad'arsku je v súhlase so sovietskou, vysvitá zo štúdie Gabrielly Engelmann, o argumentoch protináboženského boja v masových komunikačných prostriedkoch v Mad'arsku (2).

---

(1) Výraz « bojovný ateizmus » začali najpr používat' sovietski činitelia, až potom kritici komunizmu.

(1*a*) KARIMSKAJA, N.N., Nesostojatelnost' protivopostavlenija leninizma marksizmu amerikanskimi ideologami antikomunizma (Je nemožné postavit' proti sebe marxizmus a leninizmus ako to robia americkí ideológovia antikomunizmu), v « Protiv falsifikátorov marksistskoj filossofii » (Proti tým, čo falšujú marxistickú filozofiu), zborník článkov, Moskva 1967, z Izd. M.U., 73-86, 76.

(2) ENGELMANN, G., Atheistic Communications in Hungary Mir-

Vzťah medzi marxizmom-leninizmom a ateizmom.

Prv, než sa začneme zaoberať s bojovným sovietskym ateizmom, nebude od veci dotkuúť sa vzťahov medzi marxizmom-leninizmom a ateizmom. Ide o vzťah podstatný alebo druhoradý?

Ako odpoveď uvádzame slová ruského autora Lendela: « Marxizmus-leninizmus tvrdí, že vesmír je iba jeden a je hmotný, kým každé náboženstvo pripúšťa okrem zmyslami poznaného sveta aj nejaký iný nadzmyslový svet. Je teda jasné, že marxizmus-leninizmus je ateistický a táto charakteristika nie je niečim podradným; ona je jeho neoddeliteľnou a podstatnou zložkou » (3).

Na inom mieste ten istý autor tvrdí: « Ateizmus klasikov marxizmu je neoddeliteľný od historického a dielektického materializmu, nakoľko ateizmus a dialektický materializmus sa vyvinuli jediným a tým istým procesom » (4).

Aj ostatní známi sovietski autori sú tej istej mienky ako Lendel. Citujeme z knihy I.A. Kryveleva: « Naše negatívne a zásadné stanovisko proti náboženstvu nedá sa zredukovať na takzvaný politický ateizmus, vyvolaný aktuálnymi požiadavkami politického boja. Materialistický a ateistický charakter marxizmu - leninizmu korení v jeho samej podstate ako vo vedeckom a logickom svetonázore » (5).

Bibliografia o sovietskom ateizme.

Aktuálny sovietsky ateizmus je na západe známy len vo svojom propagandistickom, a teda málo vedeckom aspekte. Je známa Iličova relácia, ale oveľa menej známa je široká sovietska bibliografia o problémoch ateizmu a kritike náboženstva. Len v roku 1964 bolo v ZSSR vydaných vyše päťdesiat diel o rozličných pro-

---

rored in the Mass Media, v UKI (Ungarisches Kirchensoziologisches Institut) Reports 2, Vienna 1969.

V Amerike a v Európe jestvujú študijné centrá, ktoré sledujú náboženskú situáciu v socialistických krajinách Európy, ako napr. « Centre for Study of Religion and Communism », v Kent, Anglicko; « The National Council of Churches » v New York, U.S.A. publikuje mesačník « Religion in Communist Dominated Areas »; centrum v Mníchove (Bavorsko) « Institut zur Erforschung der UdSSR E.V. » vydáva mesačník « Religion und Atheismus in der UdSSR ».

(3) Lendel, V.M., Sovremennoje christianstvo i kommunizm (Súčasné kresťantstvo a komunizmus) Moskva 1965, 18-20.

(4) Tamtiež, 23.

(5) Kryvelev, I.A., Sovremennoje bogoslovije i nauka (Súčasná teológia a veda) Moskva 1959, 185-186.

blémoch ateizmu a náboženstva (6). A na obdobie 1965-1970 bolo naplánovaných viac než tristo diel o ateizme (7).

Doktrinálnym základom sovietskej kritiky náboženstva je historický a dialektický materializmus. Vzťah medzi dialektickým materializmom a ateizmom podľa tvrdenia samých sovietskych autorov je podstatný.

O dialektickom materializme a o jeho historickom vývoji pojednávajú knihy G. A. Wettera a J. M. Bochenského (8). Dielo *Základy marxistickej filozofie,* ktoré dosiahlo už viacero vydaní, používa sa ako text marxistickej filozofie na vyšších školách v ZSSR a bolo preložené do viacerých európskych rečí (8 a).

Ako píše sovietsky autor článku o ateistickej propagande v ZSSR za päťdesiat rokov sovietskej vlády (9), marxisticko-leninský ateizmus zahrňuje kritiku všetkých aspektov náboženstva:

1) Filozofickú kritiku, t.j. analýzu a vyhodnotenie filozofických základov náboženstva z hľadiska dialektického a historického materializmu.

2) Kritiku z hľadiska prírodných vied, ktorej cieľom je dokázať neopodstatnenosť náboženských predstáv o vesmíre, o vzniku slnečnej sústavy, o vzniku života na zemi, o vzniku človeka, o podstate psychického života atď.

3) Historickú kritiku, ktorá podáva pravdivý obraz o vzniku a vývoji náboženstiev na základe dejín, archeológie, etnografie a iných vied (10).

Obrovský význam pre náuku a prax vedeckého ateizmu majú podľa Gubanova rozhodnutia Pléna ÚV komunistickej strany Sovietskeho zväzu z októbra 1964 a materiál XXIII. Kongresu

---

(6) Voprosy naučnogo ateizma (Otázky vedeckého ateizmu), Zborník článkov, Moskva 1966, zv. 1, 445-458.

(7) GUBANOV, N.I., Razrabotka problem ateizma v sovjetskoj filosofskoj nauke (Vypracovanie problémov ateizmu v sovietskej filozófii), Moskva 1967, 183-204. Súhrn tohto článku možno nájsť v knihe F. Škodu, Il Concilio Vaticano II nella critica sovietica, LDC, Turín 1970, 24-34.

(8) Viď G.A. Wetter, Der dialektische Materializmus, Herder, Wien 1960 (anglický preklad vyšiel v Londýne r. 1958, francúzsky v Paríži r. 1962). — J.M. Bochenski, Der sowjetische dialektische Materialismus, Francke Verlag, Bern und München 1962. — G.A. Wetter, Sowjetideologie heute, Fischer Bücherei KG, Frankfurt und Hamburg 1962 (francúzsky preklad vyšiel r. 1965).

(8*a*) Osnovy marksistskoj filosofii, Moskva 1958.

(9) Viď pozn. 7.

(10) Tamtiež, pozn. 7, 183-184.

strany (11). Strana vyslovila nutnosť systematického organizovania vedecko-ateistickej výchovy, schopnej zasiahnuť všetky vrstvy obyvateľstva. Kurz o základoch vedeckého ateizmu (24 hodín) je povinný pre všetkých študentov pedagogických inštitútov (12)).

Na západe jestvujú veľké a hodnotné diela o ateizme Marxa a Engelsa (13). Menej známy je však Leninov ateizmus, v ktorom prevláda skôr vášnivosť a pudovosť', ako rozumový ašpekt. Podľa Lenina všetky náboženstvá sú citovým výplodom idealizmu, a všetky idealizmy sú filozofickým výplodom náboženskej ideológie. Leninov ateizmus je bojovný ateizmus v pravom zmysle slova (14).

Sovietsky vedecký ateizmus

Definícia náboženstva, ktorú sovietski spisovatelia opakujú v takmer každej protináboženskej publikácii, pochádza od Engelsa: « Každé náboženstvo nie je ničím iným ako fantastickým odrazom v hlavách ľudí tých vonkajších síl, ktoré, vládnu v ich každodennom živote. V tomto odraze pozemské sily nadobúdajú formu nadpozemských síl » (15).

Lenin zasa vyhlasuje: « Bezmocnosť vykorisťovaných tried v ich boji proti vykorisťovateľom nevyhnutne rodí vieru v lepší život po smrti, podobne ako bezmocnosť divocha v boji proti prírode rodí vieru v bohov, diablov a zázraky (16).

Sovietska kritika sa týka nie natoľko jednotlivých náboženských dogiem, ako skôr náboženstva ako takého. Ide o popieranie

---

(11) Tamtiež, pozn. 7, 198.

(12) Viď článok « Educazione ateistica nella scuola sovietica », v « Bollettino del Segretariato per i non credenti », anno VI (1971), n. 1, 20-23.

(13) Porovn. napr. Georges Cottier, L'athéisme du jeune Marx, Paris, Vrin 1959 — Marcel Reding, Der politische Atheismus, Köln, Styria 1958 — Charles Wackenheim, La Faillite de la Religion d'après Karl Marx, Paris PUF 1963 — Helmut Gollwitzer, Athéisme marxiste et foi chrétienne, Castermann 1965.

(14) Viď E. Adler, Lenin's View on Religion, v « Studies on the Soviet Union », Institut for Study of the USSR, zv. X, N. 1, 1970, 61-70. Viď aj článok « L'ereditá ateistica di Lenin » preložený z ruštiny a vytlačený v « Bollettino del Segretariato per i non credenti », anno IV (1969), N. 4, 47-51, a článok V.S. Markov, L'ereditá atea leninista e l'era contemporanea, preložný z ruštiny a uverejnený v « Bollettino del Segretariato per i non credenti », anno V (1970), N. 2, 25-29.

(15) Engels F., Antidühring, ed Rinascita, 1956, 342.

(16) Lenin, Soč. zv. 10, 65.

náboženstva z hľadiska filosofického, vedeckého a historického, o radikálne odmietnutie jestvovania Boha, každej nadpozemskej skutočnosti a náboženskej náuky.

Podľa téz dialektického a historického materializmu Boh, nadpozemské bytie, je bytie neskutočné, vytvorené chorou obrazotvornosťou človeka. Nie Boh pôsobí na city človeka, ale naopak, ľudské city, hlavne strach, vytvárajú v ľudskej obrazotvornosti obraz Boha a ilúziu jeho jestvovania.

Keďže sovietski kritici nepripúšťajú ani Boha, ani možnosť božieho zjavenia, pokladajú za iracionálne všetko, čo podľa veriacich Boh zjavil a čo zostáva ľudskému rozumu nepochopiteľné. Keďže podľa marxizmu Boh je výtvorom obrazotvornosti, všetky náboženstvá, ktoré pripúšťajú nejakú nadpozemskú bytosť, sú takýmto výplodom obrazotvornosti. Podľa tohto nazerania na náboženské javy, všetky náboženstvá sú poverami; medzi jedným výplodom fantázie, Bohom, a inými výplodmi fantázie, poverami, nemôže byť podstatný rozdiel (17).

Sovietski filozofi útočia proti náboženstvu aj v mene vedy (18). Za vedu pokladajú nielen pozitívne vedy, ale aj dialektický a historický materializmus (19).

Termín « veda » má totiž v marxizme dvojaký zmysel: na jednej strane konštatovanie skúsenostných daností, a na druhej hegelovské poznanie totálneho bytia. Tieto dva, samo v sebe protichodné aspekty sú zahrnuté v sovietskom pojme vedy. Veda sa nezaoberá výslovne otázkou jestvovania Boha, kým dialektický materializmus — ktorý podľa tvrdenia sovietskych filozofov sa priamo zakladá na vede — pripúšťa len jestvovanie hmoty. Preto sovietski marxisti-leninisti napospol tvrdia, že veda pripúšťa iba jestvovanie hmoty, a teda popiera jestvovanie Boha.

Sovietski filozofi sa veľmi nenamáhajú, aby popreli argumenty, ktoré kresťania uvádzajú ako dôkazy jestvovania Boha (20).

---

(17) Ugrinovič, D.M., Filosofskije problemy kritiki religii (Filozofické problémy kritiky náboženstva), Moskva 1965, 130.

(18) Posledne sovietsky autor M. Mčedlov polemizoval s kardinálom Fr. Königom o vzťahu medzi vedou a náboženstvom, viď « Bollettino del Segretariato per i non credenti », anno IV (1969), N. 3, 37-52. Pozri aj analízu všetkých čísiel sovietskeho časopisu « Nauka i religija » (Veda a náboženstvo) od založenia r. 1959 do r. 1970 od N. Theodorowitsch publikovanú v « Bulletin », Institut for Study of the USSR, vol. XVIII, apríl 1971, N. 4, 41-50.

(19) Porovn. Šachnovič M.I., Lenin i problemy ateizma (Lenin a problemy ateizmu), Moskva 1961, 169-184. Bolo preložené do nemčiny.

(20) Viď G.A. Wetter, Critica marxista-leninista della religione v « Ateismo contemporaneo » (encyklopédia ateizmu), SEI, Vol. II, 1968, 175-204, a od tohože autora: Der sowjetische Atheismus, v « Sow-

Opierajúc sa o marxistické chápanie dejín a náboženstva, sovietski filozofi obmedzujú sa na štúdium hospodárskej základne, z ktorej údajne pochádzajú filozofické dôkazy o jestvovaní Boha (21).

Podľa marxizmu-leninizmu ekonomické záujmy dávajú vznik filozofickým argumentom, ktoré majú svoj koreň vo výrobných vzťahoch. Preto na vyvrátenie náboženstva netreba hľadať argumenty ontologického rázu. Stačí vysvetliť spôsob, ako výrobné vzťahy dali vznik spomenutým filozofickým argumentom. Úlohou marxizmu-leninizmu je vysvetliť korene dôkazov jestvovania Boha po stránke sociálnej a gnozeologickej. Štúdium hospodárskych vzťahov vysvetľuje, aké hospodárske vzťahy a záujmy umožnili vznik filozofických dôkazov o jestvovaní Boha, kým štúdium spôsobu, akým ľudský rozum poznáva veci, umožňuje určiť, akým spôsobom ľudská myseľ tieto argumenty vytvorila.

Sovietski ateisti bojujú proti náboženstvu nielen preto, že údajne veda je proti náboženstvu a náboženstvo je podľa nich výplodom chorej fantázie človeka, ale aj preto, že podľa ich tvrdenia náboženstvo je škodlivé i na sociálnom poli. Nábožensky založený človek je vraj neschopný bojovať proti nespravodlivostiam a zaangažovať sa v budovaní spravodlivejšej, t.j. komunistickej spoločnosti (22).

Teda ako možno konštatovať, sovietska kritika náboženstva sa zakladá na troch predsudkoch proti náboženstvu: 1) náboženstvo je výplodom ľudskej fantázie, t.j. poverou; 2) veda protirečí náboženstvu; 3) náboženstvo je prekážkou v uskutočňovaní spravodlivej spoločnosti, slobodnej od vykorisťovania (22 a).

Ateizmus a strana

V ZSSR sa často cituje Leninove vyhlásenie: « Musíme bojovať proti náboženstvu. Toto je abeceda celého materializmu, a teda marxizmu. No marxizmus nie je materializmom, ktorý by bol zostal iba pri abecede. Marxizmus ide ďalej. Tvrdí, že treba vedieť bojovať proti náboženstvu, a preto treba vysvetliť vznik viery a náboženstva v masách ľudu (23).

---

jetsytsem und demokratische Gesellschaft, Eine vergleichende Enzyklopädie » Vol. I, Herder 1966, 416-426.

(21) Viď Voprosy naučnogo ateizma (Otázky vedeckého ateizmu), Moskva 1966, Vyp. 1, 76.

(22) Porovn. M.P. Mčedlov, Katolicizm, Moskva 1970, 270.

(22*a*) Viď Francesco Škoda, La critica della religione nell'URSS, LDC 1968 — Franz Škoda, Die sowjetrussische philosophische Religionskritik heute, Quaestiones disputatae 36, Herder 1968.

(23) Lenin V.I., Poln. sobr. sočinenija, T. 17, 418, citovaný autorom

« Ideologický boj proti náboženstvu je úlohou celej strany a celého proletariátu. Tento boj je však neoddeliteľný od konkrétnej praxe triedneho hnutia, ktoré má za cieľ odstrániť sociálne korene náboženstva. Pre proletársku stranu je dôležité v prvom rade spojit, všetkých pracujúcich nezávisle od ich viery v boji za ich sociálne oslobodenie, bez akýchkoľvek ústupkov na ideologickom poli » (24).

Pre boj proti náboženstvu majú komunisti v ZSSR a v socialistických krajinách tzv. inštitúty ateizmu (inštitúty pre vedecké štúdium náboženstiev), ako aj skupiny kvalifikovaných ľudí, ktorí študujú životnú silu jednotlivých náboženstiev. Predstavitelia inštitútov ateizmu jednotlivých krajín komunistického bloku sa periodicky schádzajú a spoločne študujú spôsob, ako prevádzať najúčinnejším spôsobom ateistickú propagandu (25).

Cirkev a štát

Sovietski filozofi sa vo svojich publikáciach honosia tým, že v ZSSR bola r. 1918 uskutočnená odluka cirkvi od štátu. Táto odluka vraj zaistila plnú nezávislosť cirkvi od štátu. V skutočnosti však veci sa majú celkom ináč. Ako sme už spomenuli, sovietski filozofi vysvetľujú termín « sloboda svedomia » v zmysle, ktorý nie je ani najmenej totožný s významom, ktorý ten istý termín má na západe. Sloboda svedomia sa podľa sovietskych filozofov uskutočňuje oslobodením robotníkov od náboženských predsudkov. Analogicky vysvetľujú aj zákon o odluke cirkvi od štátu a školy od cirkvi.

V čom pozostáva táto odluka?

23 januára 1918 bol v ZSSR vydaný dekrét, podpísaný samým Leninom, o odluke cirkvi od štátu. Dekrét sledoval dva ciele: neoddialiť veriacich od revolučného hnutia strany a odňať cirkvám hmotné prostriedky, najmä ich sociálne a právne postavenie.

Ju. I. Girman v knihe « V čem suščnosť svobody sovesti? » (V čom pozostáva sloboda svedomia?) Moskva 1966, 30.

(24) Porovn. Girman, cit. v pozn. 22*a*.

Viď aj článok od G.A. Wetter, The Christian Marxist Dialogue: Possibilities and Difficulties, v « Bollettino del Segretariato per i non credenti » anno V (1970), N. 3, 12-20; a reláciu o sympóziu Inšitútu « Institut zur Erforschung der UdSSR » v Münchene (Bavorsko) o vzťahu medzi komunistickou stranou a náboženstvom, v « Bollettino del Segretariato per i non credenti » anno I (1969), N. 2, 5-12.

(25) O jednej z týchto schôdzok porovn. Ugrinovič, Sociologia nei paesi comunisti, v « Bollettino del Segretariato per i non credenti » anno IV (1969), N. 2, 31-43.

Dekrét pozostáva z trinástich článkov (26).

Článok o náboženskej slobode bol 22. mája 1929 pozmenený v tom zmysle, že občanom je zaručená nielen sloboda vyznávať náboženstvo, ale aj právo prevádzať protináboženskú propagandu. 124. článok stalinskej ústavy, ktorá je v platnosti od r. 1936, výslovne hovori aj o tomto práve.

Od 8. apríla 1929 až podnes je platný v ZSSR zákon o náboženských komunitách. Porovnávajúc tento zákon s dekrétom z roku 1918 o odluke cirkvi od štátu, je jasné, že táto odluka v praxi neexistuje. Úrad pre cirkevné záležitosi kontroluje cirkev a mieša sa do jej vnútorných záležitostí. Veriacim boli odopreté aj práva zaručené 3. článkom dekrétu z roku 1918. Sú to práva vzťahujúce sa na slobodné vyznávanie a rozširovanie viery slovom a tlačou.

Medzitým čo vyučovanie náboženstva v škole je neprípustné, sovietska škola má povinnosť vychovávať študentov v duchu vedecko-materialistického, a teda ateistického svetonázoru (27). Boj proti náboženstvu je úlohou celej strany (28). Tento boj, ako aj vedecko-ateistická propaganda zodpovedá podľa sovietských filozofov princípu slobody svedomia: « Marxizmus pokladá všetky náboženstvá a súčasné cirkvi za prostriedok buržuáznej reakcie na podporu vykorisťovania a narkózy pracujúcej triedy » (29). Preto vraj zodpovedá požiadavkám slobody svedomia bojovať proti vykorisťovaniu a narkóze, ktoré sú podporované náboženstvom.

Sociologické štúdiá o náboženstve

Komunisti študujú s veľkým záujmom psychológiu veriacich, ako aj citovú a mravnú hodnotu náboženstva. Fakt, že po päťdesiatich rokoch ateistickej propagandy a po uskutočnení socialistických princípov v ekonómii náboženstvo v ZSSR si ešte zachovalo svoju životnú silu, spôsobuje vážne starosti sovietskym činiteľom, ale aj kommunistom iných socialistických krajín. V snahe zistiť príčiny tohto zjavu komunisti forsírujú vedecké výskumy o náboženskom založení veriacich.

---

(26) Viď Dekrety sovietskoj vlasti, zv. 1, 1957, 373-4, v « Sammlung der Gesetze und Verordnungen der Arbeiter und Bauernregierung, Nr. 18, 26 januar 1918 », citované v Knihe N. Theodorowitsch, Religion und Atheismus in der UdSSR, Claudius Verlag, München 1970, 34.

(27) Viď Girman, o.c., 67.

(28) Tamtiež, 30.

(29) Porovn. V.I. Lenin, O vzťahu medzi stranou a náboženstvom, v « V.I. Lenin, O religii i Cerkvi » (Lenin o náboženstve a o Cirkvi) Moskva 1966, 242-243.

Sovietska sociológia robí na tomto poli iba prvé kroky a výsledky jej výskumov slúžia protináboženskej stratégii kommunistickej strany. Prakticky sa však obmedzuje na naznačenie konkrétnych spôsobov, ako rozvíjat' protináboženskú propagandu. No niektorí českí, slovenskí, a mad'arskí sociológovia začali pochybovat' že by socializmus mohol automaticky oslobodit' človeka od všetkých alienácií, ktore oni pokladajú za koreň náboženstva. Zistili totiž, že aj v socialistickej spoločnosti zotrvávajú mnohé alienácie a rozvíjajú sa rôzne náboženské skupiny.

Na otázku, prečo v socialistickej spoločnosti jestvujú ešte náboženstvá a náboženské komunity, komunisti odpovedajú dvojakým spôsobom.

Jedni priznávajú jestvovanie tohto zjavu, ale nepovažujú za nutné revidovat' preto marxistickú kritiku náboženstva. Toto stanovisko prevládlo na medzinárodných stretnutiach sociológov zo socialistických krajín v júni 1965 v Jene (30), v decembri 1966 v Prahe (31) a v apríli 1969 v Budapešti (32).

Vynorili sa však aj iné stanoviská. Napríklad v ČSSR niektorí sociológovia sa presvedčili, že náboženstvo má ešte stále funkciu kompenzácie, a preto zostáva silno zakotvené v socialistickej spoločnosti. Inými slovami, v socialistickej spoločnosti zotrvávajú aj nad'alej potreby náboženského rázu, ktoré sa snažia nájst' konkrétne vyjadrenie.

Niektorí juhoslovanskí filozofi popreli správnost' Engelsovej definície náboženstva. Neprijímajú tvrdenie, že by sa náboženstvo mohlo zredukovat, na falošný obraz sveta. Došli k uzáveru, že náboženstvo nemôže byt' epifenoménom t.j. čírym odrazom ekonomicko-sociálnej základne, ale že má svoju relatívnu autonómiu.

V posledných rokoch štátne orgány ZSSR i niektorých iných socialistických krajín vedú boj proti všetkým reformistickým tendenciám, ktoré sa zakladajú na konkrétnych výskumoch náboženského založenia obyvatel'stva. Socialistické krajiny okrem Juhoslávie sú donútené sledovat' sovietske úpravy aj v sociológii.

---

(30) Vid' článok La religione come oggetto d'indagine della sociologia marxista, v « Bollettino del Segretariato per i non credenti », anno I (1966), N. 1, 3-7.

(31) Vid' článok Sociologia religiosa nei paesi comunisti, v « Bollettino del Segretariato per i non credenti », anno IV (1969), N. 2, 31-43.

(32) Vid' Sociologia marxista della religione nei paesi dell'Est, v « I D O C », 20 (15-XI-1970).

Administratívne zásahy do života Cirkvi

Časopis « Nauka i religija » (Veda a náboženstvo) zmenil už viackrát svoje stanovisko voči štátnym zásahom do života cirkví, no vždy v súlade s politikou ZSSR. V roku 1964 stanovisko časopisu voči týmto zásahom bolo prajné. Neskôr ten istý časopis opätovne odsúdil tieto zásahy, odvolávajúc sa na Lenina. V iných obdobiach zasa schválil výsledky dosiahnuté administratívnymi zásahmi (33). V krátkom článku, ako je náš, nie je možné oboznámiť čitateľov s administratívnymi zásahmi, obmedzujúcimi práva Cirkvi v ZSSR a v iných socialistických krajinách. Obmedzujeme sa na citovanie (v poznámkach) najdôležitejších publikácií o tomto argumente (34).

Dialóg

Sovietski filozofi dobre poznajú problematiku dialógu, ako je chápaný na západe, a poznajú aj existenciu Sekretariátu pre neveriacich, ktorý podľa nich vedie boj proti ateizmu prostredníctvom dialógu a v spolupráci s jezuitským rádom. O pojme dialógu, chápaného ako určitý druh polemiky a ako nástroj na rozširovanie marxizmu-leninizmu, možno nájsť viacero ruských článkov (35). Je známe, že sovietski filozofi sú dobre informovaní o medzinárodných stretnutiach medzi marxistami a kresťanmi, ktoré organizovala « Paulus-Gesellschaft ». Sovietski filozofi sa na

---

(33) Viď « Revieuws », The Periodical Press, v « Bulletin », Institut for the Study of the USSR, vol. XVIII, april 1971, N. 4, 47.

(34) Viď N. Theodorowitsch, Religion und Atheismus in der UdSSR, Claudius Verlag, München 1970;
André Martin, Les croyants en URSS, Fayard 1970;
Michael Bourdeaux, Patriarch and Prophets: persecution of the Russian orthodox Church today, Macmillan, Edinburgh 1969;
Nikita Struve, Les Chrétiens en URSS, Edition du Seuil, Paris 1963;
SAMIZDAT, Dissenso e contestazione nell'Unione Sovietica, Antologia di documenti a cura di Robi Ronza, Istituto di Propaganda Libraria, Milano 1970;
Andreas-Morel, Bilanz des ungarischen Katholizismus, Heimatwerk Verlag, München 1969, 89-92.

Situácia na Slovensku je opísaná v knihe: Jozef Inovecký, Eroi o traditori, 1971, Ediz. Pro Fratribus (objednávku možno poslať na adresu: Pro Fratribus, Casella Postale 6245, 00195 Roma).

Ostpriesterhilfe Königstein-Taunus vydáva od roku 1952 sériu zväzkov « Kirche in Not », v ktorých možno nájsť podrobné zprávy o položení cirkví vo všetkých komunistických štátoch.

(35) Viď Dialogo alla svolta, IRADES, Roma 1969, 319-336.

týchto stretnutiach ani raz nezúčastnili (36). Nechýbajú však stretnutia medzi sovietskymi a západnými filozofmi. A nemyslíme tu len na osobné styky, lež aj na verejné stretnutia a diskusie, ako bolo napr. stretnutie medzi sovietskymi a anglickými filozofmi v Anglicku a v ZSSR (37).

Po obsadení ČSSR vojskami Varšavského paktu, sovietski činitelia pripúšťajú dialóg a spoluprácu medzi komunistami a nekomunistami iba na poli činov, t.j. v uskutočňovaní cieľov určených marxistami-leninistami. Sovietski predstavitelia odsudzujú ideologický kompromis a pokladajú každý pokus o reformovanie marxizmu-leninizmu za revizionizmus a oportunizmus (38).

Záver

V článku sme sa snažili čo najvernejšie predstaviť bojovný ateizmus v ZSSR a v ostatných socialistických krajinách Európy. Poznať ateizmus, rozširovaný v tých krajinách všetkými prostriedkami, ktoré majú k dispozícii totalitárne režimy, má svoj význam, lebo komunistický ateizmus má praktické dôsledky pre skoro päťsto miliónov ľudí v Európe. Študovať tento bojovný ateizmus nebude mať azda veľký význam po stránke vedeckej, lebo komunistická náboženská propaganda je na nízkej vedeckej úrovni. O to väčší je však praktický význam tohto štúdia, lebo ono nám odhalí pravú tvár komunizmu.

Univ. Pontificia de Propaganda Fide, Roma

---

(36) Viď článok Sociologia nei paesi comunisti, v « Bollettino del Segretariato per i non credenti », anno II (1967), N. 2, 16-20.

O dialógu medzi marxistami a kresťanmi viď článok od G.A. Wetter, naznačený v pozn. 24 a reláciu Svetovej Rady Cirkví v « Bollettino del Segretariato per i non credenti », anno VI (1971), N. 2, 23-35.

(37) Vysvitá to z časopisu « Voprosy Filosofii » 1971, 4, 132-8.

(38) Prorovn. Religija v planach antikommunizma (Náboženstvo v plánoch antikomunizmu), Moskva 1970 — L.N. Velikovič, Adžornamento i antikommunizm (Aggiornamento a antikomunizmus), vo « Voprosy Filosofii », 1970, 11, 153-164, preložené do taliančiny a uverejnené v « Bollettino del Segretariato per i non credenti » anno VI, N. 2, 41-43.

Viď aj Jan G. Vogler, Dialog oder ideologische Diversion, Die « Internationale Dialog-Zeitschrift » in sowetischer Sicht, v « Internationale Dialog-Zeitschrift » 1971, 3, 207.214.

E X I L

Peter Huchel

Večer sa blížia
priatelia, tône pahorkov.
Pomaly prekročujú prah,
zatienia soľ,
zatienia chlieb
a rozprávajú sa
s mojím mlčaním.

Javorom vonku
kolíše vietor:
dažďová voda, moja sestra,
v koryte vápennom
zajatá
pozerá za mračnami.

Choď s vetrom,
hovoria tiene.
Leto ti kladie
železný kosák na srdce.
Odiď, kým zhorí jesenná stigma
na javorovom lístí.

Buď verný, vraví kameň.
Brieždi sa,
kde svetlo a list
bývajú spolu
a tvár
sa stratí v plameni.

Preložil Marian Žiar

REKVIEM ZA MALIARA

Keď zomrie umelec, pociťujem povinnosť prehovoriť, lebo sa nazdávam, že jeho odchod sa dotýka celej škály ľudí, pre ktorých sa tvorca rozdroboval až po vlastné prázdno. Umelci by nemali umierať obyčajne — odchodom do zeme —. V takomto akte s krivdou pociťujeme, koľko nám toho so sebou odnášajú. S každým slovenským maliarom nám vlastne umiera kúsok Slovenska, Už nám ho maliar neodhalí tak, ako ho vnímali jeho oči. Ako ho vpíjala jeho duša, ktorá keď sa nasiakla farbami, vytryskla na plátno pre oči plebejcov... Lebo taká je danosť maliarova: objaviť svet, jeho tvar i farby a nechať tie kontúry dozrieť v sebe, kým sa rozdajú.

Preto je nám trpko pri odchode každého osobitne. A v posledný čas ich odišlo dosť...

S Milošom Bazovským nám odišli najkrajšie žlté farby v akých dozrievala jeho jeseň. S Jankom Alexym umreli belasé odtiene, ktoré stlal súmrak na jeho hrady a zámky. A čo si toho vzal so sebou Martin Benka! Široké úvrate, kde usína slnko. Pahorkaté hole, kde sa češe vietor a doliny, kam padá pieseň hrabáčok. Benka nám vzal so sebou veľký kus Slovenska. Možno mal na to osobitné právo. Miloval ho. Vedel sa zmieriť s ktorýmkoľvek jeho údolím, s ktoroukoľvek jeho temnou horou. Rozumel mu. Každé ráno si s ním delil svoju nádej a z chodníkov sveta, vždy sa vrátil do jeho lona. On i jeho Slovensko, chceli toho toľko ešte darovať ľudu... Preto nerád hľadel na kalendár, odkiaľ sa každý deň odtŕha prežitý čas.

— A nehovorme o starobe, — povedal mi stojac taký krehký a vždy trochu rozpačitý, pred jedným zo svojich pozdných plátien. Bolo to začiatkom leta 1968 — čo sme sa videli naostatky. Uzhovorili sme sa, že sa na jeho osemdesiatku stretneme.

— Nie každý deň má človek osemdesiatku na krku, — usmial sa. — Ale ja som z dobrého koreňa a viete, že od svojich deviatich rokov fajčím? A nič mi je nie, akoby na jed všetkým doktorom čo fajčenie bránia. Môj otec mali 72, keď umreli. Brat sa mi v Amerike dožil 91 rokov a sestra v Chorvátsku 94... Tak vidíte, že som z dobrého koreňa, aj keď ja som maliar, a umelcov vraj viacej kvária vnútorné búrky.

No, na majstrovu osemdesiatku, sa mu o dar k narodeninám postarali v Kremli. 21.augusta 1968 - kedy Benka mal sláviť narodeniny, zastali mu pod oknami tanky... A žiaľ, nielen jemu. A tak sa odrazu aj mne stal staroslovenský Martin dosť ďalekým miestom na mape. Už sme si potom len písali. Občas som mu spoza mora poslala balík cigariet — občas katalógy — občas listy. Nebál sa mi odpovedať, aj keď mnohí moji rodní sa báli. Najradšej po-

sielal karty s kaligrafickým písmom. Na jednej z nich píše: — Tak vidíte, ako som sa oslávil... ale hádam na tú osedmesiatjednotku už zaklopete na dvere, aj keď ich mávam teraz častejšie zamknuté... Na druhej karte majster volá: — Príďte už domov pomáhať našej konsolidácii... Alebo raz napísal: — Je dobre, že ste sa rozhodli ešte predlžiť si pobyt, aj keď nám tu chybujete. Želal by som si, aby váš návrat domov bol čo najšťastlivejší... A Martin je taký, ako bol, viete...

Na Martin bol majster Benka citlivý. Bola to jeho veľká životná krivda. Po skončení štúdia zostal ešte chvíľu v Prahe a potom sa chcel usadiť v Bratislave, ktorá bola len na dohodenie od jeho rodiska. No Bratislava ho neprijala... Bratislava bola krutá aj k ostatným. Nemala priestor pre Kolomana Sokola, keď sa dotúlal ustatý slávou sveta. Vyhostila Miloša Bazovského, keď mu to šlo v živote najhrboľatejšie. A neprijala ani Benku, hoci jej položil srdce k prahu. Usadil sa teda v Martine, kde spočiatku priam fyzicky trpel víchrami a dlhým, snežným, zimným časom. Miloval totiž slnko. Potom trpel duševne, že Martin stráca už svoj starodávny slovenský lesk.

— Ľud vždy potreboval pútnické miesta. Ľud sa ešte k Martinu obráti... — povedal mi raz. A nebolo to proroctvo, skôr malá súkromná krivda nad devalvovanými hodnotami mesta. Pred cudzincami sa už nezdôrazňovalo na prvom mieste, že tu sídli Matica a Národný cintorín a ulicami kráča slovenská história-ale že sú tu nové strojárne a veľké učilištia. Sú ľudia, ktorých sa zmenené poradie hodnôt dotýka. No Martin samotný, nebolo to jediné, nad čím majster Benka dumal, keď denne šľapal svoju krátku prechádzku, podopierajúc si už kroky paličkou. Trápil sa v znamení slov: « Bratia, nesúďte nás, čo a ako sme robiť chceli, ale čo a ako sme robiť smeli... ».

— Nezávidím dnešným mladým tvorcom, nezávidím... — Povedal mi raz —. Majú to ťažšie ako my kedysi. My sme mali otvorený svet a čisté Slovensko. Títo ani jedno.

Majster nehovoril často. Odmietal prednášky, veľké besedy a hlučné oslavovania svojej osobnosti. Hoci bol nositeľom mnohých vyznamných ocenení, žil skôr utiahnuto. Trochu trpký, skoro až chlapčensky plachý. Jediné, čo ho uspokojovalo, bola jeho tvorba. Keď sa snažil byť sebou, hovorieval.

— Mňa netrápili hľadania. Slovensko, ktoré som celý život maľoval, som nosil v sebe. A nebývam nešťastný, keď som sám a tvorím. Lebo vtedy vlastne nie som sám... Samota je zlá až potom, keď vám už prestane slúžiť.

Majster Benka teda dotvoril. Pri jeho lôžku nesedela žena. Ani syn sa nechvel o jeho posledný dych. Všetko čo mal, zanechal svojmu ľudu. Nebolo trápenia s testamentom. A tvoril až do pos-

lednej chvíle. Kedy nastáva u umelca oná « posledná chvíľa », vie najlepšie on sám, lebo raz mi majster napísal:

— To plátno, čo ste vtedy videli, už nedokončím...

To « vtedy » bolo oné letné odpoludnie roku šesťdesiatôsmeho. A tak zanechal svojmu ľudu všetko. Galériu plnú kníh, plnú veľkých monumentov, stovky obrazov a — jedno nedokončené plátno. Keď maliar umrie náhle o jeho nedokončenom plátne sa hovorí s úctou. Keď umiera pomaly — o nedokončenom plátne sa hovorí s trpkosťou... K Benkovým plátnam však trpkosť nepristane. Lebo ako sám hovorieval, keď umrie umelec doma, netreba az ním plakať. Zostal medzi svojimi... A celý...

A silu týchto slov cítime podaktorí tu najpálčivejšie.

Agneša Gundová-Jergová

* * *

Sprav zo mňa, Pane, nástroj svojho pokoja.
Daj mi siať lásku kde je nenávisť,
odpušťanie, kde sú urážky,
vieru, kde je pochybnosť,
svetlo, kde je tma,
nádej, kde je zúfalstvo,
radosť kde je smútok...

Z modlitby sv. Františka

VTÁČA, KTORÉ DOLETELO...

(Na rozlúčku s básnikom M.K. Mlynarovičom)

Východný breh Michiganského jazera bičujú všetky vetry zo západu i severu a búrky od Mexického zálivu ho neraz zvalcujú tornádami. Ale najhoršie sú tie západné. Na jednom mieste nasypú vysoké duny, pod ktorými ako pod hlbokou vodou mizne orná zem a cesty, na inom zasa ženú zduté vlny proti strmým brehom, ktoré podomleté vlnami a vetrom padajú do hlbočiny, stŕhajúc so sebou stromy a domy. A keď sa znenazdajky priženú ponad širokú hladinu jazera, beda vtáčatám, čo nestihli doletieť do svojho hniezda v chránenej úžľabine. Vietor je mocnejší ako ich krídla a na druhý deň prudké slnce suší ich tielka pod piesčitým úšustom, kde sa nárazom dodrúzgali.

Whiting, Hammond, Indiana Harbor, East Chicago, Gary. V Orave, v Turci, v Liptove a Šariši by sme ťažko našli dedinu, kde by pošta nedochádzala aspoň z jedného z menovaných miest. Ako vtáčatá do víchrice vyhnal osud tisíce mladých Slová-

kov z rodnej zeme do tohto juhovýchodného kúta michiganského brehu v štáte Indiana, kde sa práve začalo budovať obrovské stredisko olejového, oceliarskeho a chemického priemyslu. Tak sa z oravských mládencov stali vynikajúci odborníci v rafinérkach, z liptovských pltníkov železničiari a kovolejci a zborovskí murári stavali vysoké pece ešte lepšie ako ich otcovia paláce v Pešti. Ako z vody vyrástli celé slovenské okolice a podľa vzoru staršej, pennsylvánskej slovenskej kolónie, zakladali si spolky Jednoty, Národného spolku a iných organizácií, ktoré už boli v tom čase prekonali najťažšie začiatky a ich skúsenosť bola často jedinou radou a vzorom novèmu náboženskému, národnému a sociálnemu prostrediu čo tu rástlo. Prirodzení vodcovia ujali sa úloh prv, ako sa kolónia pevne usadila a na prekvapenie rýchlo prelial sa tento zdanlivo veľmi tekutý živel do pevných a ustálných foriem. Za spolkami prišli osady. Rodili sa spôsobom, ktorý sa v dnešnej centralizovanej Cirkvi zdá skoro neuveriteľným. A predsa často iba čosi vyše polstoročia uplynulo čo sa biskup neraz dozvedel o novej farnosti iba vtedy, keď mu dôverníci prišli oznámiť nielen že už majú vlastný kostol, ale aj farára. Preto aj mladý Klemo Mlynarovič mal prv kaplánku ako biskupa, keď sa našiel v Amerike zaskočený vojnou. Prišiel sem na návštevu poslednou loďou z nemeckého prístavu pred vypuknutím nepriateľstva.

Furdek, Rovnianek, Murgaš, Krasuľa a desiatky ďalších slovenských vodcov prišli do Ameriky ako uvedomelí a temperamentom výbojní slovenskí národovci. Mnohí z nich útekom do Ameriky unikli maďarskému žaláru. Mlynarovič sa nevrátil na Slovensko ani po vojne viac preto, že tu našiel ľudskú slobodu, ktorej v Európe nebolo ani po páde monarchie. Lebo Klemo Mlynarovič pri svojej zdanlivej jednoduchosti bol veľmi komplikovaný človek a pri svojej zdanlive až nezásadovej tolerancii v názoroch až tvrdohlavý Záhorák v uplatňovaní tých najelementárnejších princípov v živote. Niekedy sa nám zdá, že sa to ani len neodvážil robiť vedome, ale ak to robil podvedome, tak šiel až do dôsledku za hlasom, volajúcim človeka k slobode. Aj keď bol kňazom františkánskej rehole, v Amerike prešiel do pastorácie ako sekulárny kňaz, ale práve vtedy, keď mal tisíc príčin, aby ostal farárom prosperujúcej osady s vyplatenými osadnými budovami a prestížou, ktorú mu dáva jeho monsignorská hodnosť, stáva sa znova františkánom nie podľa regule, ale akoby podľa regule. Teda nie preto, že podlieha, ale pretože chce, pretože toto je spôsob života, ktorý zodpovedá majintímnejšiemu uspôsobeniu jeho duše, a preto bez újmy na veľkosti bolo by bývalo možné zobliecť z neho červené rúcho rímskeho preláta, ale nedalo sa vyzliecť ho z františkánskeho habitu. Ten bol rúchom nie tak jeho doby ako skôr osobnosti, zahaľoval jeho ducha aspoň tak ako jeho telo. Celý život púšťal na vodu širokú pecne svojej dobroty

a voda mu donášala nazad vždy toľko, že večer mohol klásť predo dvere to, čo mu zvýšilo, aby z požehnania, ktoré spŕchlo na neho aj iní mali hojný diel.

Ako každá slobodná duša pokladal autoritu za nutnosť, ktorej je človek povinný bezpodmienečne a vždy vzdať patričnú úctu, ale veci poslušnosti si musí vyriešiť viac podľa svedomia ako podľa litery. Pretože svoju osadu v East Chicagu viedol od úmyslu založiť ju až po rozkvet, poznal svojich osadníkov lepšie ako sa im môže zblížiť veľká väčšina dnešných farárov, ktorých okolnosti dnešnej doby vnútili do šablón, odkiaľ je veľmi blízko ku zvykom a formálnosti. Mlynarovič vyrástol v časoch, a krajine, keď svätenie síce záviselo od biskupa, ale obročie od patróna, a kňaza, ktorého mal rád ľud, pre nenáboženské príčiny ani biskup nemohol pohnúť, ako to dokázal spor Hlinku s maďarským šovinistom biskupom Párvym. Integrácia národnostných farností v tridsiatich a štyridsiatich rokoch bola síce v Amerike nevyhnutná, ale keď k nej došlo, Mlynarovič sa viac necítil na svojej fare ako doma. O čo bližšie sa musel pritknúť vo všetkom k svojmu ordináriusovi, o to ďalej musel od svojho ľudu. Aj keď je možno delikátna vec o tomto písať, predsa v záujme pravdy treba povedať, že Mlynarovič ako pioniersky farár pionierskej osady znášal konsolidáciu pomerov ako obmedzovanie svojej osobnej slobody a pretože na druhej strane vedel o neodvratnosti tohto procesu, vzdal sa farnosti vo chvíli, keď (ako sa vraví) mohol sa konečne tešiť z ovocia svojej práce. Ukázalo sa, že jemu bola bližšia tá práca ako ovocie.

Ako rád v roku 1950 a neskoršie vravieval, odišiel na odpočinok. Biskup Knoll, ktorý videl Mlynarovičovu osady vyrásť z ničoho na solídnu inštitúciu, nemal nič proti tomu, aby si oddýchol prepracovaný a chorľavý Monsignor, ktorý sa len nedávno vrátil z nemocnice. Preto niekoľko rokov trvalo, kým dočasného správcu osady ustanovil za Mlynarovičovho nástupcu.

Pochybujem že mal nejaké presné plány, čo bude robiť, keď potajomky, aby to osadníci nevedeli a nezadržali ho, odchádzal z East Chicaga do Valparaisa ku slovenským františkánom. Ak myslel, že bude odpočívať, ten odpočinok trval veľmi krátko, lebo ešte toho roku bol zvolený za predsedu Združenia Slovenských Katolíkov a namiesto jednej osady, stala sa mu farnosťou celá slovenská katolícka Amerika.

Hoci prakticky od svojho príchodu do Ameriky bol činný v spolkovom, fraternalistickom a národnom i kultúrnom živote, predsa ho farárske povinnosti v takejto činnosti dosť hatili. Keď týchto povinností nemal, mohol im venovať oveľa viac času a práca, ktorú na tomto poli vykonal, ešte dlho bude vzbudzovať úctu a obdiv.

Do obdobia od r. 1950 zapadajú aj jeho najväčšie úspechy na

poli literárnom. Mlynarovič bol rodený literárny talent. Františkánske školenie a veľmi úzky styk s ľudom dali mu možnosť nazrieť veľmi hlboko do záhybov ľudskej povahy a duchovného života. Nová krajina ho zaujala svojou veľkosťou a extrémy nielen v materiálnom svete, ale aj v duchovnej mnohorakosti Ameriky. Teda mal všetky predpoklady, aby sa stal vynikajúcim spisovateľom už vo svojich mladších rokoch. A predsa ani jeho talent nevládal za dlhé roky predrať sa cez prekážky, ktoré sa mu naváľali životom do cesty. Prvá veľká prekážka bola, že okrem pár tried ľudovej, nikdy nechodil do slovenskej školy a ako mi sám povedal, slovenčinu začal vážnejšie študovať len po svojom príchode do Ameriky, keď medzi Oravci a Liptákmi trčal so vojím záhoráckym dialektom skoro ako dáky cudzinec. Vývoj slovenskej literatúry a poézie v starej vlasti ho zachycoval len oneskorene a veľmi nesústavne. V Spojených štátoch dosiahla populárna spisba, novinárstvo a príležitostná poézia značný rozsah a miestami aj vysoku úroveň (najmä novinári), ale ten var, tvorivá horúčka a intenzita tvorby a jej styku s publikom, toho Mlynarovič nemal. Bol vlastne veľmi osamotený, lebo nemal ani literárnych priateľov, ani literárneho publika. V poézii hľadal si formu a v próze sa do tých čias neodhodlal na rozsiahlejšiu prácu. V najširších vrstvách amerických Slovákov bol nesporne najpopulárnejším autorom od čias Furdeka, Rovnianka, Petrovského a Ferjenčíka, ale jeho ambície boli oveľa vyššie. On sa chcel dostať do slovenskej literatúry bez prívlastku *americko* a to sa zdala byť ambícia čím ďalej tým ťažšie dosiahnuteľná. Jednak preto, že už dosiahol šesťdesiatku, ale možno oveľa viac preto, že americko-slovenský život začal v rokoch druhej svetovej vojny až prekvapivo upadať. Generácia z frontov sa vracajúcich mladých Amerikánov slovenského pôvodu sa rozpŕchla zo stredísk okolo slovenských osád tak chytro, že sa to ani vysvetliť nedalo. Preto aj keď jeho čitateľská obec ostala široká a verná, jednako skladala sa z ľudí, ktorí nečakali od neho veľkú literatúru, ale teplé slovo potechy či už v kázni alebo v článku.

V roku 1946 prišli prví slovenskí utečenci z Európy do Ameriky a po roku 1950 začalo ich pribývať vždy viac a viac. Početne boli síce v porovnaní so staršou slovenskou kolóniou skoro bezvýznamní a pre spolkový život fraternalistických organizácií neznamenali veľa. Ba ani v osadách počtom veľa nezavážili. Ale prišlo s nimi čosi nové, akýsi nepokoj, energia derúca sa na povrch často až bezohľadne. Bola v nich iskra života, ktorá Slovenskú Ameriku aspoň načas znova zažala nepokojom, ktorý bol raz požehnanejší, inokedy menej požehnaný, ale vždy vzrušujúci. Aj keď sa tento živelný element vybíjal zväčša v otázkach politických, jednako sa tu veľmi skoro začala tvoriť malá literárna skupina a v nej našiel Mlynarovič konečne v pokročilom

veku svoje prostredie. Tu mohol hovoriť o svojich literárnych plánoch a problémoch, lebo vedel, že títo ľudia ho budú nielen pozorne počúvať, ale hľadať spolu s ním odpovede na literárne atázky. Skoro odrazu stal sa nedeliteľnou časťou toho nedefinovateľného spoločenstva, ktoré voláme slovenskí spisovatelia vari preto, že lepšieho názvu nemáme. A nechceme tým ubierať na veľkosti iných americko-slovenských autorov, ale podľa pravdy treba povedať, že jemu sa to podarilo ako jedinému. Technicky síce ostal s mnohými v diaspore, ale niet sporu o tom, že jeho reinkorporácia do hlavného prúdu slovenského literárneho života je vecou, o ktorej nebude sporu.

Mlynaroviča všeobecne označovali za básnika. Zrejme, bolo to zaslúžené, lebo napísal veľký počet hodnotných básní. Zaujímavé je aj to, že ako básnik bol Mlynarovič vari aj najčítanejší, aj najdocenejší. Až doteraz však neboli dostatočne docenené jeho dva veľké romány, o ktorých sa odvažujeme tvrdiť, že v literatúre budú raz označené za jeho hlavné diela. Jedno z nich sú *Vtáčence vo víchrici* a druhý *Rozeta. Ich* dej sa síce neodohráva veľmi dávno, ale nemožno ich už dnes inak označiť ako za romány historické, lebo ani jeden zo svetov, ktoré vo vtáčencoch postavil Mlynarovič do konfliktu, dnes už nejestvuje. Minulosti patria bezradní prisťahovalci, žijúci akosi mimo hlavného prúdu amerického života a často aj akosi mimo dosahu zákonnej ochrany, tie vtáčence, ktoré sa dostali do víchrice amerického šovinizmu, reprezentovaného v období veľkého prisťahovalectva tajnou organizáciou Klanov, ktorá v dvadsiatich rokoch ako rakovina rozrástla sa až do najvyšších úradov štátu Indiana, kde sa dej románu odohráva. Aj keď je Mlynarovičova charakteristika osôb miestami príliš šablónovitá a ľudia sú buď na strane absolútneho dobra alebo absolútneho zla so zvláštnou skupinou strachom paralyzovaných, ktorých zrejme využívajú zlí, hoci ich tajné sympatie patria dobrým, aj keď sa autorovo moralizovanie prediera napovrch a prírodu si často stavia za akustickú a optickú kulisu, aby dosiahol dramatický efekt, jednako do románu zahrnul toho dosť aby to bolo dielo veľmi únosné, životaschopné a veríme, že jeho osudy pokiaľ ide o kritiku i publikum, sa ešte ani len nezačali. A len tak mimochodom patrí sa spomenúť, že v opise tajného ceremoniálu Klanov ide o dielo dokumentárne a jedinečné nielen v slovenskej, ale aj svetovej (americkú nevynímajúc) literatúre.

Rozeta je román inak ladený. Tu ide vlastne o pieseň slobody; slobody, ktorá človeka volá, zvádza, niekedy aj zavádza, ale vždy nakoniec povyšuje. Aj táto Amerika patrí už minulosti. Svet hobov, slobodných tulákov, preväžajúcich sa od Atlantiku po Pacifik a hľadajúcich najmä seba, patrí už minulosti. Ani pri pozornom čítaní nepodarilo sa zistiť ani v jednom z týchto románov

niečo, čo by sa dalo pokladať za autobiografický prvok, a jednako je isté, že tak hlavní hrdinovia, ako aj hlavné udalosti sú štylizované podľa osôb, ktoré Mlynarovič poznal a ktorých životné tragédie sa ho veľmi hlboko dotkli. Ale nadovšetko tak vtáčatám vo víchrici, ako aj slobodne sa túlajúcim hobom je autor v symbolickej transformácii. Autor nikdy nezabudol, že ako západný vietor vtáčatá ponad Michiganské jazero, tak aj jeho zahnala víchrica národnej, sociálnej a kultúrnej neslobody a útlaku zo starej vlasti na brehy, ktoré aj keď možno neboli nepriateľské úmyselne, boli nehostinné pre strašnú indiferentnosť spoločnosti, kde nieto tmelu tých základných čností a morálnych i tradicionálnych hodnôt, ktoré tvorili riečište života v starej vlasti. Každý ponechaný na seba, nehľadá svoje šťastie podľa žiadnej hviezdy, ale podľa slepého inštinktu, preto nevie, či sa blíži k hore svojej túžby alebo priepasti zúfalstva. On nevidel, že by boli životné problémy delené na sociálne, náboženské, kultúrne a národné. On ich videl v ich totalite alebo vyriešené vo veľkosti a šťastí človeka, alebo nedoriešené v jeho biede a zúfalstve. Pretože v biede videl parenisko mnohých nerestí, sociálne otázky dával skoro na roveň náboženským a keby bol mal moc, zrejme by ich bol riešil prv než všetky iné, lebo veril v spravodlivosť a dôstojnosť človeka a tieto veci nemožno dosiahnuť, kýmkoľvek človek v putách biedy zmárni všetky telesné aj intelektuálne a morálne zásoby energie na udržanie holého života.

Praktickú politiku nikdy nepokladal za čosi pod svoju dôstojnosť Naopak, v politike videl voz, na ktorom sa dá dotiahnuť k cieľu sociálny program. preto za kandidátov, ktorí prišli s programom čo sa mu páčil, neváhal ani kortešovať. Všetci, ktorí ho v úlohe kortešanta poznali, pokladali ho za veľmi učinného agitátora, lebo jeho ľudový humor a lapidárne zjednodušenie programu robilo ho rodeným politikárom. Sedliacka múdrosť mu však kázala vidieť v politikároch v prvom rade politikárov a nie čertov alebo anjelov, ako to povedal v klasickej volebnej reči, keď agitoval za Antona Čermáka uchádzajúceho sa o úrad mayora v Chicagu.

Po Vtáčatách vo víchrici a Rozete venoval sa až do konca života poézii a duchovným úvahám, ktoré zhrnul vo zväzkoch svojich kázní. V tlači je zbierka veršov, ktorú napísal na smrteľnej posteli a vyrovnáva sa v nej s poslednými vecmi človeka, ktorý sa vracia k svojmu Bohu. Lebo on preletel ponad rozbúrené vody tohto života, jeho víchrica nehodila o strmý breh, on bol to šťastné vtáča, ktoré stihlo doletieť do bezpečného náručia božieho a spočinúť v ňom naveky. Ale nám bude chýbať. Ako literát, ako priateľ, a všetkým čo ho poznali, ako človek.

Ján Okáľ

P O K O J

Pokoj zahnaný do ohrady úškľabku
časť stromu
prehlodaného ostnatým drôtom
okvetovaný máj razpisuje sa v strohej knihe
torza pamäti
tam po kupolách slovenských pahorkoch
vatované ráno
obaľuje obzory
Spomínam na čas hniezdenia drozdov
na čas orchestrálneho vážneho lesa
na dojímavé odpoludnie príbehov pri potoku
na vaše mapované tváre a ruky, úprimní mužovia,
na dievčenskú krv vo zvoniciach nedeľných
sviatostí spomínam
na prísne busty a sochy svätých
na sladké dievčenské ústa večnej mladosti
na jánske ohne vŕšku Kalvária
— ako Kristus bolestí vystúpil by som k tej hore
pre med a miazgu smrekov
poludnie pastierov
Tam dolu v doline
pamäť nevinne
ohmatáva zlatú kopiju kostolíka
Dnes putujem a strhávam plakáty z hrude toho nemého filmu
bránim sa predstave videného plaču
zaplnenej obnovujúcej sa záhrade tých magnetických videní
okno radosti
nedovidí svoj strom
mutné mesto visí a rotuje v plačlivom
oslobodzujúcom
vánku

ROZLÚČKA S RODNÝm KRAJOM

Stojíš si v mieste srdca
a šliapeš do zobrazenej tváre
úsmev poslednýkrát líže vo sne čisté studne
prechádzaš horou
cez húštinu blúdnych odchodov
cez potok zahlušený a ubitý rinčaním strojov
vedieš posledný boj vnútorných ťažkých zvonov

N I E

Prach zoznámenia
vyznačené trávy v milosrdných očiach
čiarka života
preblesknuté vlaky pomätenosti
význačná hodina
v rozhovore s tvojou bolestnou nocou
usmievame sa na minulosť
rozpísanú a obmytú riekou nevinnosti
ó detstvo
obvešaní obrazmi premien, stromami
ó skutky
vyšli sme krvaví svoje zbité ráno
zvrátiť tvár
a povedať: NIE!

PRVÝ HLAS

Prvý hlas ó volanie v závrati
rozbité stromy ako vtáci krúžia
ned mesačnou krajinou
v oku osteň, zbytky ruží
spojené s vetvami a lístím
oči, oči, oči . . . . . oči
nebo prerazené, krvavá škvrna
zaschnutá, zaschnutá . . . . zaschnutá
kamene života v symbole predsmrtí
návršie, lúka!
oklamali a vyhnali
pamäť puká!
skameneliny, prvý hlas zvnútra.

MADONY

Aké ráno?
zdivené prebdené noci očakávania
mechanicky blúdia po nových mapách
kvapka krve vo váze ruží zdvíha svoj prvý hlas
zakričí úžasné veže v predživote
usmievate sa v chráme bolestí
madony majstra Pavla.

M O J Ž I Š

Rozbitá tabuľa s cievami načrtnutých ciest
toľko krvi,
v sladkom vytržení smrti
toľko pripravovanej radostnej
odvahy
nad zrúcaninami
chorobného hľadania
nad mestom,
ktoré ma neprijíma — plačem

NAKRESLI SI VEČER

Nakresli si večer na stenu v tvojej izbe...
vezmi tmavomodrú z očú
a spáľ zároveň všetko,
čo bľaboce o krikľavom svetle
udus požiar nakoniec
a zasadni za getsemanský stôl
— nepredstavuj si nič
záhrada je autentická tvojej vypestovanej predstave
a čas, čas nech zvoní svoju odviatu nehmotnú hodinu
nech jeho meno je:
Duša sveta
a nedaj sa viac rušiť haraburdím hluku
usmievaj sa
ako Kristus vo svojej nezmieriteľnej
bolesti

NA KONCI JÚLA

Dozreješ, uhoľ sčiernie iskra zabudne tvoje oči
podnes dážď padá a padá
Strom
tichá úžľabina
roklina sna
zozelenalá hviezda matnie a krvavé ikry rýb trvajú noc
hľadáš mesiac
uprostred záhrady
júlové dažde sinejú medzi lupami vyschnutých driev
a zanikajú

Ó zaspíš láska v kavalérii pravdy
my bez domova navždy
navrátení Bohu a tvojej čiare
ekvilibristického života
vedieme stádo k rieke
poludnie stiera chvoj hmiel z hôr
vrcholí v požiari tiel
vatru mám v mysli hlasný zvon
neujdeme tmavej cudzej sile
Exodus je ďaleká emigrantov cesta.

Peter Klarin

MESMRTEĽNÝ A SLOVENSKÝ MARTIN BENKA

Píšu mi z domu i spoza mora, zblízka i ďaleka: Napíš nekrológ o našom Martinovi Benkovi. Ak voľakomu dovolil nazrieť do uzavretých a disciplinovaných základov svojej duše, to si ty. Roky a roky ste spolu dýchali, plánovali nielen ako umelci, ale aj ako národovci, nezlomní a verní služobníci nášho skúšaného a zavádzaného národa.

A jednako, nemôžem písať nekrológ. Poznal som ho natoľko, že vlastne neumrel; len vysokozaslúžene si odpočinul. I to len telesne 23. júna 1971. Už dlhšie si žiadal pokoja. Spoločensky i telesne ustával. Badal som to pri našom posledom stretnutí na Expo v Montreali r. 1967. Táto únava rýchlo pokračovala po jeho návrate domov na Slovensko, až ho premohla.

V listoch i na kartách, ktoré mi písal, jasne naznačoval, že milovaná rodná zem zase sa musí vzdialˇovať od nádejí ľudskosti a ide byť typicky zavádzaná. « Rám vraj ostáva... len ho trochu prezlátia » zlatom mačacím. « A obraz v ňom starý, ošklivý... ». Teda porcie sa idú platiť postarom a « ...hlavne do starého centra, kde som dávno a dlho mával svoj atelier ».

Prichádzali novoročné Benkom vlastnoručne kreslené a maľované karty so žičením dobrého. Na nich si symbolicky zavše i zaspieval. Jánošíkovskú z Detvy alebo Terchovej. Chcel si v nich akoby uľahčiť spod tlaku, ktorý ho ťažil do konca života, cítiac s národným kolektívom.

Ak bol niekto nepopierateľne a zrejme nesmrteľným tlmočníkom a zobrazovateľom svojho národa, tak to bol Martin Benka. Dnes už klasik a predbojovník toho, čo spravilo dnešnú generáciu slovenských výtvarníkov veľkou a slovenské vytvarné umenie dnes už svetovým. Cez neho viedla cesta k skutočnej svetovosti.

Slováci to cítili, že nie Paríž, ale Benka je najhlbším výrazom ich írečitosti. Jeho rukou maľoval národ svoju najvlastnejšiu tvár. Preto sa poznával v diele Martina Benku ako sa poznáva v úchvatnosti, jednoduchosti a kráse svojej ľudovej piesne.

Benkovo dielo je integráciou tých bytostných prvkov, ktoré robia nášho človeka práve tým, čím je: Slovákom. I jeho životná, gazdovská disciplína bola, našská, slovenská. Benka — to sú naše hory, naše doliny, naše lúky, naše úbočia, náš slovenský osud, črtajúci sa v typicky našských tvárach. To je farebný výraz našej najčistejšej slovenskosti. Jeho dielo je ako čarovne a inotajove sa usmievajúca slovenská nevesta, ktorá presvedčivo tuší, že jej budúcnosť bude bohatá a jedinečná. Benka veril v to, čo maľoval a jeho farebné zoskupenia, jeho tvary sú výrečným svedectvom tejto jeho viery. Keby na jeho náhrobník napísali len dve slová: « Maľoval po slovensky », to by bola najkrajšia pocta jeho celoživotného úsilia.

Martin Benka odovzdal svoje bohaté dielo do opatery národa, ako to vždy plánoval a ako sa mi zveril v mnohých rozhovoroch. Po práve a zákonite patrí mu miesto v slovenskom Panteóne, na národnom cintoríne v Turčianskom sv. Martine, kde odpočíva spolu s tými, ktorí v čiernych rokoch národa živili jeho nádej, kriesili jeho ducha a odhaľovali svojmu národu jeho najbytostnejšie črty. Benka výtvarne stvárňoval svoju vieru v nesmrteľnosť svojho rodu. Túto vieru ďalej snovali nielen jeho životní spolupútnici ako Alexy, Ondreička a iní, ale Benkovým dielom boli určovaní čiastočne aj Galanda a Fulla. Aj v najnovšej výtvarnej generácii (o ktorej sme sa tak radostne rozhovorili ostatný raz v Montreali) v globálnych formách Zmetáka, v superexpresionizme Laluhu, Milana Gašpara, alebo aj v sochách Pribiša, Kulicha, Trizuliaka tak cvendží slovenský podvedomý prízvuk, ako v diele Kolomana Sokola, Vincenta Hložníka a jeho mnohých žiakov. Je to prízvuk ľudsko-slovenský: žiaľ nad biedou ľudstva a volanie po dobre, spravodlivosti a láske.

No ostane večnou zásluhou Martina Benku, že v beznádejných rokoch života a živorenia slovenského umenia začal stavať očisťujúcu a jasnú cestu; organicky cez slovenskosť k svetovosti. Lebo len taká cesta je možná: Umenie nepozná skoky-hovorievali sme si v Martine. Všetko je zviazané a všetko sa viaže. A preto, Martin naš, si s nami zviazaný. Vlastne len teraz budeš žiť s nami skutočne. Chránil si nás často klesajúcich v nádejách, obsiahnuc celé Slovensko a slovenskosť. Zaclonil si nás takto pred ohnivým drakom. Nie zbraňou; štetcom a plátnami. A preto sme začali rásť z poníženia a zaznávania. Obdaril si nás rytmom jednostajnej plnosti a usilovnej tvorby, nalievajúc znovu a znovu oleja do zhasínajúcich lámp nádejí. Ostávaš stále pre nás živým

vzorom, pre vrchársko-podunajský ľud, ktorý nosí na tvári ten Tvoj úsmev, pohrdajúci smrťou a obtínačmi slobody a svetovej dôstojnosti. Dnes nám stačí, čo si nám ako imanie a životný výžinok cieľavedome odkázal vo svojej galérii veľkolepých videní a postrehov slovacity.

Tvoje dielo je interpretáciou slovenského myslenia a cítenia vytvarnou rečou; je našou maliarsko-grafickou filozofiou. Ostáva trvácnym vyznievaním hrdinskej piesne farieb, dvíhajúcej národ z poroby k slnku. Tie krajinkárske a figurálne permutácie, tie variácie na tému « Hoj, zem drahá » nikdy nevyblednú; sú to akordy hymnickej heroiky, že žije Slovák, že je junák.

Ty si bol v našom výtvarníctve junák, nezaťažený nijakými sofizmami. Tvoj hlas bol priamy, čistý ako tón striebornej trubky, zvolávajúcej k hodokvasom Tvojho kmeňa; hlas, ktorý znel z tvojho nenapodobiteľného osobného slohu, a jednako slovenského. Prekvapoval si ním nielen rodné Slovensko, ale aj svet; pevnou maľbou a kresbou; ako slovenské trávnice svojimi polohlasovými moduláciami zo Záriečia alebo spod Rozsutca.

Martin Benka je ako stálica živo žiariaca na nebi slovenských umení. Žiari a bude žiariť ponad veky. Nech odpočíva v zemi, ktorú miloval a ktorej farby tak geniálne vyspieval, stvárnil vo svojom nesmrteľnom diele.

Jozef G. Cincík

TRI KYTICE

Ohryzávam okraj pohára
a pijem nápoj ťažký...
Na stole sviečka dohára,
a neubúda z fľašky!...

A škrabem plieseň z tváre stien,
kde nocoval som v čmude,
a do troch kytíc triedim blen:
ktor bol, je a bude...

Gorazd Zvonický

JEDEN SVÄTÝ JE VIAC, NEŽ MASA

(K päťdesiatke Karola Strmeňa)

Exil sa ľahko môže stať krajinou zastavenia. Politickému exilu neustále hrozí, že ustrnie na mieste. Nie že by sa oneskoril za inými, oneskorí sa sám za sebou, za svojou povinnosťou postupovať. A potom zákonite žiada i od umenia, aby zostalo stáť, čo pre umenie znamená návrat späť. Svojou neistotou vytvára exil živnú pôdu pre istoty často falošné, pre mýty už prekonané. Niečoho sa zachytiť treba. A tak sa človek najprv zachytí, potom sa na niečo upnie, identifikuje sa s tým a skrýva sa za to, aby s tým nakoniec splynul. Stratil sa úplne.

Úkaz nie vyslovene exilový, tu ho však badať ľahšie. Národná mentalita? Alebo sa u nás iba náhodou spieva: « v osamelých sa havranov zmenil kŕdeľ sokolov »? O havranoch sa už ani nespieva. Pokúsme sa predstaviť si ich osud! Hniezda, ktoré si vystavali, hradby, ktorými sa chránia pred každým závanom vetra, v ktorom predtým lietali. Chránia sa pred ním hradbami ideológie, vlastnej pravdy, pohodlia... Vyratúvať by sa dalo. Zostala im už iba jedna cesta (na let sa už nepomýšľa): stará, známa, vychodená. Nedovidia za jej okraj. Havrani. Už i pieseň o nich mlčí. Náš národný osud? Naša národná mentalita? Či prirodzený zákon? Azda to posledné, dobre. Čo ale s umením, v ktorom pôsobia prirodzené zákony?

Tieto myšlienky mi nedajú pokoja, čo mám v rukách tri exilové zbierky (1) jubilujúceho Karola Strmeňa a pokúšam sa ho vystihnúť. Vždy, keď som si myslel, že ho už mám: « Taký je », prihlásila sa jeho poézia — ďalšia báseň: « Je aj iný »... Preto ten úvod. Trochu dlhý, azda príliš všeobecný. Má však povedať, že Strmeň taký nie je. A ukázať, že tam, kam dospel, dospel v sťažených podmienkach. Je to teda už aj hodnotenie. Viem, nezvyklý spôsob takto hodnotiť básnika. Azda i pohodlnejší. Ale kam zaradiť básnika, ktorého tvorba sa každému zaradeniu ihneď ďalšou básňou vysmeje? Nuž preto takto z druhého konca. Bez obáv. Veď Strmeň v básni venovanej Dilongovi hovorí:

...takže smieme
do hory volať víno piť a vodu kázať hľadať
včerajši deň...

Čo je po tomto všetkom netradičný úvod?!

Nezaraditeľnosť Strmeňovej poézie. To Je aj iný... vyplýva z

(1) Strieborná legenda, Scranton, 1950. - Čakajú nivy jar, Cleveland, Ohio, 1963. - Znamenie ryby, Rím, 1969.

jeho básní. Každá je iná. Nielenže sa ani jedna neopakuje, ale každá je uzavretým celkom. S posledným veršom odznieva posledné slovo. Už nijakých niet. V poslednom verši, aspoň sa mi tak zdá, Strmeň povie ešte raz celú báseň. Je to finále, v ktorom buď nechá zaznieť všetky motívy, alebo — a to častejšie — nájde zjednocujúci motív väčšinou pokojný, vyrovnaný.

Po existenciálnych otázkach zaznie tón
múdry: — ako také obyčajné lyko,
plný istoty: — a Boh je priateľ človeka,
prostý: — a kráča dolu vŕškom- alebo
—tak sa to páči motýľom a Bohu,
prosebný: — aby sme boli bratmi,
raz Bože už i bratmi,
bolestný: — takí sme biedni,
smutný: — ale keď nie sme deti.

Prosledný verš. Bodka za básňou. Koniec. Už sa nepokračuje, čo ale ešte neznamená, že sa začína odznova. Nie, prichádza nová báseň. Iná. Pretože básnik sa vymanil zo zajatia obrazu. Príliš dlho sme si mysleli, že básnikmi sú iba tí, ktorí ich tvoria a v nich myslia. Na iné kritériá sme zabúdali. V Stremeňových básňach sa zriedka objavuje slovo ako. Veci a svet majú pre neho jedinečnú hodnotu. Slovo má presný zmysel. Nepotrebuje prirovnania. Krásu nezachytáva, ale ju vyjadruje. Básnik vytvára nový svet, v ktorom nič nie je ako niečo. Iba je. Jedinečné a neopakovateľné. Ani v básňach, ktoré inšpirovala cudzina, sa nedal zviesť k popisnej poézii. Nie je to viac-menej podarený obraz či odraz sveta, ale nové videnie, nová realita.

Pre veľké pravdy a najmä pre pátos je v tejto poézii čoraz menej miesta. I keby báseň k tomu zvádzala, básnik to hneď naruší. Napríklad v jednej z troch modlitieb po výkriku k Bohu: — Ak ma ty necháš, kto ma ešte prijme? — nasleduje: — Pohlaď ma ako neposlušnú kozu,... —.

Už v *Striebornej legende* sa Strmeň zriekol rýmu. Jeho poézia je rytmus, melódia, zvuk. Strmeň je formálny experimentátor, ktorý sa hrá s rečou i so slovom. Možno tu vôbec so smútkom hovoriť o exile? Veď práve azda vďaka jemu sa mu podarilo — z odstupu a iného uhla — pozrieť sa novo na rodnú reč a objaviť v nej toľko krásy a možnosti.

A myslím si, že o Strmeňovi nemožno hovoriť ako o básnikovi-utečencovi. On neutekal. (Tvrdím to podľa jeho poézie). Prišiel. Do neznámeho sveta. Aby sa už nezastavil. Ešte stále ide. Objavuje. Hľadá. Už od Striebornej legendy: — hľadám predmet neznámy ». Tam tiež povedal: « — nemá ceny návrat ». Návrat znamená ísť späť. Jediná možnosť je prísť domov z druhej

strany. Alebo sa aspoň priblížiť. Vidieť domov novo a ináč. Aj keď to niekedy bolí. A niesť domov svetom a svet prinášať domov. Takto ich obohatiť oba.

Strmeň je príliš veľký básnik na to, aby jeho vplyv nebolo napriek všetkému doma cítiť. Tá zvláštna funkcia posledného verša, ktorú som spomínal, je typickým znakom poézie Milana Rúfusa. Čo Rúfus doma znamená, to azda nemusím hovoriť.

Názov tejto glosy: — jeden svätý je viac než masa — som vybral zo Strmeňa. S týmto veršom súvisí i ďalší:

« *nedostačí láska k svojmu národu,*
keď volá bratstvo ľudstva ».

Tieto slová vyšli v roku 1950. Azda je v nich trochu mladíckeho nadšenia. Cena vlasti a význam národa sa objavuje až neskôr?! Neviem. O týchto veciach sa u nás nahlas nehovorí. Zatiaľ sme si ani veľmi nemohli dovoliť rozmýšľať, či sú i hodnoty vyššie. Nie je to naša vina, nie celkom. Kto z nás sa odvážil, keď aj nie nahlas, tak aspoň sebe povedať: — jeden svätý je viac než masa? — Ktorá je často opakom národa. Aj nášho. Za ktorý sa tak často skrývame.

Ale naše bytie môže mať zmysel iba vtedy, keď po nás zostane šľapa. Je to Strmeňov výraz. (Rúfus často opakuje tú istú myšlienku. Hovorí o kadlubke). Ešte je skoro hodnotiť dielo Karola Strmeňa. Ale to, čo máme pred sebou, už dokazuje, že tá šľapa nebude ani plytká ani prázdna.

Skoro hodnotiť. Vyhováram sa. Utekám pred povinnosťou vinšovať. Nemám rád oslavné reči. A nerád ich hovorím. Skôr tichý vinš. Aj nepriamy. Čo k nemu pridať? Vďaku. Za poéziu, i za tú nádej, čo z nej plynie, že i naše bytie mimo domu môže mať zmysel. Ak niečo zostane. Šľapa. Kadlubka. Poézia...

Ján Beňuškin

KARTY OD VEĽKÝCH JAZIER

Ján Okáľ

VEĽKÉ JAZERÁ
(Great Lakes)

Plná je táto veľká vodná komora,
ešte nám do nej od severu priteká;
je z čoho preliať z niagarského pyšteka
cez Ontario veľkou riekou do mora.

VYŠNÉ JAZERO
(Lake Superior)

Belasé nebo od belasej vody
delí breh z červeného granitu,
hladinu režú brázdy rýchlych lodí
a brehy chráni veliký duch Manitou.

Voda i brehy prijali ma v priazni,
prestreli sa mi ako podarky.
Keď večer sadol, na horizont prázdny
smerovku vbodol lučom polárky.

JAZERO MICHIGAN
(Lake Michigan)

Úsvit ma našiel na vysokej dune,
jazero vo tme, modrý motýľ v kukli,
z chumáčov pary ako z chlpov hune
pišťale lode pozdrav brehom zhúkli.

S ránom sa všetka romantika stráca,
komíny fabrík trčia ponad duny,
na božie dielo sadá ľudská práca,
parný mlat búši, oceliareň duní.

CHICAGO

Chicago moje, drsná Windy City,
keď rezký vetrík od jazera fúkne,
mládencom klobúk dovysoka schytí
a samopašne dvíha dievkam sukne.

JAZERO HURON
(Lake Huron)

Západný vietor vdýchol život tíšine,
vlna za vlnkou ku brehu sa pritiera,
prichytil som ju, dá sa rieknuť pri čine,
včerajšie stopy z piesku brehu vytiera.

Zajtrajšok sa už valí na nás prekotne,
komoru vyneť, otvor susák, gazdiná,
dobroty nesú v bruchách lode tehotné,
pod ťažkou nošou prehýňa sa hladina.

JAZERO ERIE
(Lake Erie)

Smrtka už číha v riedkom blate na dne,
D.D.T., fosfor, kvapky ortute...
Sám sebe človek dary božie kradne,
zhlúpnutý pije vody otruté.

Kde kryštál svietil, strašný močiar páchne,
síru a oheň volá na hlavy:
Ktože raz toto strašné svinstvo spláchne
a sviežou vodou všetko zaplaví.

NIAGARA

Glo, glo, glo, až na dno,
glo, glo, glo, až na dno,
pol kontinentu z vody steká,
sto jazier tento gágor pleká,
glo, glo, glo, až na dno,
skočiť tu neradno.

MODLITBA MISIONÁRA NA JAZERE ONTARIO

Oroduj za nás svätá Božia Rodička,
kanoe je krehká ako krýdlo motýľa,
z brezovej kôry naša biela lodička
a severák nás strašne reže do tyla.

Začieraj dlaňou, kde nás veslo zochabí,
plášťom jak plachtou zachyť vietor od pólu,
ukáž nám zasa, že i človek pochabý
svoj prístav nájde s tebou pospolu.

ROZHĽAD

FILOZOFICKÝ ZBORNÍK
K 30. výročiu jeho založenia

Dr. Štefan Polakovič

Národy, ktoré nestihli vybudovať svoju kultúru vo všetkých rozmeroch, sú zraniteľné vo svojej bytosti. Etnické kmene s nábehom sľubnej budúcnosti zahynuli vo vyššom kultúrnom prostredí, ktoré ich pohltilo ako more (Gótovia zmizli, lebo nestačili utvoriť svoju vlastnú vysokú kultúru, ktorá by bola upevnila ich národnú bytosť; sotva sa dostali k prekladu sv. Písma biskupom Ulfilom).

Slovenský národ, hoci dotvorený ako etnická jednotka v minulosti, prešiel rozličnými a nebezpečnými cestami svojho života od dôb osvientenstva. Kým koncom 18. storočia slovenskí vedci a intelektuáli vyvíjajú obdivuhodnú činnosť, rovnocennú s maďarským partnerom v Uhorsku (Slovenské učené tovaryšstvo atď), maďarizačný tlak 19. storočia znamenal pre náš národ smrteľné nebezpečenstvo. Po veľkolepých dielach osvietenského obdobia (stačí mysliet' na Bernoláka a Hollého; básnické dielo tohoto možno porovnať len s Hviezdoslavom) národ nastúpil cestu obrany umovej a ozbrojenej (slovenské povstanie r. 1848 a prvé vyhlásenie slovenskej štátnej nezávislosti) za podmienok veľmi nerovných, lebo nakoniec (po zrušení troch slovenských gymnázií) prestali mu dorastať duchovní vodcovia, lebo maďarská kultúra gymnázií a univerzít pohlcovala a zvábovala nadané slovenské hlavy (spomeňme si len na Petroviča-Petöfyho a na pokušenia, ktorými prešiel Hviezdoslav, ktorý otriasuc sa vo svojej duši zanechal nám odkaz: ...« reč drahej mojej matky je milota, je čiaša moja zlatá », čím definitívne zúčtoval s možnosťou stať sa maďarským duchovným tvorcom). Koncom 19. a začiatkom 20. storočia nevznikali njaké veľké hodnoty a strom našej kultúry a tým aj samého života národa začal žlknúť a nebyť revolúcie r. 1918, slovenský národ bol by prestal jestvovať v najbližších tridsiatich rokoch. Ak sa pýtame prečo, nuž odpoveď je ľahká: slovenskí chlapci na gymnáziách začali sa hanbiť za svoj národ, lebo nemal svojej vlastnej vysokej kultúry, o ktorú by sa boli mohli oprieť a cítiť sa rovnocennými s inými národami. Aby niekto ostal Slovákom, k tomu bolo treba v oných časoch veľká miera hrdinstva nielen spoločenského, ale aj chlebového. Tí, ktorí nezapreli svoj národ ani po vyštudovaní (bolo ich málo a poväčšine boli to katolícki a evanjelickí kňazi), museli sa ruvať o číre jestvovanie národa a nastúpiť

cestu väzenia prenasledovania. Nebola ružami vystlaná cesta slovenského intelektuála po roku 1867. Naše posledné dejiny sú najlepším dôkazom toho, ako dôležitá je kultúra v živote národa.

K tomuto poznaniu som došiel za svojich univerzitných štúdií v cudzine a preto, keď som napísal r. 1939 knihu « K základom slovenského štátu », zdôrazňoval som jeho kultúrne poslanie ako jeho alfu a omegu.

Po r. 1918 mali sme svoje gymnázia a svoju univerzitu, i keď spojené s nedostatkami vlastných univerzitných profesorov. Matica slovenská a Spolok sv. Vojtecha začali svoju obdivuhodnú činnosť kultúrnu. Vedecké odbory MS začali čiastočne zapl'ňať medzeru na niekol'kých poliach.

Poslanie Slovenskej republiky bolo utvárať podmienky na urýchlené dobudovanie slovenskej kultúry vo všetkých rozmeroch.

Kniha k ZÁKLADOM SLOVENSKÉHO ŠTÁTU žiadala založiť Slovenskú akadémiu vied a umení, Slovenskú filharmóniu, dobudovanie siete slovenských vysokých škôl vo všetkých odboroch, založenie Slovenského historického ústavu na sústavné preštudovanie slovenských dejín a vydávanie Monumenta Historiae Slovakia (pramene slovenských dejín) a mnohé iné podniky. Mnoho z toho sa uskutočnilo v Slovenskej republike.

Už za svojich štúdií v zahraničí cítil som potrebu odbornej slovenskej filozofickej revue a vzal som si pred seba, že po návrate domov pokúsim sa o zaplnenie medzery v našej kultúre v tejto dimenzii. Ako na iných poliach našej kultúry, tak aj na poli kultivovania filozofie šli sme cestou našich dejín. Za trvania trnavskej univerzity a aj po jej prenesení do Pešti, mali sme mnoho významných pestovatel'ov filozofie a bude treba dôkladne preštudovať a zaarchivovať do našej kultúrnej pokladnice to, čo je naše. Obdobie 19. storočia až do r. 1918 nesie znaky hore spomenuté. Len po roku 1918 začínajú sa objavovať záujemci o filozofiu.

Zhromaždiť všetkých týchto okolo spoločnej revue bez rozdielu filozofického smeru bolo ciel'om Filozofického zborníka.

Lenže cesta k jeho uskutočneniu nebola celkom l'ahká.

Knihu « K základom slovenského štátu » vydala Matica Slovenská r. 1939 v zbierke Slovenských pohl'adov, ktorú redigoval dr. Stanislav Mečiar. Pri svojich návštevách v Turč. Sv. Martine rozviedol som dr. Mečiarovi svoje myšlienky o potrebe slovenského filozofického časopisu a zriadenie filozofického odboru medzi vedeckými odbormi Matice. V Dr. Mečiarovi našiel som seberovného nadšenca. Lenže vydávať slovenský filozofický časopis malo aj svoj vzhl'ad finančný. Dr. Mečiar ma predstavil J. Škultétymu, ktorému sa myšlienka časopisu páčila a tiež skutočnému správcovi MS spisovatel'ovi J. C. Hronskému. Hronský nebol proti časopisu, ale staval sa k jeho

uskutočneniu kriticky z finančných príčin. Pre rozličné psychické faktory nevidel do veci tak jasne ako Dr. Mečiar. Správca Hronský mi navrhol, že by sa mohlo vydať prvé číslo « na skúšku », ak zožeňiem na to potrebné peniaze. Koncom r. 1939 stal sa predsedom vlády dr. Vojtech Tuka a myslel som si, že ako bývalý univerzitný profesor práva bude mať pochopenie pre myšlienku Filozofického zborníka. Dal som sa zahlásiť a v krátkosti som mu vysvetlil, o čo ide. I keď som s ním neskôr nesúhlasil na poli politickom, musím vydať svedectvo, že dr. Tuka dal bez váhania k dispozícii prostriedky, ktoré umožnili vydanie prvého čisla Filozofického zborníka.

Keď som mal zaistené financie, začal som sa starať o štúdie. Nakoľko som bol v písomnom styku s Mauriceom Blondelom, francúzskym filozofom, požiadal som ho o príspevok do prvého čísla slovenskej filozofickej revue. Napriek tomu, že vojna začala 1. septembra onoho roku (1939), dostal som načas príspevok a ten bol uverejnený ako prvý. Ktokoľvek bude robiť bibliografiu Blondelovej spisby filozofickej, bude sa musieť potknúť o Filozofický zborník a tak náš prvý filozofický časopis bude sa navždy spomínať v cudzojazyčných dielach blondelovskej filozofie. Prvé číslo Filozofického zborníka vyšlo niekedy v marci r. 1940 (nemám po ruke ani jedno číslo a musím sa spoliehať iba na svoju pamäť). Zborník začal vychádzať ako štvrťročník a jeho prvé číslo bolo príjemným prekvapením pre všetkých Slovákov, súcich na dobré slovo. Títo všetci cítili, že sa objavil nový medzník v našom kultúrnom rozvoji.

Ku spolupráci pozval som všetkých starších (Dr. Štefánka, dr. Spesza a i.) a mladších pestovateľov filozofie (RNDr. Felbera, dr. P. Gulu, dr. Diešku, dr. Chladného Hanoša, dr. Igora Hrušovského atď.), z ktorých niektorí sa stali prispievateľmi, iní nie, tejto prvej slovenskej filozofickej revue.

Filozofický zborník hneď po prvom čísle získal si dosť široký kruh odberateľov a tak bolo zaistené jeho vydávanie.

Medzitým sme s dr. Mečiarom pripravovali zriadenie filozofického odboru pri Matici slovenskej. Došlo aj k tomuto a na zakladačnom zhromaždení zišiel sa pekný počet väčšinou mladých intelektuálov. Prvým predsedom filozofického odboru sa stal univ. prof. dr. Jurovský a za referenta som doporučil dr. Hirnera. Filozofický odbor MS schádzal sa každoročne a v jeho lone boli združení nielen predstavitelia scholastiky, ale aj teoretickí pestovatelia marxizmu (napr. Igor Hrušovský a Felber).

Po dvoch rokoch mojej redakcie Filozofický zborník prešiel do redakcie dr. Hirnera, ktorý bol referentom Filozofického odboru. Redakciu mi vzali z rúk, lebo som vraj bol predstaviteľom cirkevnej filozofie. Bolo to pre mňa určitým sklamaním v r. 1942. Ale na tom nezáleží. Brázda bola vyoraná. Naša kultúra mala nový rozmer.

KULTÚRA NÁM DÁVA NAJŠIRŠIE MOŽNOSTI

Tento národ, ktorého potomci sa stretli na tomto Kongrese, udržala pri živote kultúra. Kultúra slova ako sa pestovalo v domácnostiach i kostoloch, v modlitbe i pesničke, vo vyrezávaných krížoch na cintorínoch i v dedinských divadielkach; to bola sila, z ktorej sme duchovne rástli a vyrástli v uvedomelý národ. U nás kultúra, najmä kultúra písaného slova, už neraz suplovala politiku a vieme zo skúsenosti, že úspešne. Kultúra je aj dnes duchovným prejavom politickej vyspelosti národa. Iné národy aj iné exily sa pýšia svojou kultúrou a aj v exile na ňu nadväzujú ako na prejav, ktorý má najširšiu sféru a ktorým možno aj najviac dosiahnuť.

Že je to tak, to nám ukazujú aj príklady iných exilov: Poliaci sústredili svoju činnosť okolo svojho veľkého mesačníka Kultura, vychádzajúceho v Paríži a v jeho edícii Biblioteka vydali už okolo 200 kníh. Tu sa dnes sústreďuje poľská exulantská elita, lebo vidia, že tu môžu svetu povedať najviac. Ukrajinci si zakúpili kaštiele, kde sústredili svoje najlepšie mozgy, aby vydali ukrajinskú encyklopédiu, lebo vedia, že takýmto kultúrnym prejavom sa najlepšie predstavia svetu aj politicky. Ruský exil sa uprene sústredil na vydávanie samizdatu, čiže ilegálnej literatúry vychádzajúcej v Sovietskom zväze a na vydávanie Kroniky aktuálnych udalostí, lebo vie, že toto je pozitívny čin, ktorým možno najlepšie upútať pozornosť sveta. Česi sa sústreďujú dnes okolo Spoločnosti pre vedy a umenie, a publikácia, ktorú vydali nedávno pod názvom Czechoslovakia past and present, im získava pozornosť a uznanie. Na kultúrnu činnosť sa sústreďuje dnes aj exil maďarský a rumunský, lebo vedia, že takouto prácou získajú pre svoje národy najviac pozornosti.

Ešte máme v živej pamäti, že aj obrodný proces Dubčekovej éry začal v kultúrnej oblasti, že jeho myšlienky rástli z kníh, z článkov v kultúrnych časopisoch, z filmov novej vlny, z kritických prejavov na javiskách, z moderny vo výtvarníctve a z kultúrnej vyspelosti opernej tvorby. Tu žil duch národa, tu sa skrýval jeho mravný i duchovný odpor, tu sa konzervovala tá pravá ľudská tvár národa, lebo do kultúry prešla aj elita národa. Preto aj pookupačný režim v našej vlasti najprv « politicky prečistil » oblasť kultúry: Akadémiu vied, umelecké zväzy, kultúrne inštitúcie, školy, a pozastavoval rad radom kultúrne časopisy, lebo dobre vie, a dobre to vedia aj Sovieti, že kultúrny národ hľadá a nájde práve v kultúre zdroje svojho života, svojho odporu a svojho politického východiska.

Ak sa niekto domnieva, že vraj slovenský národ nie je zotročený kultúrne alebo len kultúrne, ale hlavne politicky, tomu odpovedá aj parížsky denník Le Monde, ktorý napísal, že v ČSSR bol spáchaný atentát na kultúru. A presvedčivo tu hovoria aj domáce skutočnosti: z umeleckých zväzov porobili výberové organizácie, podpory z umeleckých fondov idú výlučne na angažované diela, na školách,

vo vedeckých a kultúrnych inštitúciach prieviedol režim hotové zemetrasenie. Aj Viliam Široký už roku 1954 siahol na Maticu slovenskú, lebo vedel, že kultúra mala a má v živote nášho národa prvoradé postavenie, že kultúra, keď sa dostal do poroby, do politického otroctva, mu nahradzovala politiku. Toto robil nielen režim Širokého, to robí aj dnešný režim. Ponecháva národu politické ornamenty, ale cez kultúru, cez údery na kultúru siaha na jeho dušu, na jeho mravnú podstatu, čiže na tú sféru, kde sa človek duchovne vyzbrojuje proti násiliu.

Komunizmus sa v novej epoche svojho vývoja neobáva politickej revolúcie, ale revolúcie ducha, lebo tu je najslabší a a tu je nahlodávaný zo všetkých strán. Kultúra, slobodná kultúra, liaheň slobodných ľudských duchov — to je dynamit pod komunistickou mocou. Preto aj exil má udržiavať v prvom rade kontakt s kultúrnymi hodnotami národa, s tým, čo je trvale schopné odporu. Keď odbojný Solženicyn hovorí, že « človek má byť svetlom a svietiť môže iba ten, kto v sebe niečo má », tým myslí predovštkým na tvorcov kultúry. Preto i Čukovská, ruská autorka, ktorej diela vychádzajú ako samizdat, hovorí: « Človek má v kultúre pohľad do slobody, oblok do budúcnosti ».

To nie je len prípad Rusov, to je aj prípad ostatných národov žijúcich pod komunizmom, aj prípad Slovákov. Ak chceme o sebe, o našom národe niečo povedať svetu, kultúra nám dáva najširšie možnosti. Nie aby sme vyprázdňovali politické pozície, ale aby sme konali v súlade s časom, so situáciou národa a s jeho najcitlivejšími ranami. Aj dnes platia Mlynarovičove slová:: Kultúra reprezentuje hodnosť národa.

(Výťah zo správy tajomníka kultúrnej komisie SKS *Dr. Imricha Kružliaka*, prednesenej na gen. zhromaždení SKS v Toronte).

OBJAVNÉ CESTY PO NEZNÁMYCH KONTINENTOCH SLOVENSKEJ LITERATÚRY

Išiel z krčmy, klobúk stratil,
prišiel domov, ženu mlátil,
Mužu, mužu, čo ma biješ?
Ja gazdujem a ty piješ!

Až donedávna sme si mysleli, že sme smrteľne vážny národ, ktorý nemá zmysel pre humor. Tento omyl sa zakladal — ako zväčša pri retrospektívnych pohľadoch na našu minulosť — na nedostatočnej preskúmanosti historického materiálu a aj na tom, že sme žilu humoru hľadali tam, kde nemohla byť. Nemáme — povedali by sme — mestský humor, pretože sme nemali mestský proletariát,

ale máme zemitý ľudový humor, pretože — nebojme sa toho — máme plebejské zdravé jadro.

Sasinek, Tablic, Brtáň, Ďurovič, Lepáček, Bobek, Gajdoš a niektorí maďarskí bádatelia sa iba okrajovo dotkli tzv. « poklesnutých » druhov anonymnej ľudovej, pololudovej a umelej poézie a prózy. Boli to príspevky zväčša textologické s absenciou podrobnejších štrukturálnych rozborov.

Prostredníctvom kandidátskej práce (práce na kandidatúru vied) zoznámil sa s ľudovým barokom literárny kritik, pracovník Slovenskej akadémie vied, Milan Hamada, inakšie orientujúci sa predovšetkým na modernú literatúru. Kým jeho príspevky sú rázu metodologického a štrukturálneho, Jozef Minárik a Ján Mišianik pokračujú v rade tých bádateľov, ktorí prispeli k poznaniu tejto poézie a prózy textologicky.

Bývalý pracovník Slovenskej akadémie vied a po smrti Jána Bédera profesor staršej slovenskej litertúry na Filozofickej fakulte Komenského univerzity v Bratislave, Jozef Minárik, vydal v Tatrane v r. 1969 knihu « Piesne a verše pre múdrych a bláznov ». Je to antológia rukopisnej anonymnej ľudovej, pololudovej a umelej poézie od 15. storočia až do 60. rokov 19. storočia. Sú to zväčša nepublikované texty. Jozef Minárik nepojal do antológie tie texty, ktoré zahrnul Ján Kollár do Národných spievaniek. Autor pripojil k textom typologický rozbor rukopisných spevníkov a zborníkov a zčasti tiež — ako to on sám nazýva — ideovo-estetické hodnotenie. Táto antológia je pendantom Mišianikovej Antológie staršej slovenskej literatúry, v ktorej zhrnul tzv. umeleckú literatúru.

Rovnako so sympatiami treba privítať prácu Petra Libu: *Čítanie starých otcov*. Príspevok k výskumu spoločenskej funkcie a k vydávaniu prozaickej literatúry pre ľud na Slovensku v r. 1848-1918. (Martin, Matica slovenská 1970). Peter Liba, riaditeľ Bibliografického ústavu Matice slovenskej, na základe svojej bibliografickej práce sa zoznámil s púťovými a jarmočnými tlačami. Toto « pole neorané » si zvolil ako námet svojej kandidátskej práce, ktorú úspešne obhájil. Peter Liba vo svojich výskumoch pokračoval a výsledkom jeho práce je spomínané dielo. I keď púťová a jarmočná literatúra je zväčša importom z cudziny — u skalických kníhtlačiarov Škarniclovcov, ktorí ju najviac vydávali, to bol import z Čiech a Moravy — Peter Liba svojím výskumom dokázal, že medzi touto tzv. periférnou literatúrou a tzv. vážnou literatúrou boli určite ambivalentné vzťahy. Oveľa väčšie sú, prirodzene, vzťahy povahy sociologickej-vzťah slovenského čitateľa k tejto literatúre. Peter Liba vykonal priekopnícky čin a určite bude pokračovať aj vo výskume tohto druhu literatúry vychádzajúcej po roku 1918.

Pravda, všetky tieto literárno-vedné, bibliografické a textologické úsilia sú iba prvými krôčkami po neznámych kontinentoch slovenskej literatúry. Nadviažuc na toto úsilie bude potrebné zmapovať

neznáme terény a spresniť poznanie. Dnes, keď výskum slovenskej literatúry neleží na ramenách niekoľkých univerzálne pracujúcich nadšencov, ale na inštitucionalizovanom kádre moderne orientovaných špecialistov, veríme, že tento výskum nedá na seba dlho čakať.

Jozef Špetko

K RUSÍNSKEJ OTÁZKE

(Na okraj knihy Andreja Dudáša: Rusínska otázka a jej úzadie)

Nič nie je tak potrebné, ako v zahraničí ventilovať otázky, ktoré sú v Česko-Slovensku tabu. Medzi ne patrí aj « ukrajinská problematika », resp. otázka vzťahu rusínskej menšiny k Slovákom. O tejto otázke sa toho veľa doma nepopísalo a základným politickým príkazom sa nemohli vyhnúť dve historické práce Ľudovíta Haraksima: Z dejín Ukrajincov na východnom Slovensku (Martin, Osveta 1957, 21 strán) a najmä K sociálnym a kultúrnym dejinám Ukrajincov na Slovensku do r. 1867 (Bratislava, Vyd. Slovenskej akadémie vied 1961, 200 strán).

Preto sme sa potešili, keď sme dostali do rúk dielo Andreja Dudáša: Rusínska otázka a jej úzadie, ktoré vydala Zahraničná Matica slovenská. Bývalý prešovský župan, ktorý zomrel v r. 1947 (v knihe je tlačová chyba: 1945,) dokončil toto dielo ešte v Prešove v r. 1943.

Najcennejšou časťou knihy sú partie, v ktorých opisuje udalosti, ktoré poznal zo svojej praxe ako župan. Menej podarené sú však tie časti — a tých je väčšina — kde sa autor púšťal do filologizovania a etnologickej exkurzie. Dr. Dudáš iba laicky rozviedol a často zatemnil tézy, ktoré vo vedeckom svete na prelome 19. storočia nastolili Olaf Broch a z našich filológov Samo Czambel, že Rusnáci (alebo rusnáci)-Rusíni hovoria slovenskými dialektami a že už na začiatku 20. storočia boli rusnáci-rusíni hodnotení etnogeneticky ako « sujets mixtes ».

Dielo je miestami nielen anachronické, ale aj zmätené. Vydať vyše 30-ročnú prácu možno iba vtedy, ak ona má skutočne také hodnoty, že čas je pre ne irelevantnou hodnotou. Zaharaničná Matica slovenská- ktorá mimochodom neoplýva mimoriadnym finančným fondom na vydávanie literatúry — vydala však prácu, ktorej anachronizmus je zrejmý po jej prečítaní. Keď už treba z nejakého ohľadu túto prácu vydávať, v takom prípade mala byť kniha redakčne upravená. Editor mal z nej vypustiť všetky tie partie, ktoré vybočujú z rámca vymedzenej témy (napr. siahodlhé a dávno prekonané úvahy o Maďaroch) a mal k nej pripojiť aparát, ktorý by vysvetlil alebo doplnil niektoré otázky, nastolené autorom.

V redakčnom doslove sa správne tvrdí, že Rusínov neustále ubúda, ale problematickejší je z toho vyvodený záver: Potvrdzuje to tvrde-

nie. Dr. Dudáša, že « tzv. rusínska otázka bola umelou konštrukciou, ktorú zostrájali Maďari po r. 1918, v čom im pomáhali aj Česi ». Tak jednoduché to nie je. Hoci úbytok Ukrajincov bol evidentný i pred r. 1918 — ukrajinský bádateľ Hnatjuk, ktorý sa týmto problémom vtedy zaoberal písal o « denacionalizácii » pre výbojnosť (!) Slovákov — i po ňom, úbytok po r. 1945 má svoje špecifické črty.

Rusíni, ktorých kmeňové povedomie je značne nejasné, boli v. 19. storočí silne hungarizovní a rusofizovaní. Po r. 1945 boli zrazu násilne ukrajinizovaní a gréckokatolícke obyvateľstvo bolo násilne vháňané do náručia pravoslávnej cirkvi. Heslo « Čo grécko-katolík to Rusín » sa zmenilo na heslo « Čo pravoslávny to Ukrajinec » a heslo « Čo Rusnák to Rus » sa zmenilo « Čo Rusnák to Ukrajinec ». Obyvateľstvo nemalo vzťah ani k zakuklenému a nebezpečnému politikáreniu v Prešove. To všetko vyvolalo odpor a viedlo z veľkej časti k tomu, že sa vyhlasovali za Slovákov.

Východné Slovensko sa stalo najotvorenejšou ranou, pretože pociťovalo a pociťuje osteň národnostnej rozpínavosti najagresívnejších menšín — maďarskej (na juhu) a „ukrajinskej" (na severe). V tejto súvislosti sa nám núka porovnanie obidvoch národností. Na rozdiel od maďarskej menšiny, ukrajinská menšina netvorí kompaktné osídlenie, ale zmiešané územie so silnou slovenskou menšinou. 10% z nich žije roztrúsených po ostatnom Slovensku. Kým maďarská menšina stále — až podozrivo — rastie, « ukrajinská » je na ústupe. V r. 1961 ich bolo (aj spolu s ruským obyvateľstvom) 35.000, čiže 0,9%, v r. 1966 37.000, čo je 0,8% z celkového objemu obyvateľstva Slovenska. Kým maďarská menšina má s Maďarskom veľmi aktívne styky, vzťah Rusínov k Sovietskemu zväzu — až na funkcionárov — takmer neexistuje, pretože Rusi pôvodné obyvateľstvo Podkarpatskej Rusi rozprášili. Kým masovokomunikačné prostriedky maďarskej menšiny používajú pre svoje obyvateľstvo ich vlastnú reč, rozhlasové vysielanie, vlastná literárna tvorba a noviny rusínskej menšiny sú pre ľudí hovoriacimi nárečiami cudzie. Rusínske deti hovoria doma po rusnácky, v škole sa učia po ukrajinsky, po rusky a zčasti aj po slovensky. Z tohoto jazykového galimatiášu sú zmätení nielen žiaci, ale aj učitelia. Videl som listy, ktoré do Prešova písali ukrajinskí učitelia. Boli často na hranici zrozumiteľnosti. A ešte jedno porovnanie: kým maďarská menšina žije v polovyvinutých oblastiach, ukrajinská žije v najpodvyvinutejších oblastiach Slovenska. Čo spája obidve menšiny je, že sa od slovenského postredia izolujú a že rozkladajú pokusy o riešenie národnostnej otázky svojimi nadmerne vysokými požiadavkami.

Paradoxné je, že tzv. ukrajinská menšina je militantná napriek svojmu demografickému, sociálnemu a kultúrnemu úpadku. Na rozdiel od Maďarov, mali Rusíni svoju politickú reprezentáciu — Ukrajinskú národnú radu, Prjaševštinu — už od r. 1945. Zanikla až v r. 1950, keď začala ukrajinizácia. V Prešove v 50. rokoch bola

najnezdravejšia atmosféra zo všetkých slovenských miest. Odpočúvali sa telefóny, naháňanie do družstiev bolo najdrastickejšie zo všetkých slovenských krajov, ateisti a straníci sa špecializovali na naháňanie ľudí do pravoslávnej cirkvi a navyše sa ukrajinizovalo. Na prešovskej univerzite — kde zriadili kompetentní činitelia katedru ukrajinistiky — sa dostali najhoršie kádry. Rozšíril sa slogan: « Hlúpy ako prešovský docent ». Okrem Prešova — vydavateľského a duchovného strediska a napokon i politického centra — ďalšími významnými bodmi tzv. ukrajinizácie sa stal Svidník s ukrajinským múzeom a ukrajinské oddelenie na Ústave svetových jazykov a literatúr, kde sa dr. Michal Molnár veľmi činil v rámci veľkoukrajinskej myšlienky.

Keď sa v r. 1968 pripravovala federalizácia, vyšli aj tzv. Ukrajinci so svojimi zvýšenými požiadavkami. Žiadali, aby Rada československých Rusínov (Ukrajincov) bola politickým orgánom Rusínov (Ukrajincov) s iniciatívnou náplňou voči Slovenskej národnej rade a Rade ministrov Slovenska, aby sa vytvoril osobitný kľúč pre rusínskych poslancov a dokonca, aby predseda Rady československých Rusínov (Ukrajincov) bol jedným z podpredsedov Rady ministrov Slovenska. Pre Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich (KSUP) žiadali, aby bol nielen kultúrno-osvetovou, ale aj vedecko-výskumnou ustanovizňou. Niektorí členovia KSUP začali nadväzovať osobné a písomné styky s nacionalistickými ukrajinskými organizáciami v zahraničí, aby sa uskutočnila požiadavka « Od Popradu- až po Tisu ».

Hoci sa Rusíni nepokúsili vyvolávať také incidenty, ako ich vyvolávali predstavitelia maďarskej menšiny, prišlo i v tejto oblasti k niekoľkým odbojovým akciám. Keď sa v decembri 1968 stal vedúcim odboru školstva Okresného národného výboru vo Svidníku Ján Cichý, ukrajinskí učitelia prešli do štrajku. Do paľby kritiky sa dostávala najmä Matica slovenská.

Okupácia Česko-Slovenska a « normalizácia » dali definitívne bodku nielen za pokusom o spravodlivé riešenie národnostnej politiky, ale aj za enormne stanovenými požiadavkami menšín. Do protiofenzívy sa pustili pravoslávi. V decembri 1970 bola VII. konferencia Kutlúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich v Prešove, na ktorej bolo definitívne stanovené, že KZUP je iba kultúrnou organizáciou a že tzv. « komplexné riešenie národnostnej otázky » sa konať nemôže. Toto « komplexné riešenie » bolo zamietnuté už z toho dôvodu, že Rusíni žiadali ich včlenenie do slobodnej Ukrajiny!

Budúcnosť rusínskej otázky nie je tak pálčivá ako budúcnosť maďarskej menšinovej otázky. Mohla by sa však takou stať za určitých medzinárodno-politických situácií, ktoré by « veľký brat » využil. Ak sa tak nestane, Rusíni sa postupne asimilujú. Možno po čase ich zostane iba toľko, aby vytvorili v Prešove svoj politický orgán.

Jozef Komárňanský (Bratislava)

ZAZNAMENÁVAME

Slovenský kultúrny objav v Passaic, New Jersey.

V Passaic, New Jersey, zrúcali roku 1970 tak zvaný starý slovenský kostol, ktorý za istý čas slúžil ako osadná hala a škola. Pritom bol nájdený základný kameň a v ňom niektoré písomnosti.

Ponajprv je to zakladacia listina z roku 1902, napísaná strojom (!) vo východoslovenskom nárečí takto:

Passaic N.J. 25-tim maju, dzeň Najsv. Trojici 1902.

Document.

Toten rimsko katolicki slovenski koscel Donebavžatej Blahoslavenej Pannej Mariji, v mesce Passaic (htere mesto v ten čas ma 30.000 obivatel'oh). N.J., na slavu Boha Všemohuceho vistaveni je R. Pana 1893, a to od slovenskeho robotneho l'udu, pohadzajuceho a krajini Uherskej, a z vlastne zoz stol'ici Šarišskej, Spišskej a Zemplinskej. Rohovi kameň pošvecani bul v R. Pana 1893, 10-tim Oktobru, od teraz uš neboščika ošviceneho pana biskupa diocezi newarskej, od Michala Venancija Wiggera. Duhovnim teho hramu bul v ten čas Dr. Bernard Skul'ik, rodom Pol'ak. Zanim do terajšeho času buli, behom pejc rokoh šidzem kňežove za duhovnih teho hramu Pana. 1899-im v 1-im septembru zostal duhovnim Imrih Hajtinger, rodak zoz Herl'an, zoz Stol'ici Abauj-Torňanskej v krajini Uherskej. Pod jeho učinkovaňom behom štiroh rokoh farnosc na tel'o še zvekšela, že ten koscel ňebul nadosc vel'ki pre verjacih, a zato uzneslo še zbudovac z Bosku pomocu vekši koscel. Žebi ale i stari koscel i nadal'ej bul na hasen farnosci, tak ten koscel vedl'a zvičaju amerikanskeho bul preňešeni (premuffovani) zoz svojeho mesca na ten pl'ac, žebi dakedik jak novi še zbuduje bul obraceni na slovensku katolicku školu, a na svojim mescu ku hteremu še dokupelo eščeк i vecej mesca, dal mesco novemu kamenemu koscelu. V tim čaše newarskej biskupskej stolici (diocesi) za biskupa bul Jan Jozef Ó Connor, a kuratore teho koscela jak višeej hvareno zoz duhovnim Imrihom Hajtinger buli nasl'edovne panove (podpísaných šest mien).

Dňa 25-ho maja, zoz slavnoscu položeni bul na nove mesco rohovi kamen zoz častki obnoveneho teho koscela. Pri tej slovnosci reč trimal Rev. Julius Szabo, slovenski pl'eban zoz mesta Newark N.J. rodak zoz Košic, stol'ica Abauj-Torňanska v krajini Uherskej.

Samo tak pri tej slavnosci pritomne buli, šicke passaicke slovenske spolki, žebi preukazali svoju uctivosc a duveru temu hramu Pana, dze za tel'o roki v tej našej novej matki žemi vov svojej macerinskej reči hval'eli Boha Všemohucemu (tak!) a ucteli jak Pat-

ronku teho hrama Patronku krajini Uherskej: Matku Bosku Blahoslavenu Panu Mariju. (Nasleduje pečat', šest' iných podpisov a nakoniec sa podpísal farár Imrih Hajtinger).

Okrem toho v základnom kameni našli sa vtedajšie slovenské noviny a medzi nimi « Šlebodni Orel. Organ Uherskej Slovenskej Katolickej Jednoti », číslo z 22. mája 1902. Konštantín Čulen v svojej knihe « Slovenské časopisy v Amerike » píše: « Šlebodni Orel začal vychádzat' roku 1901 v New Yorku. Ked'že sa čísla nezachovali, t'ažko dnes zistit', kedy prestal vychádzat'. V súkromnom majetku sa nachádzajú čísla z roku 1904. Zdá sa, že to bol posledný rok ». V Passaicu nájdené číslo je z roku 1902 (Rok II. Numero 21). Terajší duchovný Mons. Andrej Romaňák poveril Jozefa Bartoša aby z toho čísla (ako aj vyššie citovaného dokumentu) urobil fotokópiu. To sa mu podarilo, hoci papier je už vel'mi porušený. Fotokópiu toho čísla treba uchovat' nielen v archíve slov. osady v Passaic, N.J., ale aj v iných našich kultúrnych ústavoch (na pr. Slov. Ústav v Clevelande), ako vzácnost'.

M. Lacko

Kanadský štvrt'ročník *Slavica Canadiana* (č. 69, 1970), ktorý vydáva Kanadská associácia slavistov za spolupráce Pol'ského výskumného ústavu a Ukrajinskej slobodnej akademie vied, zaznamenáva vydanie Kalendára Kanadskej Slovenskej Ligy, francúzskej štúdie prof. J. Kirschbauma « Conceptions politiques et philosophiques de Louis Štúr tirées de son oeuvre: Das Slawenthum und die Welt der Zukunft », knihu J. E. Bora, « Msgr. Dr. Ján Rekem - Priest and Scholar », publikáciu « Kanadská Slovenská Liga 35 ročná », ktorú zostavil Imrich Stolárik, st., dva diely knihy « Slovenská otčina », zostavenej Jánom Eliášom a v recenznej časti prináša kritiku knihy G. F. Kennana: *From Prague after Munich* (Princeton Univ. Press, 1968) z pera prof. J. Kirschbauma. Kennanova kniha sa zaoberá udalost'ami na Slovensku r. 1938-39 a prináša hodne zaujímavého materiálu. Ku knihe napísal epilog prof. F. G. Heymann, ktorý vykladá udalosti krajne zaujatým spôsobom, na čo kritika prof. Kirschbauma zvlášt' poukazuje.

Kanada ide zachránit' etnické archívy — Hlavný kanadský archivár, Dr. W. Smith, vyhlásil 10. marca, že Kanadské verejné archívy za spolupráce ministerstva občianstva sa rozhodli zachovat' archívy Kanad'anov bez ohl'adu na pôvod. Ide hlavne o archívy a kultúrne dedičstvo etnických skupín, ktorých prínos pre kanadskú kultúru bol zanedbávaný podl'a Dr. Smitha. Vo svojom prejave Dr. Smith, ako aj zástupca ministerstva občianstva pre torontský kraj, G. Allen, vyslovili uznanie prof. Dr. J. M. Kirschbaumovi za iniciatívu a neú-

navnú prácu v záujme vybudovania etnických archívov a zachovania kultúrneho dedičstva národností.

* * *

Literárny Archív 1970 (Vydáva Matica Slovenská) Martin 1971, prináša na piatich stranách (326-330) opis *literárnej pozostalosti Andreja Mráza*. Autorkou opisu je Eva Kostolná. Márzovu pozostalosť získala Matica slovenská od jeho manželky Ley Mrázovej r. 1965. Obsahuje 4.505 jednotiek a je uložená v literárnom archíve Matice slovenskej v 83 škatuliach. Najväčšiu časť tvorí Mrázova korešpondencia (3.519 jedn.) Zvyšných 986 jednotiek tvoria literárne práce, prednášky, recenzie, poznámky atď'. Tu chceme zaznamenať', že v Mrázovej korešpondencii nachádzajú sa aj listy niektorých kultúrnych pracovíkov, ktorí po r. 1945 žili, alebo žijú v zahraniči.

* * *

Klement Šimončič spolu s Jozefom Felixom v liste zo 14-V-1934 zaujali zásadné stanovisko proti obvineniam Pohľadov z konzervativizmu. Poslali totiž Mrázovi istú recenziu, o ktorej píšu: Želali by sme si, aby naša recenzia bola chápaná ako malý programový útok mladých v tých konzervatývnych Pohľadoch... ».

Tento záznam môže byť' užitočný pre budúcich životopiscov týchto kultúrnych pracovníkov.

* * *

Jozef Rydlo doktorom na univerzite v Padove. Dňa 1. júlia 1971 bol v Padove (Italia) na filozofickej fakulte promovaný za doktora pán Jozef Rydlo, jeden z tých vysokoškolských študentov, čo r. 1968 ostali v zahraničí. Rydlo doktoroval tézou o Jozefovi Cígrovi Hronskom, pričom analyzoval zvlášť' jeho román « Svet na trasovisku ». Novým prínosom je tiež výskum obdobia, ktoré J. C. Hronský prežil práve v Itálii a čo to obdobie znamená v jeho živote a v jeho literárnej a umeleckej tvorbe. Kandidát dosiahol doktorát s vyznamenaním. Gratulujeme.

* * *

Vajanského « *Život Štefana Moysesa* » vyšiel v novom vydaní z príležitosti 100. výročia smrti veľkého banskobystrického biskupa a predsedu Matice Slovenskej nákladom tejže Matice Slovenskej roku 1970. Upravil a poznámkami doplnil Štefan Baranovič. V dodatku sú uverejnené Matičné reči biskupa Št. Moysesa. Kniha je ilustrovaná rôznymi zábermi miest kde žil, a reprodukciami Moysesových rukopisov a tlačených vydaní. str. 223. Pekné vydanie.

Na « North Eastern Slavic Conference », ktorú usporiadala American Association for the Advancement of Slavic Studies na Sir George Williams University v Montreale v dňoch 5. až 8. mája, prof. J. M. KIRSCHBAUM prednášal na tému: *Slovak émigré literature*. Prednášateľa predstavil prof. *J. R. Krzyzanowski* z Ohio State University, Columbus, Ohio, ktorý vyzdvihol význam vedeckých prác prof. Kirschbauma pre slavistiku na americkom kontinente. Po prednáške, z ktorej prítomní profesori amerických a kanadských univerzít mali možnosť sa zoznámiť s tvorbou slovenských básnikov a prozaikov v exile, sa rozvinula dlhšia debata najmä o slovenskej poézii.

* * *

Časopis *ART*, ktorý vydáva Society of Canadian Artist v Toronte, uverejnil v zväzku 2. č 6, 1971, článok o slovenskom akad. maliarovi Ladislavovi Gudernovi, ktorý od jesene 1968 žije v Kanade. Guderna vystavoval pred príchodom do Kanady v mnohých západoeurópskych, ako aj východoeurópskych štátoch a pokladný bol za jedného z najlepších abstraktných umelcov na Slovensku.

Časopis ART píše o Gudernovi veľmi priaznivo a zároveň uverejňuje štyri reprodukcie z jeho výstavy v Toronte.

O poslednej jeho výstave veľmi priaznivo písal aj denník *Globe and Mail*. Súčasne s Gudernom vystavoval v Toronte aj Tibor Kovalík vo Walter Engel Gallery sériu sympatických obrazov so slovenskými námetmi v modernom prevedení.

Po prkchode slovenských umelcov do Kanady prvú výstavu T. Kovalíka, M. Kravjanského a O. Edelmanna organizoval Prof. J. M. Kirschbaum v marci 1969, ktorej sa zúčastnili aj kabinetní ministri, mnohí kanadskí umelci a zaznamenal ju nielen *Time Magazin*, ale aj kanadská televízia, rozhlas a denné časopisy.

* * *

V Bratislave pripravujú vydanie niekoľkých zväzkov vybraných spisov Mila Urbana, medzi ktorými bude aj osobitný zväzok pod pseudonymami uverejnených básní v próze, ktoré podľa marxistických kritikov « osvetlia literárnym vedeckým pracovníkom cestu k lyrickému podtextu Urbanovho diela ». Kritika na Slovensku od vydania Urbanovho románu *Zhasnuté svetlá* píše o Urbanovi veľmi priaznivo, ale nezmieňuje sa, že Urban bol dlhé roky na indexe a mohol začať znovu písať až po vydaní tohto románu, ktorý bol prepracovaný a autor pod tlakom situácie dal svojmu dielu taký tón, aký vyžadoval režim.

KNIHY

Die Slowakei in der Nachkriegsentwicklung der Tschecho-Slowakei. Univ. Prof. Jozef M. Kirschbaum, Schriftenreihe des Matus Cernak Instituts, Koeln, Nr. 3, 1971, Seiten 31.

Udalosti 1968 roku boli zachytené v stovkách kníh a publikácii v rozličných západoeurópskych rečiach, ale rola Slovenska v snahách o « ľudskú tvár socializmu » a ľudskejší systém v Česko-Slovensku bola buď obídená alebo minimizovaná. Autor tejto štúdie poukázal na to najprv v *Canadian Slavonic Papers* (Vol. X, 4, 1968) a pre európsku komzumpciu vyšla teraz jeho práca v nemčine. Je to rozšírený preklad pôvodnej anglickej verzie, doplnený poukazom na knihy, ktoré medzitým výšli v Európe alebo na americkom kontinente.

Ako všetky doterajšie historicko-politické práce autora, aj toto je dôkladne spracovaná a dokumentovaná analýza politického vývoja na Slovensku od roku 1945. Práca je rozdelená od štyroch kapitol, v ktorých prof. Kirschbaum uvádza na správnu mieru prevzatie moci komunistami roku 1948, postavenie Slovenska v dobe « osobného kultu », rolu Slovákov počas destalinizácie a boj Slovákov o liberalizáciu a federalizáciu Česko-Slovenska. Autor poukazuje takmer na všetky relevantné pramene v slovenčine, češtine, angličtine, francúzštine a nemčine, takže publikácia podáva nielen objektívny obraz povojnového vývoja na Slovensku, ale zhrňuje aj množstvo informácií o cudzojazyčných prácach popredných európskych a amerických expertov v otázkach Strednej Európy. Medzi prameňami autor sa často odvoláva aj na knihu býv. tajomníka Dr. Beneša, prof. E. Táborského, a na štúdiu českého profesora Stanislava Z. Pecha z Univ. of Britisch Columbia, ktorý napísal na adresu západných historikov, že sú neobjektívni v posudzovaní Slovákov, lebo « vidia slovenskú históriu českými očami... a predstavujú ju len ako postscriptum k českej histórii ».

Prof. Kirschbaum venuje veľkú pozornosť vo svojej analýze aj kultúrnemu životu na Slovensku a vyzdvihuje úlohu slovenských spisovateľov v boji proti stalinizmu a snahám Novotného režimu sputnať slovenský kultúrny vývoj. Táto stránka povojnového vývoja na Slovensku by si zaslúžila však oveľa podrobnejší rozbor ako to bolo možné v tejto práci, ktorej rozsah bol obmedzený redaktormi Canadian Slavonic Papers. Kultúrni a vedeckí pracovníci najnovšej vlny slovenskej emigrácie majú tu vhodné pole a skvelú príležitosť pozlúžiť slovenskej veci.

Vzhľadom na obmedzenú znalosť Slovenska v slobodnom svete treba privítať každú cudzojazyčnú publikáciu. V prípade odborne napísaných a tak bohato dokumentovaných prác, ako je táto, treba

sa nám vzlášť tešiť a vysloviť srdečné uzanie tak autorovi, ako aj Inštitútu Matúša Černáka, ktorý tento cenný príspevok k najnovším dejinám Slovenska vydal.

M. S.

PAVEL HALAŠA a SAMUEL CHORVÁT, *Provizórny súpis americkej krajanskej tlače*. (Knihy. Brožúry. Kalendáre.) (1886-1947). Vydala Matica Slovenská. Matrin, 1969, str. 313 (Rozmnožené rotaprintom).

Až teraz sa mi dostala do rúk táto vážna publikácia pre amerických Slovákov. Považujem za užitočné oboznámiť s ňou našu verejnosť.

V úvode čítame, že v pláne všeobecnej slovenskej národnej bibliografie je zahrnutá aj bibliografia zahraničnej krajanskej tlače. Nakoľko však jej spracovanie naráža na veľké ťažkosti (pretože niet voľného styku so zahraničnými Slovákmi), Matica Slovenská prijala ponuku Dr. Pavla Halašu, ktorý cez mnoho rokov súkromne zbieral bibliografiu zahraničných Slovákov, aby jeho práca poslúžila za základ ďalších výskumov. Súpis Dr. P. Halašu bol odovzdaný Samuelovi Chorvátovi, aby ho roztriedil, pripravil do tlače, vypracoval registre a napísal úvod. Takto vznikol tento « provizórny súpis krajanskej tlače ».

Z úvodu sa dozvieme, že základom preň bol *Knižný fond Matice Slovenskej*, kde sa pracovalo priamo s knihou v ruke; ďalej (z druhej ruky) sa použili zoznamy v týchto publikáciách: K. Čulen, *Slováci v Amerike*; J. Kotcka, *Short slovakian bibliography*; Nosovský-Pražák, *Soupis československé literatúry za léta 1901-1925*; *Soznam slovenského ústredného kníhkupectva v USA*. Za počiatok bibliografie je rok 1886,keď podľa S. Chorváta vyšla v Amerike prvá slovenská kniha: *Skúmanie svätého Písma. Rad I. Plán vekov*. Vydal Medzinárodný spolok skúmačov biblie. Brooklyn, 1886, str. 334. Tá kniha je v knižnici Matice slovenskej. Koniec bibliografie je rok 1947, lebo z toho roku knižnica Matice mala poslednú knihu zo zahraničia (v čase keď sa robil výskum) a to knihu Juraja Slávika, *Odbojová poézia Čechov a Slovákov v zahraničí*, New York, 1947, str. 24.

Súpis obsahuje 957 bigliografických jednotiek. A to nielen z USA, ale vôbec zo severenej a južnej Ameriky. Ako z podnadpisu vidno, zaznamenáva nielen knihy, ale aj brožúry a kalendáre, nie však časopisy. Najpočetnejšiu časť bibliografie tvoria brožúry: stanovy jednotlivých spolkov, ročné zprávy spolkov a osád, pamätnice konvencií, zletov, slávností, zápisnice zasedaní, atď. Všetko toto je však neúplné, nakoľko sú zaznamenané iba publikácie, čo sú v Matičnej knižnici, alebo spomenuté vo výššie citovaných prameňoch. Ináč zásady toho súpisu sú tie isté, čo boli mnou použité v nedávno

vydanej *Bibliografii za roky 1945-65.* O neúplonosti *Súpisu svedčí* porovnanie: Kým ten má za 60 rokov 957 jednotiek, *Bibliografia* má za 20 rokov 2438 jednotiek. No aj takto ten « provizórny súpis » je užitočný.

M. Lacko

Dedičstvo Otcov. Zborník študií k 1100, výročiu smrti sv. Cyrila a 100. výročiu založenia Spolku sv. Vojtecha. Zostvil Anton Bagin. Vydal Spolok sv. Vojtecha. Trnava 1970, str. 194 + 16 str. ilustrácií.

Ako z podnadpisu vidieť, tento zborník je venovaný dvojitému výročiu: pamiatke smrti sv. Cyrila a založeniu Spolku sv. Vojtecha. Tomu zodpovedajú aj dve časti textu a ilustrácií. Po úvodných príhovoroch o. biskupa Roberta Pobožného ako « predsedu Zboru ordinárov na Slovensku », dr. Júliusa Gábriša, ordinára trnavského a dr. Mikuláša Višňovského, dekana cyrilometodskej bohosloveckej fakulty v Bratislave, nasledujú vlastné príspevky. V prvej cyrilometodskej časti sú umiestené nasledujúce príspevky: Anton Bagin, « Život a účinkovanie slovanských apoštolov », Ladislav Belás, « Cyrilometodovská tradícia na Slovensku v neskorom stredoveku », Ignác Gašparec(« Cyrilometodovská tradícia u Bernolákovcov », Jozef Vrablec - Anton Bagin, « Jubilejné cyrilometodovské slávnosti (1863) na Slovensku », Vševlad Gajdoš, « Cyrilometodovské tisícročie v záznamoch Mórica Alstera », Jozef Šátek, « Slovenské cyrilometodovské piesne », Anton Bagin-Ladislav Šášky, « Kostoly a oltáre sv. Cyrila a Metoda na Slovensku z 19. storočia », Andrej Kliman, « Štefan Moyses, veľký ctiteľ sv. Cyrila a Metoda ». V druhej sv. vojtešskej časti máme tieto príspevky: Rudolf Turek, « Kulturní prostr'edí kolem sv. Vojtecha », Ján Pösténvi, « Spolok sv. Vojtecha a americkí Slováci », Vševlad Gajdoš, « Alsterove záznamy o Spolku sv. Vojtecha », Michal Krovina, « O prípravách slovenského svätovojtešského písma », Karol Markovič, « Spolok sv. Vojtecha v Maďarsku », Jozef Ambruš, « Knižnica a archív Spolku sv. Vojtecha ».

Na šestnástich stranách, je veľmi dobrá fotografická dokumentacia: kostoly, oltáre, obrazy zasvätené sv. Cyrilovi a Metodovi tak na Slovensku ako aj v Amerike, a potom rôzne dokumenty, týkajúce sa Spolku sv. Vojtecha, ako aj podobizne významných Spolkových pracovníkov od zakladateľa A. Radlinského až podnes. Nakoniec sú uverejnené zábery spolkových budov v Trnave tak zvonku ako aj znútra.

Ako z prehľadu článkov vidno, autori sa zaoberali skoro výlučne cyrilometodskou tradíciou na Slovensku. Okrem krátkeho životopisu sv. Bratov (12 strán) niet žadneho článku, čo by sa zaoberal vlastnou cyrilometodskou problematikou. A čo sa týka cyrilometodskej tradície na Slovensku, Zborník prináša málo nových poznatkov. Ba

v otázke stredovekej tradície znamená istý krok dozadu. V posledných rokoch bádatelia objavili a zaznamenali, že vo viacerých stredovekých misáloch zo Slovenska je poznačený sviatok sv. Cyrila a Metoda (9. marca) a v Kremnickom kódexe je aj ich životopis začínajúci slovami « quemadmodum ». Kým v cyrilometodskom zborníku « Apoštoli Slovienov » čo Spolok sv. Vojtecha vydal roku 1963, Ján Pöstényi a Karol Markovič vo svojich príspevkoch usudzujú, že tie rukopisy vznikli na Slovensku, a sú teda svedkami cyrilometodskej úcty u našich predkov, v tomto zborníku autori Ladislav Belás a Jozef Šátek tvrdia, že boli napísané na Morave, a že « preto nemôžu poskytnúť presvedčivý dôkaz o kulte sv. Cyrila a Metoda na Slovensku v 14. a 15. storočí » (str. 30 a podobne str. 78). No hlavné je, že sa tie rukopisy študujú, ich záznamy diskutujú, až sa vec vyjasní.

V svätovojtešskej časti je tak isto iba jeden článok týkajúci sa osoby samého sv. Vojtecha (autor je Čech). Ostatné články osvetľujú viaceré stánky zo storočných dejín Spolku. Tu považujem za vážne a vzácne články J. Pöstényiho a K. Markoviča. Obidvaja boli stvárňovateľmi a svedkami tohto, čo opisujú: Karol Markovič založenie a činnosť Spolku na obsadenom území južného Slovenska v r. 1945-1948; Pöstényi o vzťahoch Spolku k americkým Slovákom. Tu sa dozvieme mnoho zaujímavých podrobností, hlavne o finančnej pomoci, ktorou americkí Slováci účinne podporovali Spolok.

Nakoniec treba dodať, že celá kniha je ilustrovaná majstrom Vincentom Hložníkom. Okrem ilustrácie na prebale a záložkách v samom texte je 18 celostranových perokresieb na žltom podklade. Hložník sa tu ukazuje vo svojom charakteristickom štýle ako originálny a prvotriedny majster. Z 18 obrazov v texte 10 je na tématiku cyrilometodskú, a 8 na tématiku sv. vojtešskú. Všetky sú na vysokom umeleckom a kompozičnom stupni. Jediná poznámka by sa týkala liturgického rúcha a mitry pápeža Hadriána II. na výjave, keď potrvrdzuje staroslovenské bohoslužobné knihy. Tu pápež je oblečený skôr ako byzantský biskup, a na hlave má kráľovskú korunu miesto mitry; bolo by bývalo užitočne všimnúť si rímskej stredovekej ikonografie. Avšak je to maličkosť v zrovnaní s celkovým cyklom, ktorý iste je a ostane jedným z najkrajších výrazov slovenskej cyrilometodskej ikonografie. Na konci knihy je resumé v nemčine, angličtine a ruštine.

M. Lacko

PROF. J.A. MIKUŠ a J.M. KIRSCHBUAM: *Slovakia.* Historical and Cultural Background. Vydal Svetový kongres Slovákov, Toronto, Kanada v júni 1971, strán 64.

Druhé zasadnutie Svetového kongresu Slovákov zanechá po sebe pozoruhodné stopy, lebo publikácie, ktorými bol pripravovaný a

ktoré sa pripravujú po jeho zakl'účení, prispejú značne na obohatenie doterajšej anglicky pisanej literatúry o Slovensku. Slovakia je vkusne upravená knižočka, ktorá miesto úvodu prináša Deklaráciu, prijatú v roku 1970 na prvom zasadnutí Svetového kongresu Slovákov v New Yorku a za tým nasledujú dve štúdie. Prvá pod názvom « Individuality of Slovakia » je dielom Dr. Jozefa Mikuša a druhú, « Historical Background of Slovakia », napísal Dr. Jozef Kirschbaum.

Krátky, ale presne zaostrený pohl'ad na Slovensko je problém, ktorý už dlhé roky hl'adá autora a to nielen v cudzích, ale i v slovenskom jazyku. Nevravím, že vo dvoch štúdiách tejto knižočky dostali sme konečne klasické znenie geopolitického a historického pohl'adu na Slovensko, ale bezpečne možno povedat', že t'ažko by sme našli v našej literatúre niečo, čo by až do takejto miery zapl'ňalo medzeru takéhoto druhu. Oba autori prejavili nielen vysoký zmysel pri hodnotení faktov a ich výbere podl'a dôležitosti, ale aj pri ich triedení, takže dielko má svoju vnútornú dynamiku. Je to vel'mi dôležité najmä pri dielach, čo sú určené nielen pre vedeckých pracovníkov, ktorí majú povinnost' prehrýzt' sa aj cez najnezáživnejšie texty, ale aj pre laikov, ktorí čítajú to, čo ich zaujíma a čo ich pozornost' udrží. Spárit' presnost' údaju s jednoduchost'ou, dynamikou a nie na poslednom mieste aj istou dramatičnost'ou podania je umenie, ktoré u oboch autorov tejto knižočky treba vari najviac ocenit'.

Mikušova štúdia skladá sa z troch častí. V prvej zapodieva sa zemepisným položením a členitost'ou Slovenska a poukazuje na to, že vo svojich prirodzených hraniciach Slovensko tvorí úplne uzavretú jednotku; zretel'ne vystupujúc z konfigurácie strednej Európy svojou individualitou. A práve takou neodškriepitel'nou individualitou zapl'ňa tento priestor slovenský etnický element, ktorého charakteristika je predmetom druhej časti eseye. Konečne, tretia čast' štúdie zapodieva sa tým, ako z hlbín stredovekej neuvedomelej masy formuje sa pomaly uvedomelý moderný národ. Je zaujímavé, že pre ciele, ktoré sleduje Mikuš, národotvorný proces Slovákov pokladá za dovŕšený epochou Ľudovíta Štúra, čím zrejme naznačuje, že vývoj Slovenska od tých čias je len realizáciou tých základných, do dôsledku domyslených a do vedomia národa zaočkovaných zásad, ktoré nastolila táto vel'ká generácia.

Dlhšia a historickú ret'az dejov, vedúcich k najnovším udalostiam rozvíjajúca štúdia Dr. Jozefa Kirschbauma je budovaná viac na etnicko-kultúrnom ako politicko-právnom podklade slovenskej minulosti. Je to konečne aj prirodzené, lebo kým štátoprávne pomery Slovenska boli často situácie, kde slovenské etnikum malo len trpnú účast', duchovný vývoj šiel nerušene rozvetvenou siet'ou svojich prejavov materiálnej i duchovnej kultúry. Spodný bol nikdy nevysychajúci prúd l'udového prejavu, horný sa vynoril zčasu načas vo vy-

krištalizovanej forme vedy, umenia, náboženského prejavu ba občas aj vysokej politiky, diplomacie a stratégie. Preto slovenské dejiny nemožno sledovať dejinami dynastií, vojen a teritoriálnej expanzie. Ide tu o dejiny, kde kultúrna a morálna stránka národného dejstvovania musí za zdôrazňovať nad každou inou stránkou; tým viac, že ufňukané nariekanie nad minulosťou a skloňovanie slova útlak začína sa každému prejedať a konečne chceme vidieť pozitívne stopy po našej poldruha tisícročnej púti dejinami strednej Európy. A v tomto ohľade sa Kirschbaum nielen pokúsil, ale veľmi priblížil k štýlu, ktorým sa raz budú musieť napísať celé dejiny slovenského národa.

J. O.

ANTON KURINA: *Stretnutie s Amerikou.* Vydala Smena, Bratislava 1967, str. 126, + 48 str. ilustrácií.

Autor, jeden z redaktorov novín « Smena » v Bratislave, dostal sa do Ameriky na návštevu na pozvánku svojej sestry, ako sa to v tých rokoch robilo, Po návrate domov napísal tieto svoje reportáže. Štýl je ľahký, novinársky, celkom dobre sa číta. Keby to boli iba jednoduché reportáže o tom čo videl,bolo by to celkom príjemné čítanie. No autor sa dáva do celkového posudzovania amerického života — a myslí, že na základe jeho krátkeho pobytu získal dosť poznatkov — a tu je to už nebezpečné. Na takéto posudzovanie je potrebný nielen dlhší pobyt, ale opravdivé štúdium.

Autor navštívil New York, Coney Island (pláža) Washington, a Niagarské vodopády. Aspoň okrem týchto miest iné nespomína. Najdlhšie sa zdržal v New Yorku, tu navštívil obchodné a kultúrne centrá, černošské štvrte, parky atď. Z New Yorku podáva aj najviac fotografických záberov. Potom cestoval do Washingtonu a tak mal príležitosť vidieť americké autostrády a podobne autostrádou sa dostal k Niagarským vodopádom. No okrem opisov miest a prírodných úkazov jeho interesuje v Amerike život a záujmy amerického občana. Preto sa dal zaviesť do rodiny priemerného amerického občana v New Yorku, aby videl životnú úroveň. Ba dal sa i do rozberania americkej demokracie, slobody atď. Aké sú jeho celkové uzávery? Asi takéto: Hej, život amerického priemerného človeka je na vyššej životnej úrovni ako u nás (v Česko-Slovensku), ale...! Američania majú lepšie cesty a autostrády ako u nás, ale...! Je pravda, že V Amerike je demokracia, ale...! A všetky tie « ale » snažia sa vlastne vyvrátiť to, čo predom pripustil, a vlastne dokázať, že v Česko-Slovensku je to lepšie.

Napríklad o tej životnej úrovni: « Nemžno zostať len pri konštatovaní, že životná úroveň v Spojených štátoch je vyššia. Na dru-

hej strane máme mnoho dobrého, aj lepšieho my, hoci sme « iba » malé Česko-Slovensko. Oni to majú rozhodne horšie v porovnaní s nami — a ide o Spojené Štáty a Česko-Slovensko — v tom najzákladnejšom: občania tejto vysoko vyspelej krajiny nemajú zaručené právo na prácu, právo na všestranné vzdelanie, na sociálnu opateru a bezplatnú ochranu zdravia pracujúcich, na zaopatrenie v starobe. Imperialistické obdobie Spojených Štátov sa do histórie ľudstva zapisuje hroznými faktami: agresívnymi vojnami a vraždením nevinných ľudí, národným, sociálnym a rasovým útlakom. Naše, tie najzákladnejšie prednosti, teda prednosti socializmu u nich v takej miere ako u nás ani dosiahnuť nemožno. Obmedzuje ich kapitalistický ráz výroby a štátu. Napriek tomu, že Spojene Štáty sa vychvaľujú rôznymi teóriami o « ľudovom kapitalizme » a o spoluúčasti robotníkov na ziskoch podnikov a firiem... Aj oni by nás mali v čom doháňať. Hlavne vo vzťahoch medzi ľuďmi, v starostlivosti o tie najzákladnejšie práva pracujúceho človeka » (str. 93). — Na tie « zaručené práva » dalo by sa len toľko povedať: prečo toľkí ľudia od roku 1948 aj s nebezpečenstvom života opustili Česko-Slovensko? A čo sa týka « práva na vzdelanie » autor zaiste vie, že na vysoké školy boli prijatí iba tí, ktorí prešli komunistickým kádrovým preverením. A čo sa týka vojen, ktoré Amerika vedie, nezmienil sa o tom, kto ich vlastne vyvolal?

Potom sa sťažuje, že v Amerike ľudia málo vedia o pokrokoch v Česko-Slovensku: Oni sú dezinformovaní v tých najzákladnejších otázkach a o situácii v socialistických štátoch... Dohromady o nás nič nevedia, len nám neveria a pokladajú nás za veľkých chudákov. Nainfikovali ich zprávy o hlade na Východe, o neprávostiach, o osobných neslobodách a podobne. Každý náš nedostatok zveličia, z radov pred obchodmi sú schopní urobiť hladové pochody a štrajky. V tých podmienkach sa veľmi ťažko pracuje aj komunistickej strane USA... » (str. 90). Aj o tom by sa dalo mnoho diskutovať, ktoré hranice sú viac zatvorené, či americké, alebo československé, na ktorej strane sú väčšie vstupné ťažkosti a víza atď. Na pr. autor sa rozčuľuje, že v amerických pasoch je poznámka, že majiteľ nesmie cestovať do komunistickej Číny, Albánie a Kuby. No asi si zabudol pozrieť doložky vo svojom vlastnom pase, kde je to naopak: okrem Maďarska, Rumunska, a Bulharska nikam nemôže cestovať bez zvláštnych dovolení.

Ešte mnoho perličiek by sme mohli citovať z tej knihy, ale nás tu zaujíma najviac kapitola o amerických Slovákoch, o stretnutí s krajanmi. « Rozvraveli sa aj oni, že dnes žijú naozaj slušne, sú zamestnaní, jeden žije lepšie, druhý horšie, majú však všetko čo potrebujú... Po vojne ani jeden z nich doma nebol. Podaktorí by sa aj radi prišli pozrieť domov, len sa nedá, československé úrady vraj bránia... Keď som im povedal, že to nie je pravda, keď som hovoril o našej skutočnosti, niektorí sa uškrnuli, vraj robím tu propagandu,

my vieme dobre, ako to doma vyzerá. Veď nám píšu... Aj vďaka týmto pisateľom sa medzi krajanmi za oceánom utvára verejná mienka o biednom živote v Česko-Slovensku a oni, ovplyvňovaní navyše lžipropagandou, tomu aj veria». Aj o tom by sa dalo diskutovať, kto má pravdu, či autor, a či krajania.

V každom prípade táto knižka je novosťou v slovenskej literatúre. Dáva nazrieť ako sa «socialistický občan z Česko-Slovenska» díva na Ameriku, na amerických Slovákov, a ako to musel podať, aby jeho kniha v Česko-Slovensku mohla vyjsť.

Michal Lacko

HISTORICKÝ ZBORNÍK KRAJA V. Stredoslovenské vydavateľstvo v Ban. Bystrici 1970, 306 strán, náklad 1300 výtlačkov.

Zborník je v poradí už piatym kolektívnym predstavením autorského zázemia historikov združených z väčšej časti na pôde Stredoslovenskej pobočky Slovenskej historickej spoločnosti (SHS). Vo svojom súhrne prináša sebou všetky sprievodné zjavy regionálnej, ale tým žiaľ aj provincionálnej knižnej produkcie. Táto skutočnosť je hmatateľná nielen z redakčného výberu zastúpených štúdií, ale najmä z ich kvalitatívnej rozdielnosti. Stredoslovenské vydavateľstvo sa okrem iného chvályhodne zameralo aj na oblasť vlastivednej regionalistiky, čím dalo vzácnu publikačnú príležitosť nielen začínajúcim autorom, ale aj tým, ktorým pre ich názorové vyhranenie nebol poskytnutý poblikačný priestor v ústredných vydavateľstvách celoslovenského, alebo celoštátneho dosahu.

Ťažiskom predkladaného zborníka sú štúdie Pavla Bosáka, Ladislava Takáča a Milana Gajdoša, ku ktorým možno organicky priradiť aj príspevok V. Kužela-Znievčana. Ďalšie, rozsahom užšie práce si zrejme nenárokujú postavenie historickej štúdie, čo niektorí z autorov výrazne podčiarkli už v titule označením, že ide o poznámky k študovanej problematike. V tejto časti sa postupne predstavujú: Juraj Kamenský, Július Alberty, Ján Junas, Ondrej Golema, Miloš Štilla a Milan Čechvala. V závere zborníka je redakčne zaradený výťah z referátu predsedu Stredoslovenskej pobočky SHS, dr. Júliusa Albertyho. Aj napriek svojmu obmedzenému rozsahu poskytuje niektoré zaujímavé pohľady do vnútornej problematiky SHS v stredoslovenskom regióne, ktorá v mnohých prípadoch má aj celoslovenskú platnosť.

Úvodnou štúdiou je práca Pavla Bosáka: «Ilegálna činnosť IV. ÚVKSS v národnooslobodzovacom hnutí», ktorá sa zaoberá podzemnou činnosťou komunistickej strany, úzko vymedzenej obdobím rokov 1942-1943. Zrejme proti pôvodne sledovanému zámeru autora, štúdia len potvrdzuje sektársky charakter komunistickej organizač-

nej siete na Slovensku v spomínanom období a tým aj jej vzducho-prázdnu existenciu, bez akéhokoľvek výraznejšieho pozadia v slovenskom tábore. Táto skutočnosť vystupuje do popredia tým paradoxnejšie, že autor sa výhradne pridŕža spomienkového materiálu bývalých aktívnych funkcionárov ilegálnej KSS, pričom treba zdôrazniť, že v niektorých interpretáciách im nekriticky podlieha. Štúdia v snahe predstaviť sa v rúchu odbornosti, prestupuje často hranicu prostej logickej zrozumiteľonsti a tak sa vlastne posúva do pozície samoúčelnej farebnej nálepky na ďaľšom umele vyhľadanom « bielom mieste » slovenskej histórie.

Práca Ladislava Takáča: « Stručné pohľady na činnosť partizánskej brigády Jánošík », usiluje o popis partizánskej činnosti tohto telesa, bez väčších nárokov na jeho hlbšie koncepčné začlenenie do povstaleckého vojenského mechanizmu a jeho bezprostredného dosahu na vývoj vnútropolitickej situácie na Slovensku v povojnovom období. Ostáva však nepochybne zásluhou autora, že pomerne jednoduchou interpretáciou tzv. kijevského partizánskeho materálu, plasticky vystupuje do popredia skutočnosť, ktorá celý partizánsky pohyb na Slovensku predstavuje vo svetle expozitúry pansovietskej moskovskej ústredne v jej filiálnom kijevskom zastúpení. Celého pracovného efektu bolo docielené jednoduchým prepisom sovietskych prameňov, pravdepodobne bez priameho zámeru. Na dokreslenie tohto dojmu by sa snáď ešte žiadalo dodať, že to bolo práve živelné partizánske hnutie, ktoré prinútilo povstalecké velenie započať bojové operácie v nevýhodnom obrannom variante, vyčkávajúcom jedinú spásu z Východu, čo mu však bolo dopredu odopreté. V rozhodujúcej miere sa tiež podieľalo na tragickom rožštiepení slovenkej spoločnosti, ktorú svojou brutalitou hnalo do chaosu občianskej vojny, pričom taktickým preferovaním komunistickej zložky odboja na úkor občianskeho krídla, vnášalo aj do povstaleckého tábora pocity neistoty a podozrievania prameniace z oprávnených obáv o osud ďaľšieho organického povojnového vývoja. Pri uvedomení si týchto skutočností, akákoľvek ďalšia špiritizácia okolo aj tak veľmi pochybnej bojovej činnosti, vyznieva viac — menej groteskne s nádychom falošnej sentimentality po preliatej slovenskej krvi. V dôsledku toho akékoľvek súčasné a budúce pokusy o tendenčné opisy partizánskej činnosti na Slovensku, starecky sa opierajúce o jednostranné spomienky niekdajších účastníkov, resp. o dodatočne fabrikovaný archívny materiál pochybnej hostorickej hodnoty — zapadnú bez akéhokoľvek pozitívneho výsledku. Na okraj problému sa však žiada poznamenať, že v súčasných slovenských podmienkach ide o otázku výsostne politickú, v ktorej je len veľmi ťážké, ak nie priamo nemožné, robiť nestranného arbitra.

K pozoruhodným pohľadom a formuláciám sa dopracoval vo svojej štúdii. « Dejiny Ružomberka v rokoch 1938-1945 », Milan Gajdoš. Pohnutú históriu « Mekky slovenského nacionalizmu, ktorá pre vtedajšie

Slovensko symbolizovala minulosť v čom bol aj program budúcnosti », vykreslil na pozadí udalostí, ktoré v tom čase otriasali Slovenskom. Na pomerne neveľkom stránkovom rozsahu sa pokúsil zaoberať študovanou problematikou v plnej šírke, čo sa mu však pravdepodobne v dôsledku priestorovej tiesne, nie vždy plne podarilo. Hneď v začiatku stavia do protikladu dve krajné slovenské politické koncepcie, keď cituje slová A. Hlinku prednesené na veľkej manifestácii v Ružomberku, vo februári 1938: « ...len za ministerské kreslá do vlády nevstúpime, ale vstúpime do nej, keď nám splnia Pittsburskú dohodu, dajú nám autonómiu a uznajú slovenský národ... ». Tieto pozoruhodné slová, stelesňujúce živý slovenský politický program, dáva M. Gajdoš do protikladu s umŕtvujúcimi požiadavkami programu komunistickej prvomájovej manifestácie v Ružomberku, ktorý zdôrazňoval: boj proti vojne a fašizmu, boj proti nezamestnanosti, boj za zlepšenie vzťahov so Sovietskym zväzom a francúzskym ľudovým frontom. V domácej historiografickej produkcii po druhej svetovej vojne, M. Gajdoš pravdepodobne po prvý raz vrhá priame svetlo aj k otázke 14. marca 1939. Ak Gustáv Husák ešte v roku 1964 k tejto problematike napsal: « Nebol to v Bratislave slávny deň, keď 14. marca 1939 vedenie HSĽS s poslušným súhlasom ostatných predstaviteľov slovenskej buržoázie uskutočnilo Hitlerov plán na osamostatnenie Slovenska. Nebolo osláv, manifestácií, nebolo nijakej radosti — to všetko si povymýšľala ľudácka propaganda až dodatočne... Tak smutne ako tzv. slovenská republika asi málokedy nejaký štát vznikol ». Na okraj týchto a ďalších Husákových tvrdení súvisiacich s problematikou Slovenskej republiky možno poznamenať, ža v prvom rade si treba uvedomiť Husákovu krajne ľavú politickú pozíciu, z ktorej si dovolil zahrávať aj s existenciou vlastného národa a z tohto aspektu potom hodnotiť jeho svedectvá a závery. V svetle tejto optiky nie je preto Husákov prístup objektívnym pohľadom historika (aj keď sa o to pokúša), ale v lepšom prípade len vášnivá osobná apológia koketujúca v celom rozsahu s grobiansko-vulgarizačným podtónom, ktorého ostrie je namierené nielen proti ľudákom, ale aj proti jeho bývalým blízkym spolupracovníkom z radov občianskeho odboja. Naproti tomu Gajdošova interpretácia: « Dňa 14. marca 1939 snem vyhlásil Slovenskú republiku. Netreba skresľovať ako v minulosti, fakt je, že tento akt väčšina Slovákov privítala... », je smelým slovom, ku ktorému v podmienkach roku 1970 bolo treba veľa odvahy a osobnej statočnosti. Je pozoruhodné, že toto stanovisko nie je v zborníku ojedinelé, ale stretávame sa s ním aj v príspevku V. Kužela-Znievčana: « Nový pohľad na odboj v Turci ». « Väčšina obyvateľstva v Turci prijala preto zmenu štátoprávneho postavenia Slovenska s nadšením. Očakávala, že nový štát splní všetko, čo prvá buržoázna republika voči Slovensku dlhovala zo stránky politickej aj ekonomickej ». V ďalšej časti svojej štúdie sa M. Gajdoš pokúša o stručnú rekapituláciu rokov Slovenskej republiky, tak ako sa oni premietali

v jednotlivých sférach života mesta. Nemožno povedať, že by v tomto ohľade postupoval prísne metodicky, nakoľko viac menej len náhodne preklenúva časový rozdiel až do povstania v roku 1944. V zvýšenej miere sa venuje problematike odbojovej činnosti, ale ak sa v tomto smere pokúša o vysvetlenie akéhosi vnútorného prerodu slovenskej spoločnosti, jeho úsilie zlyháva v dôsledku výlučného sondovania v odbojových kruhoch, ktoré síce vo svojej podstate predstavovali určitý vyšší kvalitatívny stupeň, ale v žiadnom prípade nereprezentovali základnú masu slovenskej spoločnosti. V podstate sa už začína pohybovať po vychodených chodníkoch povstaleckej historiografie, čím akoby strácal svoju jedinečnú príležitosť vytvorenú formuláciami vo vstupnom priestore. V tejto časti prestáva mať štúdia aj podľa domácich kritérií počiatočný priebojný charakter, aj keď sa nijako nevyhýba niektorým páľčivým otázkam povstaleckého mechanizmu, napríklad problému partizánskej kriminality. V tejto súvislosti však nemožno spustiť zo zreteľa, že autor sa k spomínaným stanoviskám prepracoval nielen v podmienkach sťaženého výskumu a psychicko-existenčnej autocenzúry, ale aj v čase opätovného mrazivého chladu režimu v roku 1970.

K najslabším a koncepčne najmenej vyváženým miestom zborníka je príspevok Juraja Kamenského: « Kronika začiatkov a vývoja robotníckeho hnutia a revolučných tradícií v Sliači a okolí ».

Predmetný príspevok sa výrazne kvalitatívne štiepi na dve navzájom rozdielne časti. Stalo sa tak v dôsledku začiatočníckeho prístupu autora k prameňom, ktoré Kamenský jednoducho interpretuje v nezmenenej forme tak, ako sa k nim študijne dostáva. Len tak sa mohlo stať, že jednoduchý, ba by som povedal až úsmev vyvolávajúci rozprávačský štýl našich starých otcov, ktorý dominuje v prvej časti príspevku, prepletný naivnými jednoduchými opismi a z toho plynúcimi zcestnými závermi, výrazne kontrastuje s druhou časťou práce, ktorá sa zaoberá Sliačom v povstaní.

V nej už autor opúšťa oblasť kronikárskej literatúry komunistických pamätníkov a čerpá z rozsiahlej oblasti povstaleckej historiografickej produkcie, ktorá v dôsledku exponovanosti miesta sa výrazne zaoberá samotným Sliačom. Aj v tejto časti sa však prejavuje jeho autorská nevyzretosť a čo je horšie aj neznalosť študovanej problematiky, čo Kamenský spestruje iniciatívnym udeľovaním vojenských hodností (pluk. Veličko). Podobne nenáročným štýlom je napísaný aj príspevok Ondreja Golemu: « Matej Hrebenda », v ktorom sa autor zaoberá stručnou biografiou tejto nevšednej osobnosti slovenského života minulého storočia. Golema však nevynaložil patričné úsilie o zasadenie životopisu do historického rámca doby. Ak sa o to aj na niektorých miestach pokúša, zostáva žiaľ len pri začiatočníckych pokusoch, čím sa hodnota celkového výsledku značne znižuje. Životopisné poznámky Miloša Štillu: « Martin Čulen — slovenský národovec a pedagóg », ako aj práca Jána Junasa: « Dr. Imrich

Matej Korauš », sa zaoberajú problematikou rozvoja slovenského národného života v minulom storočí, v pohnutých časoch zvýšenej maďarizácie, pričom sa osudy obidvoch sledovaných osobností križujú na pamätnej pôde reálneho gymnázia v Kláštore pod Znievom. Zborník obsahuje ešte stručné « Poznámky o stave slovenského baníctva v období dočasnej stabilizácie kapitalizmu 1924-1929 », od Milana Čechvalu a tiež príspevok Júliusa Albertyho: « Historický vývin a zástoj miest Banská Bystrica — Zvolen v histórii stredného Slovenska », napísaný ako sám autor poznamenáva na okraj úvah o súmestí Banská Bystrica — Zvolen. Príspevok svojou stavbou a všeobecnými pohľadmi pripomína silne zostručnený historický úvod vypracovaný pre potreby širšej štúdie úradného charakteru.

Miroslav Ličko

SLOVENSKÁ SLAVISTIKA 1968. Spracovala *Emília Duchajová*, Matica Slovenská, Martin, 1970, strán 336.

Podľa priznania autorky tejto bibliografickej publikácie slavistika na Slovensku je oblasťou vedeckého výskumu, ktorá nie je systematická, plánovitá, ani koordinovaná. Je to viacmenej mozaika väčších i menších problémov, z ktorých viaceré by si zaslúžili širšie, definitívne spracovanie a sústavnú starostlivosť' ».

Nie je to zaiste chvályhodné zistenie pre zem, v ktorej sa narodil Šafárik, Kollár a Štúr a ktorá v 19. storočí bola známa ako kolíska panslavizmu. Napriek tomu treba privítať túto publikáciu, lebo nám dáva pohľad na vedecký výskum v obore viacerých disciplín slavistiky. Prirodzene, slavistika, ako každý iný vedecký výskum a literárno vedecká produkcia na dnešnom Slovensku, je poznáčená začlenením Slovenska do politickej a kultúrnej oblasti Sovietskeho zväzu. A to nielen metodologicky, ale ruská preponderancia sa javí napríklad ešte aj v tématike literárno-vedeckého výskumu. Na poli slovanských štúdií literatúra má prevahu nad tradičnými disciplínami, ako je filológia, etnografia a história medzislovanských vzťahov. Je príznačné pre súčasnú situáciu na Slovensku, že v literatúre prevažujú námety ruské nielen nad českými, ale aj nad ostatnými slovanskými literatúrami. Zo 476 článkov a štúdií v bibliografii 161 hovorí o otázkach ruskej literatúry, prípadne o problémoch rusko-slovensko-českých vzťahoch. Podľa zostavovateľky bibliografie « tento počet sa prejaví ešte markantnejšie, keď za základ porovnania kvantity materiálov vezmeme vzťahové (komparatívne) štúdie a články ».

Kladným zjavom v slavistike na Slovensku je rozšírenie záujmu o juhoslovanské národy a ich literatúru. V tomto ohľade v roku 1968 vyšiel nielen zborník « Československo a Juhoslávia » (Bratislava, SAU, 1968), ale aj druhý zborník « Literárne vzťahy Slovákov a južných Slovanov » (Bratislava, SAU, 1968). Tento zborník výlučne skú-

ma literárne vzt'ahy Slovákov s južnými Slovanmi, kým predošlý je sympóziom z konferencie, ktorá sa konala v r. 1966 a zaoberá sa, prirodzene, aj vzt'ahmi českojužnoslovanskými.

Súdiac podl'a tejto bibliografie, pomerne dobre rozvinula sa na Slovensku slovanská filofógia a za vel'ký klad treba rátat' najmä vydávanie časopisu *Slavica Slovaca* (Vyd. Slovenskej akadémie vied), ktorý sa vyrovná svojou úrovňou podobným publikáciám iných slovanských národov. Cenný jazykovedný materiál vyšiel v r. 1968 na Slovensku aj v Jazykovednom zborníku, ktorý vydala Filozofická fakulta univerzity P. J. Šafárika v Prešove pod názvom « O medziliterárnych vzt'ahoch ». Zborník je venovany šiestemu medzinárodnému kongresu slavistov a medzinárodné je aj jeho poslanie, čo sa zdôrazňuje tým, že väčšina jeho príspevkov je uverejnená vo svetových jazykoch.

Tret'ou disciplínou sú dejiny a pozoruhodným zjavom aj v tejto oblasti je skutočnost', že slovenskí historici sa zaoberali pomerne mnoho juhoslovanskými národmi a ich vzt'ahmi k Slovákom. Zdá sa však, že najvýznamnjšou historickou zbierkou vedeckých prác v r. 1968 bol zborník o histórii slovanskej vzájomnosti, o etymológii slova slovanstvo a jeho úlohe v dejinách českého a slovenského národa. Zborník vyšiel pod českým názvom, hoci ho pripravili spoločne ústavy dejín Akadémie vied na Slovensku a v Čechách. Zo slovenských historikov prispeli do zborníka V. Borodovčák, O. R. Halaga, L. Haraksin, J. Pivoluska, P. Pollák a J. Tibenský. Najzanedbanejšou disciplínou zostala etnografia, čo zaiste nerobí čest' slovenským slavistom, ak uvážime, že zakladatel' slovanskej etnografie, P. J. Šafárik, bol Slovákom.

Mnoho prác z oboru slavistiky bolo uverejnených v cudzích jazykoch. Tým, že ich bibliografia zaznamenáva, stáva sa Duchajovej publikácia užitočnou aj pre slavistov v západných zemiach. Žial'bohu, cudozojazyčné resumé na konci publikácie, najmä resumé anglické, je vel'mi nedokonalým prekladom do angličtiny. Tento nedostatok sa objavuje v mnohých, ináč vedecky hodnotných publikáciách, ktoré vychádzajú na Slovensku.

Táto bibliografická práca nesie názov rok 1968 a zachytáva tlačenú produkciu z tohto « vel'mi významného roku », ako v úvode píše autorka publikácie. Pre všetkých, čo chápu, význam roku 1968 v slovenskom politickom, ako aj kultúrnom živote, bol to dobrý nápad, aj ked' azda zostavovatel'ka myslela iba na hojnost' produkcie na poli slavistiky. Nepriamo aj touto publikáciou sa dokazuje, že sloboda je prepotrebná pre každú činnost' a najmä pre činnost' duchovnú. O publikáciách alebo štúdiách z oboru slavitiky, ktoré uverejnili slovenskí kultúrno-vedeckí pracovníci v exile, ani táto bibliografia nemá záznamov. Tol'ko slobody nepriniesol Slovensku ani rok 1968.

J. M. Kirschbaum

JOZEF A. MIKUŠ: *Pride in Slovak Origin*, esey s ilustráciami Dr. Jozefa Cincíka. Vyšlo ako pozdrav Zasadaniu Svetového kongresu Slovákov v Toronto, Ont., Kanada v júni roku 1971; ako vydanie Spolku slovenských spisovatel'ov a umelcov a Slovenkého ústavu v Clevelande a v Ríme. Doslov a poznámky napísal ilustrátor.

Ked' si prečítame túto krátku esey Dr. Jozefa Mikuša a zahl'adíme sa na tváre slovenkých dejatel'ov, ktoré nakreslil Dr. Jozef Cincík, cítime sa ako po predjedle, za ktorým by mal nasledovat' banket. Škoda, že predbežne okrem predjedla nedostaneme nič. Lebo Dr. Mikuš vel'mi sugestívne nadhodil otázku, ktorá si teraz až prosí, modliká, aby ju niekto spracoval obšírnejšie, s väčším dokladovým a ilustračným materiálom.

Salvador de Madariaga napísal knihu *Angličan, Francúz a Španiel*, kde príslušníkov týchto národov po dôkladnej analýze charakterizuje vel'mi výstižne. Angličana ako človeka činu, ktorý verí a do dôsledku bude bránit' « Fair Play », Francúza ako muža jasného rozumu, ktorého nič nezdrží, aby sa nebil za svoje práva a konečne Španiela ako človeka vášne, ktorý aj na smrt' pôjde, aby bránil svoju čest', svoj honor.

A tu si Mikuš kladie otázku, ako by bolo možné typizovat' Slováka, na ktorú hned' odpovedá, že cit pre spravodlivost' je takou podstatnou črtou slovenskej povahy a túto svoju tézu potom rozvádza na príkladoch zo slovenskej histórie, naznačujúc však, že krem toho zápalu za spravodlivost' tiahne sa slovenskou povahou istá chlapská hrdost', ktorá nemá nič spoločného, s pýchou alebo povýšenectvom, ale hlboko v podstate je podl'a nášho názoru možno vonkajšou formou morálneho záväzku voči spoločnosti, inými slovami akási forma l'udovej rytierskosti, kde je vel'mi t'ažko dopátrat' sa prameňov a toto je zasa jedna z príčin, prečo celá otázka si zasluhuje obšírnejšie spracovanie. Napríklad oravská dedina, ako ju opisuje Kukučín, je dedina z konca 19. storočia, teda dedina, majúca zhruba pol storočia vývoja od zrušenia poddanstva. A jednako ani len stopu poddanskej mentality tu nenájdeme. Naopak, Kukučínovi l'udia sú l'udia sebavedomí a hrdí, l'udia múdri a l'udia narodení slobodní. Z iných prameňov vieme, že začiatok dvadsiateho storočia priniesol vlastne úžasný hospodársky úpadok a pauperizácia slovenskej dediny za prvej ČSR nemá skoro odbdoby za posledné storočia. Až okrídlená bola veta, ktorú sme v dvadsiatich a tridsiatich rokoch počuli po slovenských dedinách, že teraz sa už taký dobrý tovar nevyrába ako kedysi. Pravda však bola tá, že kedysi ich rodičia a starí rodičia mohli si dovolit' kúpit' kvalitnejšie veci. Podobne vidíme úžasný úpadok podnikavosti. Z prekvitajúcich piliarskych, drevárskych, plátenkárskych, čipkárskych, súkenkárskych a nespočetných iných dielní neostalo prakticky nič, aby sa stalo základom slovenského priemyslu. Ostal len človek a jeho základné povahové črty a

sme presvedčení, že aj autori tejto útlej knižočky si uvedomujú, ako sa iba povrchu dotkli a výskum všetkých prejavov duchovnej i materiálnej kultúry, premietnutých na pozadie historických udalostí by nám prezradil mnoho vecí, ktoré síce v sebe tušíme, ale nemôžeme povedať', že ich bezpečne vieme. Martákovej Jánošík ide do boja a na smrt' za « spravodlivé právo » a nebolo slovenského zhromaždenia a slávnosti, kde by sme aspoň s takou úctou ako hymnu, ale s väčším zápalom, nespievali « Kto za pravdu horí », kde slovo *pravda* celkom zrejme zastupuje kvôli rytmu slovo « spravodlivost' ».

Niekedy v temnej noci blesk na chvíl'u ožiari krajinu, ale nestačí ju osvietit', odhalit' všetky tvary terénu. Tak je to aj s myšlienkou. Ked' sa nadhodí, odhalí nám vel'kost' problému, ale neosvetlí ho do podrobností. Na to je treba podrobné a dôkladne spracované dielo. Smieme ho čakat' od autorov tejto eseye?

J. O.

EUGEN LÖBL: *Gespräche mit den Ratlosen.* Mit einem Manifest für das 20. Jahrhundert. — Hovory s bezradnými. S manifestom pre 20. storočie. Vydalo vydavatel'stvo Econ, Viedeň - Düsseldorf, 1970, str. 330.

Do radu komunistických intelektuálov ako Arthur Koestler, Ignazio Silone, André Gide, Richard Wright, Louis Fischer, Stephen Spender, Richard Grossmann, Franz Borkenau, Ernst Fischer, Milovan Djilas, Roger Garaudy, Arthur London a iní, ktorých tragická alebo aspoň trpká skúsenost' vyliečila zo stalinského sovietskeho komunizmu a ktorí sa rozišli, ked' aj hned' nie s jeho ideológiou, ale určite s jeho politickou praxou, zaradil sa pred dvoma rokmi aj popredný slovenský komunistický intelektuál, Eugen Löbl. Revolúcia, ako vidno, nielen požiera vlastné deti tým, že ich posiela na šibenice, ale stráca ich aj tým, že prv alebo neskôr sami vytriezvievajú zo svojho revolučného idealizmu a vracajú sa k logike normálneho l'udského myslenia a k princípom slobodnej demokratickej spoločnosti.

Eugen Löbl za dva roky svojho pobytu na západe vydal už tretiu knihu. Roku 1969, taktiež vo vydavatel'stve Econ v Düsseldorf, vyšla jeho kniha *Geistige Arbeit — die wahre Quelle des Reichtums.* — Duchovná práca — pravý zdroj bohatstva. Potom, spolu s Leopoldom Grünwaldom v tom istom vydavatel'stve vydal knihu *Die intelektuelle Revolution.* A po nich prišla kniha *Hovory s bezradnými.* Löbl, ktorý teraz pôsobí na Vasar College, N.Y. a prednáša na viacerých amerických univerzitách a iných vysokých školách má hodne kontaktov s nespokojnou americkou mládežou. Aj tu vypozoroval, že najmä študentské nepokoje a protesty, ktoré po druhej svetovej

vojne v mnohých krajinách ukázali hlboké rozpory medzi establishmentom a mladou revolučnou ľavicou. Löbl sa vo svojej knihe pokúsil osvetliť predovšetkým pozadie tohto znepokojujúceho zjavu nášho času. Jeho rezultát znie, že táto nová generácia nie je tak novou ako sa mnohým na prvý pohľad zdá, a na druhej strane, že tá stará generácia, ktorá je predmetom kritiky a protestov mladej ľavice nie je tak starou ako sa všeobecne myslí. Löbl si pozorne všímal aktuálne otázky tohto revolučného hnutia a stopoval jeho príčiny vo vedomí modernej mládeže. Jeho myslenie pohybuje sa kdesi uprostred medzi týmito generáciami. Vychádza z poznatkov a skúseností vlastného revolučného oduševnenia, keď ešte veril v ciele komunistickej revolúcie. A zamýšľa sa či je to tak aj s rebelujúcou mládežou nášho času. Löbl sa domnieva, že táto mládež so svojím revolučným protestom stojí v akomsi ideologickom i teoretickom vákuu, a že používa isté formy a prejavy, ktoré sú vývojom už dávno prekonané. Podľa jeho názoru najznepokojúcejším symptómom tohto hnutia je, že predstavuje revolúciu, ktorá v podstate žiadnou revolúciou nie je.

Autor otvorene priznáva, že nesúhlasí s myšlienkovými predstavami tejto mládeže, a to aj preto, že nachádza hlbokú priepasť medzi jej zámermi a jej ideologickým inštrumentáriom. Okrem tohto, hovorí Löbl, táto revolučná mládež vychádza z koncepcií, ktoré sú už aspoň štyridsať rokov prekonané.

Löbl sa vo svojej knihe zaoberá aj problémom násilia, problémom vedy, úlohou proletariátu a inteligencie v modernej spoločnosti, konfliktom medzi kapitalizmom a komunizmom a otázkami socializmu a demokracie. Nedotýka sa tu síce konkrétnych problémov, ale všeobecne sa vyporiaduva s otázkami, ktoré sa najčastejšie vynorujú v diskusiách s revoltujúcou mládežou.

V závere knihy *Hovory s bezradnými* podáva Manifest pre 20. storočie. A opäť to nechce byť nejaký patent na riešenie problémov ale skôr a viac orientačná pomoc tým, ktorí sú bezradní a sami nevedia nájsť východisko zo svojej situácie. Čo tu Löbl hovorí pripadá nám ako vízia ďalšieho vývoja nášho veku. Či je jeho vízia správna, ukáže budúcnosť. Löbl ju však podáva s otvorenosťou a silou argumentu, ktorý je vstave presvedčiť. Hovorí tu m.i.: Svetom obchádza prízrak. Prízrak dehumanizácie. Uprostred najväčšieho triumfu ľudského ducha javí sa vývoj, ktorý naznačuje, že ešte pred koncom tohto storočia vznikne spoločnosť, v ktorej sa človek stane objektom a technika subjektom ďalšieho vývoja. Deje sa to v takom rozsahu, že to vyzerá akoby ľudstvo vybudovalo ozrutný stroj, ktorého pohybu sa bude musieť podriaďovať ak si bude chcieť zachrániť vlastnú existenciu. Racionalizmus mechanizmu absorbuje racionalizmus človeka. Hudba budúcnosti bola v minulosti prekrásnou utópiou. Hudba budúcnosti našich čias je vedeckou prognózou apokalyptického strachu.

Löbl rozdelil svoju knihu do týchto kapitol: Duch a či meč?, úvaha o násilí alebo príroda ako matka násilia, kontrarevolučná revolúcia, minulosť a budúcnosť — proletariát a inteligencia, pseudoproblémy, ktoré otriasajú svetom, prispôsobiť myslenie 20. storočiu, intelektuálna revolúcia, renesancia človeka a manifest pre 20. storočie. — To nie sú len tituly jednotlivých kapitol Löblovej knihy, ale v podstate aj synonímа hlavných problémov nášho času. Löbl sa usiluje zaujať k nim vlastné stanovisko. Často je to stanovisko marxistu, ktorý má však odvahu pristúpiť k problémom vlastným rozumom, bez dogmatickej schémy, ale často aj kritické demokratické vyznanie v schopnosť človeka riešiť svoje problémy keď sa bude riadiť realitou spoločenských potrieb a nie dogmatickými predsudkami politickej ideológie.

Čo sa odhráva pred našimi očami nazýva Löbl najväčšou revolúciou ľudských dejín. Poukazuje pritom na strach, ktorý vyvoláva konflikt medzi socializmom a kapitalizmom a hovorí, že celý svet žije v napätí a v rovnováhe strachu. Löbl je zvestovateľom intelektuálnej revolúcie. Verí v ňu ako v záchranu ľudstva. Aj keď jeho slova sú pochmurné, predsa prinášajú útechu keď hovorí: Najbližšie desaťročia buď vytvoria epochu človeka alebo budú svedkami zániku našej civilizácie. Nesmierny tlak tejto hrozivej atmosféry dáva nádej, že táto intelektuálna revolúcia sa stane realitou.

Löblov hlas sa v mnohom podobá hlasu Djilasovmu. Očakávajú, že komunistická diktatúra zdegeneruje a rozloží celý systém. Veria v spoločnosť s ľudskou tvárou a radi by ju dopriať novému zreformovanému svetu. Aj preto, že očakávajú renesanciu človeka.

I. Kružliak

FRANCIS DVORNÍK: *Byzantine Missions among the Slavs. (SS. Constantine-Cyril and Methodius).* Rutgers University Press. New Brunswick, N.J., 1970, p. XVIII + 484 + 12 p. ilustr.

FRANTIŠEK DVORNÍK: *Byzantské misie u Slovanu.* Vydal Vyšehrad, Praha, 1970, str. 393.

Česká kniha je prekladom anglickej. Preložil Vladimír Vavřínek, ktorý napísal aj 12-stranový životipisný a vedecký náčrt o prof. Dvorníkovi. Sám Dvorník napísal k českému vydaniu osobitný úvod.

V tomto úvode (ako aj v naglickom) autor uvádza, že z príležitosti cyrilometodského jubilea r. 1963 bol požiadaný rôznymi vydavateľstvami, aby napísal niečo väčšieho o cyrilometodskej tématike, ale to odmietol. Avšak toho samého roku mal možnosť navštíviť svoju rodnú vlasť Moravu, a tam sa zoznámiť s významnými vykopávkami z obdobia Veľkej Moravy, ktoré hádžu nové svetlo na rôzne

problémy toho obdobia. To ho primälo k tomu, aby sa ešte raz vrátil k svojim niekdajším štúdiám, aby na základe nových poznatkov doplnil, alebo opravil svoje niekdajšie tvrdenia, a aby zaujal kritický postoj k rôznym publikáciám, ktoré vyšli v poslednom čase. Tak vznikla táto významná kniha.

Môžeme tvrdiť bez pochyby, že Fr. Dvorník je dnes najväčsou autoritou v cyrilometodských otázkach a v byzantských dejinách 9. storočia vôbec. Jeho dielo sa nezaoberá iba otázkami cyrilometodskými, ale všeobecne byzantskými misiami u Slovanov. Kniha je jedinečnou syntézou na tomto poli, a mohol ju napísať iba učenec, akým je Dvorník. Ako je známe Dvorník sa venuje tomuto predmetu už 50 rokov (roku 1920 začal tie študiá v Paríži) a okrem svojich vlastných výskumov prečítal a preštudoval ohromnú literatúru k tomu predmetu. V tejto poslednej knihe (v anglickom vydaní) uvádza odbornú literatúru na 46 stranách.

Ako som vyššie spomenul, Dvorník v tejto knihe študuje byzantské vplyvy u všetkých Slovanov. Menovite sú spomenutí: Chorváti, Srbi, Bulhari, Veľka Morava, Česi, Poliaci, Kyjevská Rus. Veľkej Morave sú venované štyri ústredné kapitoly, a tu sú začlenené aj cyrilometodské otázky. Na konci sú dodané ešte tri « exkurzy », čiže pojednania o špeciálnych otázkach. Následujú kritické poznámky k jednotlivým kapitolám, ktoré v anglickom vydaní zaberajú 103 strany, a na konci je menný a vecný index.

Nie je možné v tejto recenzii zaoberať sa všetkým ohromným bohatstvom nahromadeným v tejto knihe. Chcem tu iba zhrnúť, že na základe nových poznatkov (vykopávok a odbornej literatúry) Dvorník v niektorých bodoch svoje predošlé tvrdenia alebo doplňuje, alebo opravuje, ale väčšinou svoje mienky podržuje, dávajúc v poznámkach dôvody prečo tak robí, napriek mienkam iných autorov. Tak na pr. aj naďalej drží svoju mienku, že Cyril a Metod r. 867 chceli sa definitívne vrátiť do Byzantu, a že teda ich prvotným cieľom nebolo cestovať do Ríma, ale do Carihradu (v poznámke kritizuje a odmieta moju opačnú mienku) že sa Cyril iba v Ríme stal mníchom, že nidy nebol biskupom, že Cyril nie je autorom tak zv. « *Scholií k 28 kánonu* » atď. Nakoľko Dvorník je veľkým špecialistom v otázke patriarchu Fócia, celou knihou sa tiahne ako niť názor, že sv. Bratia neboli protivníkmi Fóciovymi, čo zastával na pr. F. Grivec.

Ako som spomenul, osobitným cieľom Dvorníkovým bolo vyhodnotiť v tejto knihe najnovšie archeologické vykopávky tak na Veľkomoravskom území, ako aj u iných Slovanov. A to skutočne aj učinil. Tu ho zaujímajú hlavne obchodné, kultúrne a cirkevné vplyvy Byzantu na týchto územiach. Vykopávky na Morave pozná veľmi dobre, aj z vlastného nahliadnutia; vykopávky na Slovensku tiež pozná, ale menej podrobne. Na základe tých vykopávok podáva nový obraz o civilizácii a kristianizácii Veľkomoravskej riše. Podľa toho

usudzuje, že veľkomoravské územie už pred príchodom sv. Cyrila a Metoda bolo hodne kresťanské. Tým je aj potvredná zpráva z Žitia Metodovho (hl. 5)), kde Rastislavoví poslovia v Carihrade tvrdili, že prišli k nim mnohí misionári « *z Vlach, i z Grk i z Nemiec* ». Výraz z « *Nemiec* » nerobí nijakú ťažkosť, lebo ide o Bavorsko. No výraz « *z Vlach i z Grk* » obyčajne sa prekladá « z Itálie a z Grécka » a tu povstáva ťažkosť, kde sa našli v tých zemiach misionári, čo by vedeli slovanskú reč. Dvorník v tejto knihe predkladá mienku, že tu treba rozumieť misionárov z Istrie a Dalmácie.

Zaiste v tak obsažnej matérii nájdu sa sem-tam aj menšie nedostatky, alebo nepresné tvrdenia. Niektoré sa nachádzajú iba v českom vydaní vinou nepresného prekladu z angličtiny: na pr., že Preslav leží v severozápadnom Bulharsku (str. 254) miesto v severovýchodnom; alebo že ruské knieža v Suzdali sa menovalo Andrej Bogolinskij (s. 283) miesto Bogoljubskij; alebo že mesto Sinope ležalo na Kryme (s. 265) miesto na pobreží Malej Ázie atď. No aj v anglickom vydaní čítame na pr., že niekdajšie mesto Lychnidos by mal byť dnešný Ulcinj (s. 36) miesto Ochrid; Hadrianopolis spomínaný na str. 39 je pravdepodobne Druinopolis; Pražské hlaholské zlomky obsahujú texty byzantskej liturgie a nie západnej liturgie sv. Petra (s. 113); Inocent III. nemohol poslať kráľovskú korunu srbskému vládcovi r. 1218 (s. 258), nakoľko zomrel už r. 1216 atd.

Nás tu osobitne zaujíma, či sa autor zaoberal aj Slovenskom. Vyššie sme vymenovali slovanské národy, ktorých mená sú výslovne spomenuté v nadpisoch kapitôl. Tam však Slováci chýbajú. Je to jednak preto, že sme zahrnutí pod menom Veľká Morava, jednak preto, že podľa mienky autora slovanská bohoslužba bola celkom zničená iba snáď v nitrianskom biskuptstve, nakoľko to biskupstvo bolo celkom pod kontrolou Wichingovou » (s. 195), a preto sa tu nič nezachovalo z činnosti cyrilometodskej misie. Keď však pozorne prečítame toto Dvorníkovo dielo, musíme autorovi vysloviť úprimnú vďaku, že Slovensko a slovenských autorov traktoval náležite. Na pr. v jeho bibliografii nachádzame týchto slovenských autorov: B. Chropovský (1 článok), J. Cincík (2), J. Dekan (3), T. Kolník (2), M. Lacko (2), P. Ratkoš (5), J. Stanislav (5), F. Tiso (1), A. Točík (1), a k tomu aj iných autorov, ktorí sa zaoberali tým obdobím Slovenska ako na pr. Bulín, Eisner, Isačenko, Ondrouch, Pelikán atď. Autor ich práce cituje, diskutuje a zaujíma k nim svoje stanovisko. K nietkorým prácam sa stavia odmietave, ale na pr. prijíma mienku J. Stanislava, že Gorazd pochádzal zo Slovenska, z územia medzi Galantou a Nitrou, alebo mienku P. Ratkoša, že Veľká Morava na východ siahala až po strednú Tisu atď. Diskutuje o mienske J. Cincíka, že Metodovo sídlo a tým aj jeho hrob sa nachádzali v Debrove, v matranskej oblasti, ale nezaujíma k tomu svoju mienku, kým výsledky vykopávok nebudú zverejnené; pokladá však za možné, že pri obnovení veľkomoravskej hierarchie za Mojmíra II. jedno z biskup-

stiev mohlo byť v tejto oblasti, alebo ešte ďalej na Východnom Slovensku. Medzi iným výslovne prijíma mienku, že Slovieni sídliaci pri Dunaji, boli predkami Slovákov.

Celkove súdiac je to výborné dielo. Pre nás má veľký význam hlavne preto, že sa práce slovenkých autorov, aj keď napísané po slovensky, dostali pred svetovú verejnosť.

M. Lacko

A. P. VLASTO: *The Entry of the Slavs into Christendom. (An Introduction to the Mediaval History of the Slavs).* Cambridge University Press, Cambridge (England), 1970, p. XII + 422 + 1 mapa.

Táto kniha má skoro ten istý predmet záujmu, ako kniha F. Dvorníka « Byzantine Missions among the Slavs ». Kým však Dvorník sa zaoberá hlavne problematickými otázkami, táto kniha všeobecne rozpráva aj o pokresťančení Slovanov, teda aj o otázkach nediskutovaných, a tak podáva viacej ucelený obraz. Je to skôr príručka stredovekých slovanských dejín. Zaiste, čo sa týka šírky a hĺbky poznatkov, stojí ďaleko za Dvorníkom. Ešte jedna zaujímavosť: hoci to výslovne nikde nie je povedané, zo samého textu knihy možno uzatvárať, že autor je Grék a pravoslávneho vierovyznania. Tým sa stavia k danému predmetu z tej druhej strany než Dvorník a iní slovanskí a katolícki autori. To dáva jeho knihe osobitný náter, nie vždy prijateľný, alebo aspoň nie celkom príjemný, lebo cítiť, že dáva prednosť gréckej kultúre a byzantským záujmom.

Najprv hovorí o príchode a zániku Slovanov v samotnom Grécku, potom o Slovanoch v strednej Európe, a tu vchádza aj Veľká Morava a cyrilometodská činnosť (asi 65 strán). Potom rokuje o jedntlivých slovanských krajinách: Čechy, Poľsko, Polabskí Slovania, Bulharsko, Chorvátsko a Dalmácia, Srbsko, Bosna a bogomilská herézia, Rusko. Dodáva ešte kapitolu o počiatkoch mníšskeho života u Slovanov.

Ako zo zoznamu vidíme, aj v tejto knihe chýba kapitola o Slovensku. No ono je zahrnuté v kapitole « Morava », keď hovorí o stredoeurópskych Slovanoch. V cyrilometodských dejinách predkladá niektoré menej známe alebo celkom neprijateľné mienky: na pr. že Metod bol ženatý a mal deti prv, než vstúpil do kláštora (je to možné, ale niet o tom v prameňoch zmienky); že sv. Bratia začali vytvárať glagolské písmo pre Slovanov už počas ich pobytu v kláštore na hore Olymp, teda v rokoch 855-62; že sv. Metod zomrel na Veľkonočnú nedeľu r. 885 (hoci jeho Žitie jasne tvrdí, že zomrel na tretí deň po Kvetnej nedeli) atď. Slovensko v období veľkomoravskom, tiež pozná, aj najnovšiu literatúru. V zozname cituje: Bokesa, Ratkoša, Smržíka a Stanislava (po jednom titule). Pozná na pr. najnovšie názory, že Pribinov kostol nestál na nitrianskom hrade, ale na vršku sv. Martina, kde sa konajú vykopávky, diskutuje o pôvode zoborského

kláštora atď. Celkove však, ako aj z bibliografie vidno, ani zďaleka nepozná Slovensko v takom rozsahu ako Dvorník.

M. Lacko

Ladislav Mňačko: Der Vorgang (Príhoda). Román. Zo slovenského originálu preložil Erich von Bertleff. Obálku navrhol H. Numberger. Vydalo vydavateľstvo Kindler, Mníchov.

Je to prvý Mňačkov román, ktorý sa nedostal na slovenský knižný trh; prvý ktorý vyšiel po nemecky skôr, než po slovensky. Slovenský manuskript zostáva zatiaľ v šuplíku. To ukazuje nový Mňačkov osud. Z presvedčeného podporovateľa komunistického režimu stal sa najprv jeho odvážny kritik a tým aj jedným z najpopulárnejších spisovateľov na Slovensku v pred-dubčekovskej ére; a nakoniec spisovateľ bez domova, politický exulant, jedno či sa už exulantom cíti lebo nie. S Löblom a Goldstückrom tvorí dnes trojicu sklamaných marxistov slovenského pôvodu. Aj tým sa obohacujú slovenské dejiny. S Jaroslavou Blažkovou je to najprominentnejší slovenský spisovateľ, ktorý opustil vlasť na znak protestu proti sovietskej okupácii. Keď máme možnosť hovoriť o jeho prvej knihe, ktorú napísal v zahraniči, radi vyslovujeme aj želanie, aby neprestal tvoriť, a hlavne aby vo svojej šavlovskej úlohe neprestal byť hlasom a svedomím svojho domova. Mňačko má na západe veľké meno, väčšie ako ktorýkoľvek zo slovenských spisovateľov a básnikov čo opustili vlasť po roku 1945. Aj keď sme v minulosti nesúhlasili s mnohým, čo Mňačko robil a písal, nemalo by zmyslu rekriminovať a hrať si na politického či morálneho sudcu. Mňačko je dnes na našej strane barikády. Iste nebude vo všetkom súhlasiť s nami — a my s ním — ani dnes. To je právo človeka v slobodnej spoločnosti. Toto právo máme všetci; ma ho aj Mňačko. Pozdravujeme ho na tejto strane kde sa ľuďom neukladá nenávisť, ale kde sa od všetkých žiada tolerancia a vzájomný rešpekt. Vítame ho v spoločenstve tvorivých slovenských spisovateľov v zahraničí. Otázka spolupráce záleží na jeho rozhodnutí.

Nový Mňačkov román obsahuje kriminálnu príhodu muža, ktorý jedného dňa spozná, že jeho záchrana spočíva v jeho vlastných rukách. Na skoro 270 stranách popisuje tu príhodu generálneho riaditeľa jedného chemického koncernu, Victora, ktorého deň a noc obťažuje telefónom akýsi anoným, záhadný nepriateľ, ktorému neujde nič z Victorovho života. Victor po mnohých úvahách príde k presvedčeniu, že tento tajuplný človek siaha na jeho život, že ho chce zavraždiť. Nevie však pochopiť kto to môže byť, a ani dôvod, prečo by ho mal zavraždiť. Upodozrieva už každého, dokonca aj vlastnú ženu, ktorá nikdy nie je prítomná keď telefonicky volá záhadný neznámy. Brutalita storočia, ktorá vykazuje vraždy na každom kroku, ukazuje mu, že by ním mohol byť jeho predchodca vo funkcii generálneho

riaditeľa, ktorému vo vražednom procese, nechtiac, veľmi priťažil, alebo jeho zástupca vo vedení firmy, ktorý by sa, možno, rád dostal na jeho miesto. A keď k nim priráta aj svoju ženu Helenu, hovorí si už, že každý je schopný vraždiť, že len strach a rôzne opatrenia zabraňujú tomu, aby sa vražda nestala dennou záležitosťou.

Mňačkov román sa na tomto pozadí rozpriada vo veľkolepú psychologicku štúdiu našej spoločnosti. Autor tu zachycuje rôzne situácie s neúprosnou dôslednosťou. Predstavuje nám obraz muža, ktorý kolíše medzi vlastnou mocou, vyplývajúcou z funkcie generálneho riaditeľa, a vlastnou bezmocnosťou, keď sa ocitne pred problémom, kto je onen anoným čo ho stále prenasleduje. Je to labyrint hroziaceho násilia a nezmyslu, ktorý robí z Victora zúfalého a uštvaného muža.

Nemožno povedať že by to bol veľkolepý román. Ani myšlienkou ani formou neprináša nič nového. Je to skôr Mňačkov pokus o spracovanie preňho novej látky, o zobrazenie iného sveta. V sérii doterajšej literárnej tvorby nemôže zrejme pokračovať, lebo mu chýba bezprostredný zážitok, dotyk s politickou problematikou domova. A tak hľadá novú tématickú oblasť.

Napriek istým nedostatkom, ktoré vykazuje Mňačkov nový román, je to v porovnaní s tým, čo na Slovensku vyšlo v uplynulom roku ako pôvodné dielo, najlepšia próza, aká roku 1970 vyšla z pera slovenského autora. Že tento Mňačkov román vyšiel v cudzine a pod cudzojazyčným názvom je príznačným ukazovateľom osudu slovenských spisovateľov. V Bratislave máme slovenské ministerstvo kultúry, ale slobodné diela slovenských autorov vychádzajú v demokratickom zahraničí. Smutné pre tohto ministra a žalostné pre slovenskú literatúru.

I. K.

JOZEF CÍGER HRONSKÝ: *Zakopaný meč. Mladé letá,* Bratislava, 1970.

Zdá sa, že ďalšie generácie slovenských detí už nestihne ten osud, čo nás. Budú poznať Hronského knihy i vtedy, ak nemajú takých rodičov, ktorí starostlivo opatrujú staré vydanie Jozefa Maka. A spoznajú i jeho detskú tvorbu, o ktorej sme my — v lepšom prípade — iba počúvali. A pri otvorení týchto dvadsiatich rozprávok mi bolo ľúto, že som nemohol už skôr čítať Hronského úvod. Azda nám mala podobné veci nahradiť Občianska výchova. A tak ho tu opakujem celý, pre tých, ktorí pochodili podobne.

« Počul som raz, že otčina je nielen zem ohraničená hranicami, kraj, kde sme sa narodili a ktorý máme najradšej, ale že je to i obloha, čo sa belasie nad týmto krajom.

I vŕba, čo tu rastie, i reč, čo tu zvučí, i vtáčik, čo tu spieva, i hora, čo tu huči.

I kviet'a, čo tu rastie, i smiech, čo tu zazvoní, i každá slza, čo tu vypadla.

Zo smútku a radosti, z nevädze našej a z našich bralísk, z našich chalúpok, z našej histórie, povestí a bájí, že je naša krv a naša otčina spradená.

I verím, že je tak.

I rád začítavam sa do bájí a povestí našej otčiny a podl'a nich napísal som túto knižočku. Dívate sa okolo seba po lúčinách, vŕškoch a dolinách, počúvate šum nášho vetríka a zurkot našich potôcikov, nuž — počúvajte i hlas našich bájí a povestí. »

Aj toto je slovenský paradox! (Ale len slovenský?) — Ja, čo som odišiel zo Slovenska po roku 1968, dostal som túto *knihu* Hronského, ktorý odišiel zo Slovenska roku 1945, až teraz — a dostal som ju zo Slovenska.

J. M.

JOZEF CÍGER HRONSKÝ: *Sedem sŕdc.* Tatran, Bratislava, 1969.

O tejto knihe sa toho popísalo dosť' doma i vonku, ešte viac o jej autorovi. Ale aspoň krátky citát z doslovu Jozefa Nižnánskeho: « Začiatkom päťdesiatych rokov ho, Kukučínovho nasledovatel'a i do Južnej Ameriky, trápil predovšetkým pokorujúci osud jeho druhej vel'kej lásky — Matice slovenskej. Rok pred smrťou založil na obnovu národných a kultúrnych kontaktov slovenských krajanov, roztrúsených po svete, Zahraničnú Maticu slovenskú. Jeho zásluhou sa udržala kontinuita národných kultúrnych tradícií kdesi na druhom konci sveta ».

Ani to na pohl'ad najmárnejšie snaženie nemusí byť teda zbytočné. I keby sa tak stokrát zdalo.

Ján Beňuškin

JOZEF FELIX: *Modernita súčasnosti.* Slovenský spisovatel', Bratislava, 1970.

Sedemnásť esejí o francúzskej literatúre od najlepšieho domáceho slovenského romanistu. Časopisecky a ako doslovy ku knihám vychádzali od roku 1962. Ich spojovacím momentom je prívlastok moderný, ako to naznačuje už i názov. Moderný je pre autora i « každý starší autor, ktorý sa prihovára našej súčasnosti, ktorého umenie znásobuje cesty nášho umenia, ktorého etos umocňuje našich slovesných tvorcov, ktorého problémy sa dotýkajú problémov moderného človeka vôbec ». A tak je v knihe zastúpený Balzac i Robbe - Grillet. Nechcem tu opakovať už tisíckrát povedané a rozširovať sa o potrebe konfrontácie našej literatúry so svetovou, ani podrobne vyratúvať kva-

lity štúdií, hoci by si to pre svoju hl'bku a zasvätenosť zaslúžili. Jednu vec by som však chcel spomenúť. Ani roky redaktorstva vo vydavateľstve nemusia byť pre vzdelaného vedca stratené. Ako nemusí byť stratený ani ten čas, ktorý strávili monohí v ešte horších podmienkach. A tak to dnes pripomínam — hoci nerád. Na potešenie jedným a ako upozornenie druhým.

J. M.

LADISLAV ŤAŽKÝ: *Pivnica plná vlkov. Vydal* Slovenský spisovateľ, Bratislava, 1969, strán 607.

Slovenská literatúra posledných dvadsiatich rokov je bohatá na veľké prozaické diela. Keď píšem bohatá, nemám na mysli kvalitu. V päťdesiatych rokoch sa toho síce popísalo hodne, vydalo veľa, ale koľko z toho pretrvalo? Socialistickému realizmu vďačíme za množstvo kníh najmä s povstaleckou tématikou, ktoré dnes už väčšinou nehovoria nič o dobe, ktorú opisujú (núka sa povedať, že ani nikdy nehovorili — to by ale bolo predsa trochu prehnané tvrdenie), ale svojou schématičnosťou — formálnou aj tématickou — sú skôr svedectvom o dobe, v ktorej vznikli.

Svedctvom o dobe, v ktorej vznikol, je aj Ťažkého román Pivnica plná vlkov. Ale vďaka tomu, že kniha vznikla v čase, ktorý dovoľoval po dlhej dobe i kritický pohľad, je román najmä výrečným svedectvom o dobe, v ktorej sa odohráva — o dobe nie tak vzdialenej: koniec vojny, prvé povojnové roky, príchod komunistov ku moci a ich násilná kolektivizácia dediny. A najmä o človeku v tejto dobe, o slovenskom roľníkovi, « z ktorého je kus ešte v každom z nás ». O tom, ktorému nasadili putá a odtrhli ho od zeme, o jeho utrpení, na ktoré sa dvadsať rokov zabúdalo. Gazdu Fedora Peruna by sme mohli nájsť v každej slovenskej dedine, veď koľko bolo takých, čo im len brali, brali... ktorí dávali... až im zobrali to najdrahšie — zem a s ňou i vlastnú dôstojnosť. Mám pocit, že v gazdovi Perunovi dostal prvého spoločníka Hronského Jozef Mak.

A už dlho rozmýšľam, čím vlastne táto kniha je? Obžalobou? Súdom? Nič také, iba obraz jednej doby — formálne rôznorodý a roztrieštený — taký, aká bola tá doba. Autor ju vidí a popisuje očami Dominiky, očami neskúseného dievčaťa. Vyhol sa tým — veľmi šikovne — povinnosti súdiť. Alebo nechcel, či nemohol ako komunista jasne priznať, kto zapríčinil utrpenie nesčíselných slovenských sedliakov? V úvode ku knihe hovorí, že chcel povedať pravdu. Podarilo sa mu to? Povedal všetko? V každom prípade povedal dodnes doma najviac. A súdiť neprichodí ani nám, ktorí žijeme a niektorí z nás i tvoria, v slobodnejšom svete. Ale tento problém už prekračuje nielen rámec románu, o ktorom som toho úmyselne veľa nepovedal, pre-

tože stojí za to si ho prečítať, ale aj literatúry, v ktorej medziach chce táto poznámka predsa zostať.

J. M.

JANKO JESENSKÝ: *Listy slečne Oľge* (Tri roky veľkej lásky). Tatran, Bratislava, 1970.

Svedectvo veľkej lásky — listy spisovateľa Janka Jesenského slečne Oľge Kraftovej. Toho, ktorý mal v slovenskej spoločnosti z počiatku storočia povesť donchuana a cynika. Zároveň však i listy snilka, trochu romantika, muža túžiaceho po ženepriateľovi, po pevnej, trvalej a nehynúcej láske, ktorá by bola « všetkým človeku, celým životom pre človeka. »

Súčasne je to i obraz slovenskej spoločnosti — iba jej luteránskej časti — pošvagrenej a spríbuznenej medzi sebou z každej strany. Všetko sa hneď o každom vie, každé slovo a krok niekto registruje. Intrigy, pletky, súboje, sobáše z rozumu. A medzi tým mladý Jesensky, sebavedome si mysliaci, že stojí nad všetkými malichernosťami. Všetko odsudzuje, všetkým pohŕda. A je až dojemné pozorovať ako hlboko je v tom, vlastne meštiactvo v ňom.

J. M.

KALENDÁR KANADSKEJ SLOVENSKEJ LIGY na rok 1971. Zredigoval Imrich Stolárik. Ottawa, Que. 1971.

Stolárikom redigovaný najnovší kalendár pre rok 1971. môže uspokojiť nielen široké vrstvy nášho pospolitého ľudu, ale aj tých náročnejších vzdelancov. Nachádzame v ňom nielen súhrn bohatej kultúrnej a spolkovej činnosti Kanadskej Slovenskej Ligy v Montreali a Toronte, Hamiltone, Sarnii, Thunder Bay, Calgary New Westminster, ale aj obsažné prejavy výtečníkov najstaršej imigrácie, Ondreja Kučeru, Jána Dvorského, Štefana Hrehu, Jána Kominára, Jána Hudáka, Ruda Považana, Pavla Výrostku, atď. Sú to prejavy, ktoré akiste budú mať raz v budúcnosti historickú cenu.

Ďalej sú v kalendári hodnotné politicko-vedné príspevky vedúcich činiteľov druhej imigračnej vlny, teda z emigrácie Slovenskej republiky, ako príspevky Dr. Jozefa M. Kirschbauma o Slovensku pod Husákovým režimom i o poslovenčení Bratislavy, Imricha Stolárika o Hlinkovom liste z väzenia, Dr. Jána Gleimana o ľudskej tvári komunizmu, Ľudovíta Bešeňovského o Spišskej Kapitule. Mikuláša Goliana o minulosti Spolku Sv. Vojtecha, Vladimíra Tomku o hodnote slovenskej armády na Ukrajine za druhej svetovej vojny má dokumentárnu hodnotu pre slovenskú históriu. Hodnotné sú aj články Imricha Stolárika, Jozefa Tokára a Ing. Albina Korema o troch vlnách slovenskej emigrácie.

Konečne aj tretia imigračná vlna je zastúpená spisovateľom, znalým pomerov pod komunistickou vládou, Mariánom Jankovským, ktorý prísnou logikou dokazuje, že je mravnou povinnosťou celého ľudstva bojovať proti komunizmu. Takéto články bolo by treba umiestniť vo veľkých anglických časopisoch.

Napokon beletria, a to tak poviedky, ako aj básne, od Petra Klasa (Ľudovíta Kandru), Rudolfa Kalenčíka, Valiky Strniskovej, Antona Murína, Ľuda Bešeňovského, Mikuláša Šprinca, Rudolfa Dilonga, Maruše Juskovej, Karola Strmeňa, ako aj reportáže, poučné články o zaujímavostiach sveta, žarty a najmä dobre vybrané obrázky príjemne doplňujú hodnotu kalendára.

I z tejto stručnej recenzie je zjavné, že tento kalendár ozaj splnil svoju úlohu, lebo dáva hodnotné a zaujímavé čítanie pre všetky vrstvy nášho slovenského etnika v takej miere, že ho možno smelo zaradiť medzi najlepšie naše ročenky.

J. F. G.

ROMANO GUARDINI, *PÁN*. Vybrané kapitoly preložil Dr. Ivan Marianov. Vydali Slovenskí jezuiti, Galt, Ontario, 1970, strán 292.

Romano Guardini napísal svoju knihu DER HERR (PÁN) ešte roku 1935. Je to jedno z vrcholných diel o osobe a živote Ježiša Krista, preto sa ešte vždy číta, znovu vydáva a prekladá. Najnovšie v slovenskom preklade Dr. Ivana Marianova vydali Slovenskí jezuiti v Galte vybrané kapitoly z tejto vzácnej knihy.

Guardiniho kniha PÁN nie je jednoduchým životopisom Ježiša Krista. Boli to, ako prekladateľ v úvode uvádza, konferencie, ktoré autor za štyri roky prednášal pri nedeľňajších bohoslužbách. Sú to hlboko teologicky a filozoficky podložené úvahy, prehriate teplým citom a vrelou láskou k Pánovi. Tento svoj vzťah k Pánu Ježišovi usiloval sa autor ako kazateľ preniesť i na svojich poslucháčov, prípadne čitateľov. Je to kerygmatická teológia v klasickom podaní.

Kostra diela je chronologická, od vtelenia Ježiša Krista, cez jeho verejné účinkovanie, sebaobetovanie na kríži, až po jeho oslávenie a transcendentálne prenikanie do ľudských dejín. Každá kapitola je organicky zapojená do celého systému kresťanskej teológie a zameraná na praktický život viery a lásky.

Preklad Dr. I. Marianova je precízny, úvod k prekladu výstižný. Pre náročnejšieho čitateľa je pôžitkom čítať v krásnej slovenčine tieto vybrané kapitoly z Guardiniho diela PÁN.

T. Z.

ZRODILA SA « DOBRÁ KNIHA ».

Keď sa prehŕňame v produkcii, ktorá v posledných rokoch vyšla v exile — až na niektoré lastovičky hodnotnej knihy — nemáme

dôvody na plesanie. Archaická úprava, miestami archaická slovenčina a často archaické hodnoty. Konečne sme v takom štádiu, že nie všetko čo je slovenské je aj dobré a ušľachtilé. Tento kopernikovský obrat je určite nutný aj preto, že ruské tanky v augustových dňoch a záchvaty « normalizácie » potom, vyhnali nové generácie do exilu.

Zelený emblém s bielym lístkom a s « dk » na obálke a verzálkové písmo DOBRÁ KNIHA 1971 je predzvesťou tohto obratu. Prvým titulom edície je kniha Jozefa Šveca « Zápisky z Afriky » v roszahu 171 strán. Výborný papier, krásne písmo, dobrá úprava (i keď možno puristický znalec úpravy by všeličo vyčítal kresbe pani Hložníkovej na obálke knihy).

Knihu človek « chytá do ruky » najprv očami, a preto nech mi jej autor prepáči, že som začal úpravou. Chválabohu úprava tu korešponduje s hodnotou textu. Zlé jazyky tvrdili, že Ľudo Ondrejov « Horami Sumatry », « Africký zápisník » a « Príhody v divočine » napísal v kaviarni Štefánka. Jozef Švec nenapísal svoju knihu v kaviarni, ani nie na Slovenku, ale prepotil svoju košeľu štrnásťročnou misionárskou prácou v Afrike. Slony nestretal — ako sám píše — v cirkuse alebo zoologickej záhrade, ale v prírode. Ale predovšetkým stretával ľudí — afrického černocha s jeho horami problémov. « Africký človek robí Afriku Afrikou », píše. I keď veľa pozornosti venuje africkej prírode, rôznym, druhom zvierat, je to opäť konfrontácia človeka s prírodou. Misionár je « viac na cestách ako doma » a táto celá kniha vzniká akoby na cestách. Na púti za reformou Afriky, ktorá nemôže zastať, i keď tí, ktorí ju pripravujú, majú z času na čas « patáliu s pokrokom ».

Možno sme veľmi náchylní — vari preto, že sme doma nemali ani moria, ani šíre diaľavy — hltať všetko to, čo je exotikum, voní diaľavami. Možno preto sme brali aj Zápisky z Afriky do rúk s určitým stupňom zhovievavosti. Ale knižka Jozefa Šveca nás skoro presvedčila, že to nielen nepotrebuje, ale že prekonáva každé očakávanie. Nie sú to « misijné zápisky », nie je to kalendárová literatúra. Má svieži štýl, miestami vtipný, stále napínavý (poľovnícke scény). Je to konfrontácia sveta « bielych » so svetom « čiernych », a hoci literatúra neznáša prirovnanie ani športové tabuľky, zaradili by sme ju do rodu tatarkovských cestopisov, kde je človek (spisovateľ) na cestách, aby hľadal človeka. Je to dielo v ktorom kniha-dokument prerastá v knihu-literatúru.

Myslím si, že organizátori Dobrej knihy vykročili správnou nohou. Určite ich čaká nejedno úskalie, pretože vydávať slovenskú knihu v exile neznamená lízať med. Tým viac treba držať pred nimi klobúk v ruke.

J. Š.

ČAS HÝBANIA SA — ČAS POHYBU

(Zamyslenie nad jednou knihou)

Rudolf Dilong, Ján Okáľ, Karol Strmeň, Mikuláš Šprinc: ODKAZ. Vydal O. Imrich G. Fuzy, farár u sv. Cyrila a Metoda, Hamilton, Kanada. Vytlačila Dobrá kniha, Galt, Ont., Kanada. 1971. dol. 3.00.

Janko Kalinčiak si už pred sto rokmi povzdychol, že u nás býva zvykom « i ten najmenší a najnepatrnejší spisok za veľmi chýrečné dielo vyhlasovať, bo každý článoček, čo sa napísal, bol vítaný preto, že salbý literárny život, keď nič lepšieho nebolo, aspoň svedectvo hýbania sa vydával. »

« Aspoň svedectvo hýbania sa... », keď už nežijeme, tak aspoň živoríme. A za tých sto rokov sme nikdy (nie celkom vlastnou vinou) nežili naplno. Prežili sme. Ale presvedčenia, ktoré vyslovil pred polstoročím Škultéty, že « u nás každá knižočka je významnou udalosťou », sme sa ešte nezriekli. Ani doma celkom nie, kde sme vždy potrebovali čím viac nejakej literatúry. Aspoň do počtu. Naposledy socialistickej. A v emigrácii, kde sa pokračovalo často v ničom, ako keby sa kritériá literárnej kritiky obmedzili iba na to, čo mrzelo už Kalinčiaka: « aspoň svedectvo hýbania sa vydávať ». Nemyslím si, že by sa na iné kritériá zabudlo. Ale vediac, v akých podmienkach knihy vznikajú a za akých obetí sa vydávajú, sa kritikovi ťažko vyslovujú nepriaznivé súdy. Už pozná okolnosti, vie, čo predchádzalo činu. A radšej si uctí, než by pohanil. A keď už nemôže chváliť na plné ústa a radovať sa spolu s tými, čo si knihu nielenže nekúpili, ale ju ani nečítali, tak priam do úmoru hľadá niečo pozitívne. A keď sa už nedá nič nájsť, tak sa napíše, trochu so smútkom: « ...svedectvo hýbania sa vydáva... ». A o pohybe sa pomlčí. Aby sa náhodou neukázalo, že už dávno stojíme. Keď som si pozeral bibliografiu slovenských prác vydaných v zahraničí, prekvapilo ma množstvo kníh, čo vyšli. Koľko z toho ale pretrvalo? A často sa ma zmocňuje ľútosť nad premrhanými príležitosťami, nad talentami rozmenenými na drobné. A nad oslavným krikom, ktorý ich sprevádzal a sprevádza, sa dá iba s bôľom pousmiať.

A novú slovenskú knihu v cudzine už beriem do ruky s obavami. Podvedomá reakcia na tú všeobecnú radosť? Alebo príprava na sklamanie, aby až tak nebolelo? Jedno aj druhé. A preto mi teraz ťažko vykríknuť od radosti, odučil som sa. Ale radosť mám. Nad veľmi peknou knihou. Štyria slovenskí exiloví básnici venovali jubilujúcemu Dr. Cincíkovi knihu ODKAZ. Namiesto oslavných rečí prišiel básnik s tým, čo mu je najvlastnejšie. So slovom. « Ktoré je cestou k obrazu. » (Strmeň) Nechcem tu rozoberať jednotlivých básnikov, opakovať povedané, alebo ich vykladať. Každý z nás číta poéziu, ak ju číta, trochu inak. A vnucovať jednu interpretáciu, ktorá môže aj tak byť len neúplná, namiesto básne, ktorá obsahuje viaceré,

nemá zmysel. Chcem iba upozorniť na knihu. A ešte s radosťou dodať, že « obraz » (= grafická úprava, boľavá stránka slovenskej exilovej literatúry) je jej rovnocennou zložkou. Reprodukcie niekoľkých štúdií jubilanta a okrem toho malá galéria slovenského výtvarného umenia. Domáceho aj exilového.

A symbolický názov knihy Odkaz sa mi zdá byť málo. Štyria básnici sa tu rozprávajú s maliarom. A všetci spolu hovoria s domovom a ten zase s nimi. Nie priamo. Cez knihu. Odkaz — niečo sprostredkované. Nádej na priamy rozhovor sme museli zase pochovať nadlho. Ale našťastie môže kniha povedať viac, ako dlhé rozhovory. Vydáva svedectvo. Nielen pohybu ale i o ňom. O jeho smerovaní. Vonku aj doma. A zmierňuje smútok nad nekvalitnými knihami, ktoré vychádzali. Asi museli byť, aj také, aké boli. Pokrok je aj v literatúre pomalá záležitosť. Ale predsa sa hýbeme. Chcelo by sa povedať k lepšiemu. To sa však iba ukáže. Bola by ale škoda, keby táto kniha a moja radosť nad ňou zostali iba nádejou. Iba « ...smelými náznakmi nádejí, ktoré sa hanbia, že sa dávno nestali skutočnosťou v dennom živote národa, ktorý od štúrovských čias nemal toľko možností oddeliť zlo od dobra, frázy od viery, abnormálnu radosť od úprimných sĺz, inými slovami neveci od vecí, ako práve za našich čias » (Strmeň).

Prišiel ozaj čas? Dokážeme to?

Ján Beňuškin

MAGNAE MORAVIAE FONTES HISTORICI. Opera Universitatis Purkynianae Brunensis, Facultas Philosophica, Nr. 104, 118, 134). 3 Volumina. Brno, 1966, 1967, 1969; p. 387 + 359 + 470.

Ako z nadpisu vidno, je to najrozsiahlešie vydanie prameňov k dejinám Veľkej Moravy. Doteraz bolo síce niekoľko zbierok, ale žiadna z nich nie je úplná. Na pr. A. Lavrov vydal iba staroslovenské pramene, F. Grivec-F. Tomšič vydali výber prameňov týkajúcich sa striktne životopisu sv. Cyrila a Metoda, P. Ratkoš vydal dosť veľkú zbierku, ale všetko v slovenskom preklade. Tu máme pramene v originálnych rečiach a s českým prekladom. K tomu výborné úvody, regestá, poznámky atď. Dielo skutočne na výške. Pripravili ho profesori brnenskej filozofickej fakulty spolu s inými odborníkmi. Rozvrh ich diela je hodne široký. Časove zaberá obdobie od stor. 7. do počiatku 11. keď Morava bola definitívne včlenená do českého štátu. No výber pokračuje aj ďalej až do 15. storočia, ale iba čo sa týka prejavov cyrilometodskej tradície. Nie všetky pramene sú uverejnené celkom « in extenso », ale iba tie, čo sa týkajú striktne Veľkej Moravy a to za obdobie 9-10 storočie. Iné pramene: franské, byzantské, rímske atď. majú tu iba regest, s udaním miesta kde je text vydaný.

Celé dielo je rozvrhnuté do štyroch zväzkov: V prvom zväzku sa nachádzajú texty z Letopisov a Chroník (včetne uhorských kde je nejaká narážka na obdobie keď Maďari prišli do Uhorska). V druhom zväzku sú texty biografické, hagiografické a liturgické. V treťom zväzku sú: litiny, listy, a rôzne iné texty (zemepisné, kalendárne, zápišničné atď'). V štvrtom zv. budú dodatky, zoznamy, prehľady atď.

Čo sa výlučne Slovenska týka, v tomto vydaní nájdeme úryvky z « *Chronicon Posoniense* » (spis maďarského pôvodu, v ktorom sa nachádza zpráva, že Svätopluk predal Maďarom svoje kráľovstvo za bieleho koňa s pozláteným sedlom), ďalej « *Chronicon Budense* », « *Chronicon Dubnicense* », « *Joannis de Thurócz Chronica Hungarorum* » atď. V druhom zväzku sú krátke údaje z 5 stredovekých missálov užívaných na Slovensku (*Missale Scepusiense, Missale Posoniense*) v ktorých sa nachádza sviatok sv. Cyrila a Metoda.

Avšak akokoľvek je toto dielo obsiahle, predsa nebude to dielo úplné v tom zmysle, aby obsahovalo všetky pramene doby Veľkomoravskej. Autori v úvode veľmi prízvukujú, že chceli podať iba pramene « historické », a preto podávajú iba tie texty, čo osvetľujú historické diania alebo život osobností, ktoré to dianie stvárňovali. Vynechali však texty teologické (na pr. *Proglas k Evangeliu, Azbučna molitva, Napisanie o pravej viere* atď'), ako aj texty liturgické. Z týchto posledných nachádzame v druhom zväzku iba niektoré výňatky, ktoré sú povahy biografickej alebo obsahujú nejaký zvláštny prvok. Z toho dôvodu v tejto zbierke prameňov nenachádzame najstarší staroslovenský súvislý text, totiž text « *Kijevských listov* » (okrem jednej modlitby), nenachádzame tu text « *Frizinských pamiatok* », « *Viedeňských listov* », « *Pražských listov* » atď. Zaiste nie je možné v takejto zbierke uverejniť veľmi obsažné texty (na pr. Evanjeliá, Psalteriá a iné biblické texty, ako aj *Euchologium Sinaiticum*), ale bolo by bývalo veľmi cenným, keby vyššie spomenuté kratšie texty boli našli miesto v tejto zbierke. Okrem toho bolo by bývalo lepšie, keby tak zv. *Sväto-emmerámske glosy* (obsahujúce štyri staroslovenské slová) boli bývali uvedené osobitne pod svojím číslom, s partičným úvodom. Nateraz ich nachádzame iba v jednej poznámke k bulle Jána VIII « *Industriae Tuae* ». Nakoľko v zbierke nachádzame zápis z « *Liber confraternitatis* » opátstva sv. Petra v Soľnohrade (Salzburgu) s menami Svätopluka a jeho manželky, bolo by vhodné uverejniť aj novonájdený text podobnej knihy z opátstva v Reichenau, kde je zaznamenaný « *episcopus Methodius* ». Teda aj po vydaní tejto zbierky bude nutné siahnuť po iných vydaniach ak chceme mať úplný obraz o kultúre Veľkej Moravy.

M. Lacko

Kollar
2002.133

O B S A H

(Dokončenie z 2. strany obálky)

ROZHĽAD

Dr. Štefan Polakovič: **Filozofický zborník — 150**
Dr. Imrich Kružliak: **Kultúra nám dáva najširšie možnosti — 153**
J. Špetko: **Objavné cesty po neznámych kontinentoch slovenskej literatúry — 154**
J. Komárňanský: **K rusínskej otázke — 156**

ZAZNAMENÁVAME

M. Lacko: **Slovenský kutlúrny objav v Passaic — 159**
Slavic Canadiana — 160
Literárny archív 1970 — 161
K. Šimončič-J. Felix- Slovenské pohľady — 161
J. Rydlo doktorom na univerzite v Padove — 161
S. H. Vajanský: **Život Štefana Moysesa — 161**
J. M. Kirschbaum: **Slovak émigré literature — 162**
Časopis ART a Ladislav Guderna — 162
Milo Urban: **Vybrané spisy — 162**

K N I H Y

Dr. J. M. Kirschbaum: **Die Slowakei in der Nachkriegsentwicklung der Tschecho-Slowakei** (M. S.) **— 163**
P. Halaša a S. Chorvát: **Provizórny súpis americkej krajanskej tlače** (M. Lacko) **— 164**
A. Bagin: **Dedictvo otcov** (M. Lacko) **— 165**
Prof. J. A. Mikuš a J. M. Kirschbaum: **Slovakia** (J. O.) **— 166**
A. Kurina: **Stretnutie s Amerikou** (M. Lacko) **— 168**
Historický zborník kraja (Miroslav Ličko) **— 170**
E. Duchajová: **Slovenská slavistika** (J. M. Kirschbaum) **— 174**
Jozef A. Mikuš: **Pride in Slovak Origin** (J. O.) **— 176**
E. Löbl: **Gespräche mit den Ratlosen** (I. Kružliak) **— 177**
Fr. Dvorník: **Byzantine Missions among the Slavs** (M. Lacko) **179**
A. P. Vlasto: **The Entry of the Slavs into Christendom** (M. Lacko) **— 182**
L. Mňačko: **Der Vorgang** (I. K.) **— 183**
J. C. Hronský: **Zakopaný meč** (J. M.) **— 184**
J. C. Hronský: **Sedem sŕdc** (J. Beňuškin) **— 185**
J. Felix: **Modernita súčasnosti** (J. M.) **— 185**
L. Ťažký: **Pivnica plná vlkov** (J. M.) **— 186**
J. Jesenský: **Listy slečne Oľge** (J. M.) **— 187**
Kalendár Kanadskej slovenskej ligy (J. F. G.) **— 187**
R. Guardini: **Pán** (T. Z.) **— 188**
J. Š.: **Zrodila sa dobrá kniha — 189**
Ján Beňuškin: **Čas hýbania sa — čas pohybu — 190**
Magnae Moraviae Fontes Historici (M. Lacko) **— 192**

Odporúčame:

Úspešný IMPORT-EXPORT-obchod Slováka v Mníchove

EUROPEA

vlastník: Dr. Pavol Čulik
8 München 15, Schwanthalerstraße 21
Tel. 55 46 75 a 59 24 40

Najlepšie výrobky nemeckej, švajčiarskej, švédskej techniky

Fotoaparáty
Filmové kamery
Projektory
Rádiá a gramofóny
Elektro-výrobky
Magnetofóny
Hodinky
Pisacie stroje
Šijacie stroje
Laboratórne a
Priemyselné zariadenia

Najvýhodnejšie exportné ceny! Dodávky do celého sveta

Europea: Navštívte nás na Vašej ceste po Európe
Europea: Vyžiadajte si informácie, ponuky a prospekty
Europea: Vychádza v ústrety misionárom a misijným sestrám
Europea: Zásobuje technickým vybavením školy a inštitúty

Píšte:

EUROPEA
8 München 15, Schwanthalerstraße 21. West Germany